

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**SAVAŞ DÖNEMİNDE VE BARIŞ SÜRECİNDE
TÜRK-BOŞNAK İLİŞKİLERİ
(1990-1995)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEÇKİN KILIÇ

GAZİANTEP
OCAK 2007

SEÇKİN KILIÇ YÜKSEK LİSANS TEZİ GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ TARİH ANA BİLİM DALI 2007

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**SAVAŞ DÖNEMİNDE VE BARIŞ SÜRECİNDE
TÜRK-BOŞNAK İLİŞKİLERİ
(1990-1995)**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEÇKİN KILIÇ

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

GAZİANTEP
OCAK 2007

T.C.
GAZİANTEP ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

Savaş Döneminde Ve Barış Sürecinde Türk-Boşnak İlişkileri (1990-1995)

Seçkin KILIÇ

Tez Savunma Tarihi: 13.02.2007

Sosyal Bilimler Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. Osman ERKMEN
SBE Müdürü

Bu tezin Yüksek Lisans tezi olarak gerekli şartları sağladığını onaylarım.

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR
Enstitü ABD Başkanı

Bu tez tarafımca okunmuş, kapsamı ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR
Danışman

Bu tez tarafımızca okunmuş, kapsam ve niteliği açısından bir Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri :

İmzası

Yrd. Doç. Dr. Süleyman ÜNÜVAR(Jüri Başkanı)

Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

Yrd. Doç. Dr. Ahmet AĞIR

ÖZET

SAVAŞ DÖNEMİNDE VE BARİŞ SÜRECİNDE TÜRK-BOŞNAK İLİŞKİLERİ (1990-1995)

KILIÇ, Seçkin

Yüksek Lisans Tezi, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

Ocak 2007, 142 sayfa

Bu çalışmanın amacı, yirminci yüzyılın sonunda Boşnak halkının maruz kaldığı katliamı, Dünya devletlerinin ve özellikle BM ve NATO gibi uluslararası örgütlerin savaş karşısında izlediği yaklaşımı, en önemlisi de Savaşın başlangıcı olan 1992 Nisan ayından itibaren yaşanan süreçte Türkiye'nin tutumunu ortaya koymaktır.

Bu çalışmada öncelikle Tarih Metodolojisine uygun olarak kronolojik bir anlatım yolu izlenmiştir. Bosna'nın genel yapısı, Osmanlı dönemi, Osmanlı sonrası, II. Dünya Savaşı sırasında ve sonrasındaki durum incelenmiştir. Yugoslavya'nın parçalanma süreci, Bosna'nın bağımsız olması ve Bosna Savaşı sırasında Türkiye'nin Bosna politikası kronolojik olarak aktarılmıştır.

Sonuç olarak Türkiye savaş sırasında, Türk dış politikasının değişmeyen ilkelerinden olan 'Yurtta barış, dünyada barış' ilkesine dayalı barışçı bir dış politika izlemiştir. Mağdur durumdaki Bosna halkına maddi ve manevi olarak destek olmuş, uluslararası platformda Bosna'nın haklarını savunduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar kelimeler: Bosna, Bosna-Hersek, Srebrenica, Boşnak, katliam, vahşet, Dayton.

ABSTRACT

TURKEY- BOSNIA RELATIONS DURING THE WAR AND PEACE TIME (1990–1995)

KILIÇ, Seçkin

Degree of Master in History of Turkish Republic

Supervisor: Yrd. Doç. Dr. Murat ÇELİKDEMİR

January 2007, 142 pages

The objective of this study is to present the genocide which Bosnian people were faced at the end of 20th Century and the diplomacy which other countries, International Organisations especially United Nations and NATO followed, and being the most important of all what Turkey did.

In this study, firstly, a chronological expression way which is suitable for the History Methodology has been used. General Structure of Bosnia, the situation in Ottoman Time, after Ottomans, during and after World War II were studied. The dispersal of Yugoslavia, independence fight of Bosnia and Turkey's Diplomacy on Bosnia during the War Time were presented.

Consequently, during the War Time in Bosnia, as a stable foreign diplomacy, Turkey followed a peaceful foreign diplomacy depending on the principle of ' Peace at home, Peace in the world '. During The War Time and Peace Period Turkey supported Bosnian people both in morally and for materialistic needs, and also showed that it protects the rights of Bosnia.

Key words: Bosnia, Bosnia and Herzegovina, Srebrecina, Bosniac, genocide, savageness, Dayton.

ÖN SÖZ

Bosna-Hersek, Yugoslav Anayasası'nın kendisine tanıdığı bir hakkı kullanarak Slovenya, Hırvatistan ve Makedonya'nın ardından 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmeye kalkmıştı, fakat Yugoslavya'ya bağlı kalmayı tercih eden Sırp nüfus bunu savaş sebebi saydı. Yaşanan bu süreçte Türkiye kamuoyu Nisan 1992'den itibaren tüm gelişmeleri takip etmiştir. Ülke içinde kınama mitingleri düzenlenirken, bir yandan da uluslararası arenada Birleşmiş Milletler nezdinde Bosna-Hersek'te yaşananlara müdahale edilmesi için çalışmalar yapılmıştır.

Bosna-Hersek'te Avrupa Birliği Polis Misyonda Proje Uygulamacısı ve Danışman olarak görev yaptığım 2003–2004 yılları arasında nüfusunun %99'u Sırp'lar'dan oluşan bir şehirde (Trebinje) çalıştım. Orada gördüm ki savaşın bir toplumun ruhunda yarattığı izleri, en başta kin ve nefret duygularını yok etmek kolay olmuyor. Sırp şehrinde görev yapan bir Türk olarak bunu en yakından hissettiğim durumlar çok olmuştur.

Çalışmalarım esnasında kızlarım Dilara ile Eda'nın yükünü omuzlarında tek başına taşıyan eşim Pakize'ye, Bitlis Mehmetçik Dershanesinde Bitlisli gençleri üniversite sınavlarına hazırlarken diğer yandan çalışmalarım bana destek olan Kısa Dönem Çavuş askerlerime, engin hoşgörüsü ve akademik birikimiyle yolumu aydınlatan danışmanım sayın Yrd.Doç.Dr. Murat ÇELİKDEMİR'e, kendilerinden ders alma şansına sahip olduğum değerli akademisyenler sayın Yrd.Doç.Dr. Erdinç GÜLCÜ'ye, Yrd.Doç.Dr. Rıfat ERGEÇ'e ve Ana Bilim Dalı Başkanı sayın Yrd.Doç.Dr. Süleyman ÜNÜVAR'a tüm katkılarından dolayı ayrı ayrı saygı ve şükranlarımı sunarım.

Ocak 2007

Seçkin KILIÇ

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No
TÜRKÇE ÖZET	i
İNGİLİZCE ÖZET	ii
ÖN SÖZ	iii
İÇİNDEKİLER	iv
KISALTMALAR LİSTESİ	vi
1. GİRİŞ	1
2. LİTERATÜR	3
2.1. BOSNA-HERSEK'E GENEL BAKIŞ.....	3
2.1.1. GENEL BİLGİLER.....	3
2.1.2. SINIRLAR.....	5
2.1.3. SİYASİ VE İDARİ YAPI.....	5
2.1.4. SOSYOLOJİK DURUM.....	7
2.1.4.1. NÜFUS.....	7
2.1.4.2. ETNİK DURUM.....	8
2.1.4.3. EKONOMİ.....	9
2.1.4.4. KÜLTÜREL HAYAT VE TOPLUMSAL YAŞAM.....	10
2.2. BOSNA-HERSEK'İN TARİHÇESİ.....	10
2.2.1. OSMANLI DEVLETİ ÖNCESİ BOSNA.....	10
2.2.2. OSMANLI DEVLETİ DÖNEMİNDE BOSNA.....	11
2.2.2.1. BOSNA'NIN FETHİ.....	12
2.2.2.2. BOSNA ÜZERİNDEKİ HAKİMİYETİN KAYBOLMASI.....	14
2.2.3. II. DÜNYA SAVAŞI SONRASI VE JOSIP BROZ DÖNEMİ.....	16
2.3. YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMA SÜRECİ.....	19
2.3.1. SLOVENYA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ.....	20
2.3.2. HIRVATİSTAN'IN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ.....	21
2.4. BOSNA-HERSEK'İN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI.....	21
2.4.1. SIRPLARIN BOSNA TUTUMU.....	22
2.4.2. HIRVATLARIN BOSNA TUTUMU.....	24
2.4.3. ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TUTUMU.....	25
2.4.3.1. BİRLEŞMİŞ MİLLETLER.....	25

2.4.3.2. NATO.....	32
2.5. BOSNA’NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE’NİN TUTUMU.....	33
2.6. BARIŞ SÜRECİ.....	37
2.6.1. AMAÇ VE ARAÇ OLARAK DAYTON ANTLAŞMASI.....	43
2.7. TÜRKİYE - BOSNA-HERSEK İLİŞKİLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI İLE İNCELENMESİ.....	52
2.7.1. SOSYO-KÜLTÜREL BOYUTLARI.....	52
2.7.2. SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI.....	53
2.7.2.1. TÜRKİYE-BOSNA HERSEK SERBEST TİCARET ANLAŞMASI.....	53
3. MATERYAL VE METOD.....	57
4. BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER.....	58
4.1. BULGULAR.....	58
4.2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	59
KAYNAKLAR.....	60
EKLER.....	62
EK A: DAYTON ANTLAŞMASI METNİ.....	63
EK A.1: BARIŞIN ASKERİ YÖNLERİNİ İÇEREN ANLAŞMA.....	66
EK A.2: BÖLGESEL İSTİKRAR ANLAŞMASI.....	78
EK B: BİRİMLERARASI SINIR HATTI VE İLGİLİ KONULAR ANLAŞMASI.....	81
EK C: SEÇİMLER ANLAŞMASI.....	84
EK D: BOSNA-HERSEK ANAYASASI.....	87
EK E: TAHKİM ANLAŞMASI.....	98
EK F: İNSAN HAKLARI ANLAŞMASI.....	99
EK G: MÜLTECİ VE YERLERİNDEN OLANLAR ANLAŞMASI.....	107
EK H: MİLLÎ ANITLARI KORUMA KURULU ANLAŞMASI.....	114
EK I: KAMU TEŞEBBÜSLERİ KURULMASI ANLAŞMASI.....	117
EK J: BARIŞ SÜRECİNİN SİVİL UYGULAMASI ANLAŞMASI.....	119
EK K: ULUSLARARASI POLİS GÖREV GÜCÜ ANLAŞMASI.....	122
EK L: YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASI VE BOSNA SAVAŞI KRONOLOJİSİ (1986-1995).....	126
EK M: BOSNA-HERSEK VE VAHŞETİ ANLATAN FOTOĞRAFLAR	132
ÖZGEÇMİŞ	142

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AGİT	: Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
AT	: Avrupa Topluluğu
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTO	: Merkezi Antlaşma Teşkilatı
GSMH	: Gayri Safi Milli Hâsıla
HOZ	: Bosna-Hersek Hırvat Demokrat Birliği
IFOR	: Çokuluslu Uygulama Gücü
NATO	: Kuzey Atlantik Savunma Paktı
OECD	: Avrupa Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı
SDA	: Demokratik Eylem Partisi
SDS	: Sırp Demokratik Partisi
SFOR	: İstikrar Gücü
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Teşkilatı
UNPROFOR	: Birleşmiş Milletler Barış Gücü
YDD	: Yeni Dünya Düzeni

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Tarihsel süreçte, Osmanlı İmparatorluğu içerisinde yer alan Türkiye ve Bosna-Hersek, değişen dünya dengeleriyle ayrı birer devlet olarak tarih sahnesinde yer almışlardır. Boşnaklar ve Türkler yaklaşık beş asır kültürel, sosyal ve ekonomik ilişkiler kurmuşlardır. Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılması, Balkanların Rusya güdümüne girmesi ile yeni Türkiye devletinin kurulması sürecinde aradaki kültürel bağ kopmaya yüz tutmuştu.

Yugoslavya içerisinde yaşayan Boşnaklar 1990'lı yılların başında Yugoslavya'nın parçalanmasıyla bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Bosna-Hersek'in bağımsızlığı Sırp'ların çıkarlarına ters düşüyordu. Sırp'lar dünya kamuoyunun gözü önünde katliam yapmaya başlamıştı. Bu süreçte dünya devletleri içerisinde geçmişten gelen bağ ve Türk halkına özgü hissiyat ile katliama en sert tepki Türkiye'den gelmiştir. Bağımsız bir Bosna-Hersek'in varlığı yolunda somut çalışmalar içerisinde yer alan Türkiye, Bosna savaşı esnasında savaşın durdurulması ve Bosna halkına haklarının iadesi konularında milletlerarası diplomasi trafiğinde ön planda yer almıştır.

Üç ana bölümden oluşan bu çalışmanın ilk bölümünde sırasıyla Bosna-Hersek'in genel yapısı incelenmiş, tarihsel sürecine değinilmiş, Yugoslavya'nın parçalanma süreci incelenmiş, Bosna dışındaki devletlerin bağımsızlık süreçleri ele alınmış, Bosna'nın bağımsızlığı ve Bosna savaşı incelenerek aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1. Bosna-Hersek'in genel görünümü nasıldır?
2. Siyasi ve idari yapısı nasıldır?
3. Etnik ve sosyolojik durumu nedir?
4. Kültürel hayat ve toplumsal yaşam nasıldır?

5. Osmanlı Devleti döneminde Bosna'nın durumu nedir?
6. Bosna'nın fethi ve elden çıkışı süreçleri nasıl gelişmiştir?
7. II. Dünya Savaşı sonrası Bosna'nın durumu nasıldır?
8. Sırpların ve Hırvatların Bosna'ya karşı tutumları nasıldır?
9. Uluslararası örgütlerin Bosna'ya karşı tutumları nasıldır?

Bu konular ele alındıktan sonra Türkiye'nin tutumu ayrı bir başlık altında incelenmiş ve "Türkiye'nin Bosna-Hersek politikası nasıldır?" sorusuna cevap aranmıştır. Ardından Bosna-Hersek'te barış sürecinin nasıl geliştiği, barışın etkili ve kalıcı olması için nelerin yapıldığı, Türkiye'nin Bosna-Hersek ile kültürel ve ekonomik ilişkileri incelenmiştir. Bu bölümde de şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Dayton anlaşması nedir? Nasıl oluşmuştur?
2. Anlaşmanın hükümleri nelerdir?
3. Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki sosyo-kültürel ilişkiler nasıldır?
4. Türkiye ile Bosna-Hersek arasındaki ekonomik ilişkiler nasıldır?

Çalışmada yararlanılmak üzere ilgili literatür incelenmiş, mevcut kaynaklar taranmıştır. 20. yüzyılın sonlarında yaşanan Boşnak katliamının boyutları, savaşın bölge halkında bıraktığı izler ve Türkiye'nin kardeş olarak nitelediği Bosna'lılara savaş sürecinde maddi ve manevi desteği ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu çalışmanın amacı dünyanın gözü önünde cereyan eden ve 'soykırım' olarak nitelenebilecek Bosna Savaşı'nda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün 'Yurtta sulh, cihanda sulh' vecizesini düstur edinerek izlediği politikaya dikkat çekmektir. Türkiye savaş ve barış sürecinde Bosnalıların çıkarları doğrultusunda hareket etmiştir. Türk dış politikasını barışçı ve uzlaşmacı olarak çizen Mustafa Kemal'in, bu siyasetine uygun bir yol izlenmiştir

İKİNCİ BÖLÜM LİTERATÜR

2.1. BOSNA-HERSEK'E GENEL BAKIŞ

2.1.1. Genel Bilgiler

Resmi adı: Bosna-Hersek (Bosna i Hercegovina)

Başkenti: Saraybosna (Sarajevo – 450.000)

Resmi dili: Boşnakça/Sırpça/Hırvatça

Yüzölçümü: 51.197 km²

Nüfusu: 4.365.639

İklimi: Büyük kısmı dağlık bir arazi yapısına sahip olan Bosna-Hersek'te genellikle karasal iklim görülür. İklim genel olarak yumuşak olmasına rağmen, kışlar zaman zaman sert geçer. Sıcaklık, havanın en sıcak olduğu Temmuz ve Ağustos aylarında otuz dereceye kadar çıkarken, en soğuk olduğu Aralık ve Ocak aylarında eksi yirmi dereceye kadar düşmektedir. Genel olarak dört mevsim yağış alan Bosna-Hersek'te, en yağışlı ay Haziran, en kurak ay ise Aralık'tır.

Başlıca Nehirleri: Neratva, Drina, Una, Bosna ve Lim'dir.

Doğal Kaynakları: Kömür, demir, boksit, manganez, bakır, krom, çinko, kurşun, tuz, barit, asbest, kaolin ve alçıdır.

Toprakların Kullanım Oranları:

Ekilebilir Toprak Oranı: % 14

Otlak-Mera Oranı: % 20

Ormanlık Alan: % 39

Diğer Topraklar: % 27

Dil: Ülke halkının üç önemli etnik unsuru tarafından konuşulan Boşnakça, Sırpça ve Hırvatça resmi dil olarak kabul edilmiştir. Boşnakların Osmanlı yönetimi altına girmesi nedeni ile Türkçe, Arapça ve Farsça kökenli kelime ve deyimler Boşnak dilinde yer almaktadır. Boşnak dilinde on binden fazla Türkçe kelime bulunmaktadır. Fakat sosyalist dönemde bu kelimelerin sayısı büyük oranda azalmıştır.

Din: Bosna-Hersek nüfusunun %44'ü Müslüman, % 31'i Ortodoks % 15'i Katolik, % 4'ü Protestan ve % 6'sı diğer dinlere mensuptur. Din, halkın değişik etnik gruplara ayrılmasındaki temel etken olmuştur. Boşnaklar 1463 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Bosna'yı fethinden sonra Müslüman olmuşlardır. Fetihten önce ise Boşnaklar Bogomil mezhebine mensuptular.

Bulgar kökenli bu mezhep, 10. yüzyılda kendisine 'Bogumil' adı verilen bir rahip tarafından kurulmuştu. Sırbistan'dan İstanbul'a uzanan Ortodoks coğrafyası içinde gelişen mezhebin inançları, geleneksel Hristiyan öğretilerinden oldukça farklıydı. Örneğin, Hz. İsa'nın çarmıha gerilmediği, bunun bir yanılgı olduğu Bogomillerin inançları arasında yer almaktaydı. Dolayısıyla Bogomiller haça itibar etmiyorlar, hatta yanlış inancın bir ifadesi olduğu için haça tepki duyuyorlardı. Ayrıca, vaftize ve Hristiyanlık'ın en temel dini törenlerinden biri olan ekmek-şarap ayinine de karşıydılar.

Bosna'nın Müslüman olması, devlet baskısı ile değil, gönüllü olarak gerçekleşmiştir. Osmanlı yönetiminin vergi toplamak için tuttuğu "defter"lere bakıldığında, Bosnalıların İslam'ı uzun bir süreç sonucunda benimsedikleri görülür. 1468-69 yıllarında tutulan defterler, oldukça az sayıda Bosnalının Müslüman olduğunu göstermektedir; orta Bosna'daki 37.125 Hristiyan haneye karşılık, yalnızca 332 Müslüman hane vardır. 1485'te Sancak'ta tutulan bir defter ise, Müslümanlığın yayılmaya başladığını göstermektedir: Hristiyan 30.552 haneye karşı, Müslüman 4.134 hane vardır. Bunu izleyen on yıl boyunca, Müslüman olanların sayısı gittikçe artmıştır. 1520'deki defterler, Sancak ve Bosna'da toplam 98.095 Hristiyan haneye karşı 84.675 Müslüman hanenin varlığını göstermektedir. Balkan uzmanı Noel Malcolm'un vurguladığı gibi, Bosna'ya dışarıdan ciddi bir Müslüman göçü yaşanmadığına göre, bu rakamlar din değiştiren Bosnalıları göstermektedir. 1509 yılında Hersek'teki bir Ortodoks rahibin tuttuğu notlarda, "çok sayıda Ortodoks'un gönüllü olarak İslam'ı kabullendiği" belirtilmektedir (Türk Ansiklopedisi : 360-361).

Boşnaklar İslam dininin Hanefi mezhebindedirler. Saraybosna'da bir İlahiyat Fakültesi, Zenica, Bihaç ve Mostar şehirlerinde iki yıllık İslam Pedagoji Akademisi mevcuttur. Bu akademileri bitirenler ilköğretim ve liselerde din dersi öğretmenleri olabilmektedirler. Lise düzeyinde beş medrese bulunmaktadır. Camilerin yanında çocuk ve gençlerin din bilgileri edindikleri eğitim merkezleri de yer alır.

Sırp'lar ise Bizans'ın tesirinde kalarak Hristiyanlık'ın Ortodoks mezhebini benimsemişlerdir. Sırp'ların Saraybosna'da bir metropolitliği bulunmaktadır.

Hırvatlar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun etkisinde kalarak Hristiyanlık dininin Katolik mezhebini seçmişlerdir. Katolik kardinalliği de Saraybosna şehrinde yer almaktadır.

Museviler, sayıları az olmakla birlikte ülkenin muhtelif şehirlerinde yaşarlar. Çoğunluğu ise Saraybosna'da bulunmaktadır (Türk Ansiklopedisi : 360-361).

2.1.2. Sınırlar

Bosna-Hersek, 15-19 doğu meridyenleri ile 42-45 kuzey paralelleri arasında yer alır. Eski Yugoslavya'nın altı cumhuriyetinden biriydi. Bosna Irmağından gelen Bosna adı Illyria (Romalılar'dan önce Bosna-Hersek bölgesine hakim olan kabile) kökenlidir. Ülkenin güney bölümünde yer alan Hersek ise adını 15.yüzyılda Herceg unvanıyla anılan bir derebeyinden almıştır. Avrupa'nın Güneybatı, Balkan Yarımadasını ise kuzeybatı çevresinde yer alır. Kuzey ve doğusunda Sırbistan, batısında Hırvatistan bulunmaktadır. Adriyatik Denizi'ne kıyısı bulunmaktadır. Dalmaçya kıyıları ise güneyinde yer alır. Bosna, ülkenin %82'sini oluştururken Hersek %18' ini kapsar.

Bir Balkan ülkesi olan Bosna-Hersek, Balkan Yarımadasının kuzeybatısında yer alır. Balkan Yarımadası, Avrupa Kıtası'nın güneyindeki üç büyük yarımadadan en doğuda olanıdır. Balkan adı "sık ormanlar ile kaplı sıradağ" anlamına gelen Türkçe bir sözcüktür. Bu sözcüğün Türkler tarafından, bölgenin sarp dağlarla kaplı olduğu için kullanıldığı kabul edilmektedir. Son zamanlarda bölge için Güney Doğu Avrupa tabiri kullanılmaktadır. Bu tabir doğudan bakıldığında anlamsız kalmakta ve bölge dışındaki güçlerin bölgenin siyasi coğrafyasını genişletmeyi amaçladığı değerlendirilmektedir.

Kara suları 12 mil, toplam kara sınırları 1459 km, deniz sınırları ise 21 km dir. En önemli kentleri Saray Bosna, Tuzla, Zenidza, Biyelina, Doboy ve Nihaç' tır (Türk Ansiklopedisi : 360-361).

2.1.3. Siyasi ve İdari Yapı

Bosna-Hersek Devletinin yapısı 1992–1995 yılları arasında meydana gelen iç savaşı sona erdiren Dayton Barış Antlaşması ile belirlenmiştir. Bu anlaşma ile

birlikte, ülke Bosna-Hersek Federasyonu (Federasyon da kendi içinde 10 Kantona ayrılmıştır) ve Sırp Cumhuriyeti (Republika Srpska-RS) olarak iki devletçiğe ve bir küçük özerk bölgeye (Brcko) bölünmüştür. Bosna-Hersek Federasyonu ülke topraklarının % 51.5'ini elinde tutarken Sırp Cumhuriyeti toprakların % 48.5'ine sahiptir. 10 kantona bölünen Bosna-Hersek Federasyonu'nda 5 Kanton Boşnaklara, 3 kanton Hırvatlar aittir. Geri kalan 2 kanton da karışık halklardan oluşmuştur. Entiteler (karışık oluşturulmuş kantonlar) birbirinden hukuken gerçek bir sınır niteliği taşımayan ve Uluslararası Güç (önce Implementation Force – IFOR, hâlihazırda Stabilization Force – SFOR) tarafından denetlenen yaklaşık 1400 km. uzunluğundaki bir sınır ve ayırım hattı ile ayrılmışlardır.

Bosna-Hersek Federasyonu, Boşnaklar ve Hırvatlar arasında 31 Mart 1994 tarihinde imzalanan Washington Anlaşması ile kurulmuştur ve federal bir sisteme geçilmiştir. Nüfus çoğunluğuna göre 5 Boşnak, 3 Hırvat ve 2 karışık olmak üzere toplam 10 Kantondan oluşur. Her kantonun kendi seçmenlerince doğrudan seçilen bir Başkanı ve Meclisi bulunmaktadır. Kanton meclislerinin üye sayısı her kantonun nüfusuna göre değişmektedir. Kanton Meclisleri, Başkan tarafından önerilen Kanton Başbakanını ve Hükümetini onaylamaktadır. Bosna Hersek Federasyonu Hükümeti bir başbakan, 14 bakan ve 10 bakan yardımcısından oluşmaktadır. Bosna-Hersek Devleti'nin ortak kurumları Bosna-Hersek Cumhurbaşkanlığı Konseyi, Bosna-Hersek Bakanlar Kurulu, Bosna-Hersek Parlamentosu, Bosna-Hersek Temsilciler Meclisinden oluşmaktadır.

Sırp Cumhuriyeti'ndeki idari yapı doğrudan merkezi birimlere bağlı belediyelerden oluşmaktadır. Reuplica Srpska'da tek kanatlı ve 83 üyeli bir 'Ulusal Meclis' bulunmaktadır. Ulusal mecliste 10 Boşnak milletvekili bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu 8 Sırp, 5 Boşnak ve 3 Hırvat bakan olmak üzere 16 bakandan oluşur (Türk Ansiklopedisi : 361-362).

Kanton meclislerinin ve hükümetlerinin üzerinde “Bosna-Hersek Federasyonu Temsilciler Meclisi” ve “Bosna-Hersek Federasyonu Halk Meclisi” adıyla iki kanattan oluşan Bosna-Hersek Federasyonu Parlamentosu ve Bosna-Hersek Federasyonu Hükümeti yer almaktadır. Birincisinin 140 üyesi, ikincisinin 30 Boşnak, 30 Hırvat ve 5 ‘diğerlerinden’ oluşan toplam 65 üyesi bulunmaktadır.

Bosna Hersek'te 1990 yılından itibaren siyasi partiler kurulmaya başlanmıştır. Çok partili hayata geçişle, Müslüman unsurlar etnik temele dayalı kendi siyasi partilerini kurma ve yaşadıkları bölgelerde önemli birer aktör haline gelme

fırsatını bulmuşlardır. İç savaş öncesinde ülkede örgütlenmiş olan siyasi partilerin en önemlileri Boşnakların kurduğu Demokratik Eylem Partisi (SDA), Sırpların desteklediği Sırp Demokratik Partisi (SDS) ve Hırvat halkın oluşturduğu Bosna Hersek Hırvat Demokratik Birliği (HDZ)'dir (Türk Ansiklopedisi : 361-362).

2.1.4. Sosyolojik Durum

2.1.4.1. Nüfus

Osmanlı Devleti'nin Balkanlardan geri çekilmesiyle Balkanlar'daki Türklerin ve Müslümanların Türkiye'ye doğru göçü hızlanmıştır. Bu da bölgedeki Müslümanların sayısını önemli ölçüde azaltmıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın ardından da geri dönüşü olmayan göçler devam etmiştir. Günümüzde Müslüman nüfus Balkanlarda sadece Arnavutluk ve Bosna-Hersek'te çoğunluktadır. Resmi verilere göre günümüzde 1.100.000 civarında Türk yaşamaktadır (<http://www.balgoc.org.tr>).

Nüfus Osmanlı döneminin sonlarına doğru 1875'te yapılan nüfus sayımına göre 1.051.000, I. Dünya Savaşı sonrasındaki 1921 sayımına göre de yaklaşık 1.890.000'dir. (İlhan, 1995 : 15) 1991 Mart sayımına göre savaş öncesinde Bosna-Hersek'in toplam nüfusu 4.383.000 idi. 1995 savaş sonrası sayıma göre ise 4.171.000 olarak belirlenmiştir. 2004 nüfus sayımına göre de 3.950.000 olmuştur (<http://www.tbmm.gov.tr>).

Balkan Yarımadası'na çeşitli yönlerden kolayca girilebilmesi etnik yapısının karışık olmasında önemli bir etken olmuştur. Yüzyıllar boyunca Balkanlara olan göçler, Güney ve Orta Avrupa'nın, Asya ve Yakın Doğunun etnik ve kültürel etkilerini bölgeye taşımıştır (Selver, 2003 : 26).

Bosna-Hersek topraklarındaki nüfus, eski Yugoslavya'nın bir yansıması şeklindedir. Nüfusun %50'sini Boşnaklar, %32'sini Sırp, %15'ini Hırvatlar ve %3'ünü diğer topluluklar oluşturur. Eski Yugoslavya topraklarında kalan Boşnakların % 86'sı Bosna-Hersek'te, kalanı da çoğu Sırbistan'a bağlı Sancak bölgesinde olmak üzere eski Yugoslavya'nın değişik bölgelerinde yaşamaktadır (<http://www.enfal.de/>).

Genel nüfusun %36.5'i şehirlerde yaşamaktadır. Ortalama yaşam süresi 70 yıldır. Bu oran erkeklerde 69, kadınlarda 74.6 yıldır. Doğum oranı binde 13, ölüm oranı binde 8'dir. Bebek ölüm oranı da binde 25'dir. Nüfus artış oranı %3.1'dir. Nüfusun %28'ini 14 yaşın altındakiler oluşturmaktadır. Ancak 1992-95 savaş

döneminde bu oranda %5 azalma görülmüştür. Toplam iş gücü 1.026 milyon kişidir. Bunların %44'ü sanayi ve madencilik, %3.6'sı tarım, % 7.4 inşaat ve % 45'i hizmet sektöründe çalışmaktadır (<http://www.tbmm.gov.tr>).

2.1.4.2. Etnik Durum

Bosna-Hersek'te etnik olarak üç ana grup mevcuttur. Bunlar Boşnak, Sırp ve Hırvatlardır. Slovenlerle birlikte bunların dışında kalan bazı küçük etnik unsurlar da bulunmaktadır. Bu gruplar, aynı Slav kökenden gelmesine rağmen gruplar arasında mezhep, din ve kültür farklılığı vardır. Müslüman Boşnaklar, Ortodoks Sırp ve Katolik Sırp birbirlereinden tamamen ayrılmışlardır. Bunların dışında Yahudi ve diğer unsurlar da azınlık olarak bulunmaktadır.

626–640 yılları arasında Sırp ve Hırvat kimliğini taşıyan kabileler Balkan Yarımadası'nın kuzeybatısını işgal etmişleridir. Hırvatlar, Hristiyanlığın Katolik mezhebini kabul edip, Latin alfabesini kullanırken, Sırp ise Ortodoks mezhebini benimseyip, Kril alfabesini kullanagelmışlerdir. Fakat her iki mezhep de bölgeye tam olarak hâkim olamamıştır. Boşnaklar Bogomil mezhebine mensup idiler. Bogomiller, diğer Hristiyan mezheplerinin aksine vaftizi, Meryem Ana ile azizler kültürünü, mukaddes resimleri ve haçı reddetmişler ve papaz sınıfını kabul etmemişlerdir. Bu durum, Boşnakların İslamiyet'i kabul etmelerini kolaylaştırmıştır ve Müslüman olmuşlardır. Bu nedenle İslam, hem milli kimlik, hem de dini kimlik olarak algılanmıştır. Bosnalılar, mezhep farkıyla birbirinden ayrılan Sırp ve Hırvat milletleri arasında, dili aynı fakat dini farklı bir unsur olarak ortaya çıkmışlardır.

Boşnaklar, Hırvatlara göre Hırvat kökenli; Sırlara göre ise Sırp kökenlidir. Boşnaklar ise kendilerini, hem Sırlardan hem de Hıvatlardan ayrı bir etnik grup olarak görmüşlerdir. 1948 yılındaki Yugoslavya nüfus sayımında kendilerini etnik kimlik seçmeyen Müslümanlar olarak kabul etmişlerdir.

Bosna-Hersek halkı içerisinde nüfus olarak en fazla orana Boşnaklar sahiptir. 1624'te Bosna'yı ziyaret eden Papalık temsilcisi Petros Masarechi'nin verdiği nüfus verilerine göre; Müslümanlar 900.000, Katolikler 300.000, Ortodokslar 150.000'dir. Son yıllardaki nüfus verilerine göre, Müslüman Boşnaklar 1.889.122, Ortodoks Sırp 1.367.155, Katolik Hırvatlar 753.242 olarak belirlenmiştir (www.devletarsivleri.gov.tr).

2.1.4.3. Ekonomi

1992-95 yılları arasındaki iç savaşı sona erdiren Dayton Antlaşması gereğince oluşan bölgelerin, siyasi ve ekonomik yapılanması birbirinden farklıdır. Ülkenin bütününde tek bir ekonomi ve ticaret alanı, tek bir gümrük idaresi ve bir ekonomi mevzuatı amaçlanmaktadır. Savaşın bitiminden sonraki dönemlerde, ülke GSMH'si uluslararası yardımlarla hızlı bir artış göstermiştir. 2001 verilerine göre ülke GSMH'si 5.1 milyar dolardır. Yine 2001 verilerine göre kişi başı milli gelir 1.197 milyar dolar, büyüme hızı % 6, enflasyon oranı % 4.8 işsizlik oranı da %40'dır. Dış borç 2.052 milyar dolar, toplam ihracat 1.093 milyar dolar, toplam ithalat ise 2.996 milyar dolardır (www.tbmm.gov.tr).

İç savaş, Bosna-Hersek ekonomisini ciddi bir şekilde sarsmıştır. Savaştan önce ülke ekonomisi sanayi, madencilik, tarım ve hayvancılığa dayanmaktaydı. Sanayi üretimi savaş öncesine göre % 9 gerilemişti. Altyapı, konut ve sanayi tesislerine verdiği zarar 80 milyar dolardır. Savaş sırasında sanayi tesislerinin %40'ı tahrip edilmiş, elektrik üretimi 14.632 Gwh'tan 1.775 Gwh'a, kömür üretimi ise 18 milyon tondan 1.5 milyon tona düşmüştür (www.tbmm.gov.tr).

GSMH'nin sektörel dağılımı %19 tarım, % 23 sanayi, %58 hizmet sektörü şeklindedir. Eski Yugoslavya yönetimi Varşova Paketi askeri tehdidine karşı ağır sanayisini korumak için Bosna-Hersek topraklarına taşımıştı. Bu da Müslüman Boşnakların iş imkânına sahip olmalarını ve sanayiinin gelişmesini sağlamıştır (Selver, 2003 : 25).

Dağlık ve ormanlık alanların çokluğu nedeniyle, tarıma elverişli arazilerin oranı düşüktür. Bunun yanında ekonomi, büyük bir ölçüde tarıma dayanmaktadır. Başlıca ürünleri buğday, mısır, tütün, keten, şekerpancarı, meyve ve sebzelerdir. 1992'de 1.350.000 ton tahıl, 300.000 ton yer bitkileri, 25.000 ton baklagil, 170.000 ton meyve ve 160.000 ton sebze üretilmiştir (www.enfal.de). Yüksek yaylalarda da hayvancılık yapılmaktadır. Yine 1992'de 830.000 baş sığır, 1.300.000 baş koyun, 600.000 baş domuz bulunuyordu.

Ülke, orman yönünden zengindir ve ülke topraklarının %43'ü ormanlarla kaplıdır. Ormanlarda kayın, meşe ve çam türleri yaygındır. Kerestecilik ve orman ürünleri sanayi gelişmiştir. 1991'de 5 milyon 380 bin tomruk üretilmiştir.

Bosna-Hersek, maden ürünleri bakımından oldukça zengindir. Demir, kömür, boksit, civa, gümüş, çinko, tuz ve manganez maden yatakları bulunmaktadır. Kömür ve tuz işletmeleri bakımından, dünyanın önde gelen ülkelerinden biridir.

2.1.4.4. Kültürel Hayat ve Toplumsal Yaşam

Yüzyıllar boyu süren göçlerle bölgeye gelen insanlar, Avrupa'nın, Asya'nın ve Yakın Doğu'nun kültürel ve etnik özelliklerini bölgeye taşımışlardır. Bu coğrafi bölgede bulunan Bosna-Hersek Katolik, Ortodoks ve İslam dünyasının sentezi durumundadır. Bu nedenle Bosna-Hersek'te, çok canlı bir kültürel yaşam mevcuttur.

Ayrıca bölgede uzun süre hüküm süren Osmanlı Devleti, fethettiği Hristiyan devletlerdeki yönetime, toplum yapısına ve ayinlerine müdahale etmemiştir. Sultan yetkilerini kullanırken, sadece şeriatı değil, boyun eğdirdiği halkların örf ve adetlerini de dikkate almıştır.

Boşnaklar, yaklaşık olarak 500 yıl Osmanlı Devleti'nin egemenliği altında kalmışlardır. Bundan dolayı millet olarak Osmanlıdan farklı olmalarına rağmen gelenek ve görenekleri Türklere benzemektedir. Şehirlerde, İslam kültürünün etkisi daha fazla hissedilmekteydi. Hatta Bosna kentlerinde sofuluğun koyuluğu nedeniyle, Boşnaklar için Türklere daha Türk ifadesi kullanılmıştır. Ramazan ayında dini duygular ön plana çıkar. Bu ayda eğlence yerleri ve içkili mekanlar genelde kapalı olur. Akriba ve hasta ziyaretleri yaygındır ve halk misafirperverdir. Bununla beraber, özellikle şehir hayatı sürdürülen bazı bölgelerde sosyal, kültürel yaşam Avrupa normuna yaklaşmıştır (Selver, 2003 : 29).

2.2. BOSNA-HERSEK'İN TARİHÇESİ

2.2.1. Osmanlı Devleti Öncesinde Bosna

Bosna-Hersek, bulunduğu coğrafi yapı itibarıyla çok eski zamanlardan beri birçok kavmin uğrak yeri olmuştur. Tarih boyunca istila hareketlerinin ortasında çetin arazisi ile korunmuş, çok çeşitli etnik ve kültürel mozağe sahip özel niteliklere sahip bir ülkedir. Bu bölge eski çağlarda Illyria kabilelerinin nüfuzu altındaydı. Bölgede daha sonra Romalılar, dört yüzyıl hâkimiyet sürdürmüşlerdir. Barbar kavimlerin istilalarına dayanamayıp yıkılan Roma İmparatorluğu da bölgedeki hâkimiyetini kaybetmişti. Avarlar ve Slavlar burayı istila ettiklerinden Roma Medeniyetinin izlerini silmişlerdir. Sırp ve Hırvat kimliğini taşıyan bu Slav kabileleri, Balkan Yarımadasının kuzeybatısını işgal ederek bölgenin etnik yapısının temellerini oluşturmuşlardır. Slav kavimlerinin bir kısmı bölgeye Hun ve Avar Türklerinin kontrolünde ve hizmetinde yerleşmişlerdir. Daha sonra hakim Hun ve Avar toplulukları arasında karışmalar olmuştur. Sırlar Hristiyanlık'ın Ortodoks mezhebini kabul ederken, Hırvatlar da Katolik mezhebini kabul etmişlerdir. Bu iki

mezhebin dışında Hristiyan kültüründen çok farklı ve yeni bir mezhep olan Bogomil mezhebi doğmuştur. Osmanlı dönemi öncesinde, bir süre Katolik Macar Krallığına bağlı iki ayrı Hırvat dukalığı şeklinde yönetilen Bosna-Hersek halkının çoğunluğu, Katolik ve Ortodoks kiliselerinin dogmalarını benimsemedikleri için aforoz edilmiş, bağlı bulundukları Bogomil manevi disiplini sebebiyle de şiddete uğramış ya da baskı görmüştür. Bu mezhebin mensuplarını da Bogomiller denmiştir. Bosna toprakları üzerinde varlıklarını sürdüren bu Slav kabileleri arasındaki bu dini farklılık bölgede aynı zamanda siyasi bölünmüşlüğü beraberinde getirmiştir.

Balkanlardaki Türk varlığı, Hun Türklerine kadar dayanmaktadır. Hazar Denizinin kuzeyinde yaşayan Hun Türkleri, Balkanlara ilk ayak basan Türklerdir. 4. yüzyıldan itibaren başlayan bu ilerlemeleri Orta Asya'daki diğer Türk boyları izlemiştir. İskitler, Batı Hunları, Avarlar, Harlar, Bulgarlar, Gagavuzlar, Peçenekler, Kumanlar, Avrasya eksenini üzerinde batıya hareketle Karadeniz kuzeyinde, Tuna Havzası'nda, Balkanlar'a kadar yayılan ve hâkimiyet kuran Türk kavimleridir. Bu topluluklar bölgenin etnik, sosyal ve kültürel yapılanmasında ve gelişiminde önemli bir etkiye sahiptirler. Fakat bu toplulukların azınlıkta kalmaları ve gittikleri bölgelerin dinlerini benimsemeleri, asimile olmalarına neden olmuş ve daha sonraları Slav toplulukları olarak anılmışlardır (www.cukurova.edu.tr).

Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu Devleti dönemlerinde de bölgeye Türk akınları devam etmiştir. Bölgedeki Müslüman topluluklarının oluşumu da bu dönemlerde başlamıştır. 13. yüzyıla kadar Balkanlarda yaşayan Türk toplulukları buralarda Türk kültürüne ait izler bırakmışlardır.

2.2.2. Osmanlı Devleti Döneminde Bosna

Güneydoğu Avrupa'da, Balkanlar'da Türk-İslam medeniyeti ve Rumeli'nin inşası, Osmanlı fetihlerinin ürünü olmakla beraber Türklüğün Avrupa'da yurt kurma girişimleridir. Türklerin Balkanlar ve Bosna ile uzun süreli ve kalıcı ilişkileri Osmanlılar zamanında başlamıştır.

Bosna, Osmanlı İmparatorluğu'nda kendi defterhanesi ve mali özerkliği olan bir Sancaktı. 1580'de müstakil bir beylerbeylik oldu. 16. yüzyıl sonlarında ise 389 tımar ve zeameti olan, beylerbeyliğinin üç bin hassa askeri beslediği ve savaşlarda padişaha on bin asker verebilen önemli bir eyaletti. Osmanlıların Bosna'daki yönetim merkezi Saraybosna idi. Bu şehir 1462 yılında inşa edilen saray ile adını aldı ve Balkanların ticaret merkezi haline geldi. 1544–1612 yılları

arasındaki sadrazamların çoğu Boşnak'tır. Sokullu Mehmet Paşa Bosnalı bir Sırp aileden devşirilen sadrazamlarından biridir. Osmanlıların Balkanlardaki ilerlemesi ise Bosnalı Beyler tarafından yürütülmüştür (Selver, 2003 : 82).

Bosna, Osmanlı Devleti'nin fethinden önce, Bizanslıların ve yerli hanedanların yönetimindeydi. Bölgeye ilk Türk akınlarının olduğu 1366'larda Bosna yarı bir krallıktı ve tahtta Kral I. Tvrtko bulunuyordu.

Osmanlı ordusu, 1321 yılında Mudanya'yı alarak Rumeli topraklarına ayakbastı. 1352'de Bizans İmparatorluğu'na iç mücadeledeki yardımı karşılığı Orhan Gazi Çimpe kalesini almış Balkanlar'ın fethi için önemli bir üs elde edilmişti. 1361'de Edirne alınmış ve Batı yönündeki fetihlerin hızı artırılmıştır. I. Murat 1363'te Filibe'yi almış, 1371'de Sırp'lar ve Bulgarlar, Osmanlıya vergi verir hale getirilmiş, 1376'da Bulgar Krallığı fethedilmiş ve 1389 Kosova Savaşıyla da Sırbistan hâkimiyet altına alınmıştır.

1448 yılında, II. Kosova Savaşıyla Balkanlar'daki Osmanlı hâkimiyeti kesinlik kazanmıştır. 1521'de Kanuni Sultan Süleyman Belgrat'ı alarak Macaristan'a giden yolu açmış ve 1683 yılına kadar Balkanların tamamı Osmanlı hâkimiyetine alınmıştır.

Osmanlı Devleti'nin izlediği bu fetih politikasının ardından Balkanlarda büyük bir Müslüman-Türk nüfus oluşmuştur. Sadece Müslüman ve Türk halk değil, hâkimiyet altındaki bütün Balkan ulusları Osmanlı Devlet yönetimi altında mutlu bir dönem geçirmişlerdir.

2.2.2.1. Bosna'nın Fethi

Bosna'ya ilk Osmanlı akınları 1386'da olmuştur. 1428 yılında haraca bağlanmıştır. Bu haracın kesilmesi ve bölgede Osmanlı'ya karşı ittifakların kurulması Fatih S. Mehmet'i harekete geçirmiş ve 1463 yılında Bosna'nın fethi tamamlanmıştır. Bosna Osmanlı Devleti'ne dâhil olunca idari bakımdan sancak haline getirilmiştir. Hersek Sancağı ise 1470 yılında alınmıştır.

Bosna Hersek'in fethi bölgenin sosyal yapısında önemli gelişmelere neden olmuştur. Tımar sistemi uygulanarak yerli beylerin köylü üzerindeki baskıları kırılmıştır. Anadolu'daki ticari canlılık bölgeye taşınmış, bölgenin fethinden sonra sipahilere tımarlar tahsis edilmiştir. Fethedilen yerlerde Türk el sanatları dericilik ve kuyumculuk oldukça gelişmiştir. Osmanlı'nın esnaf teşkilatı ve lonca sistemi,

bölgede faaliyet göstermeye başlamış ve bölgenin ticari yapısına büyük katkılar sağlamıştır.

Osmanlı Devleti, toplumları asimile etme ya da ulusal özellikleri yok etme girişimlerinde bulunmamıştır. Bosna'nın, Osmanlı İmparatorluğu tarafından fethinden sonra bölge halkına dini serbestiyet getirilmiştir. Fatih Sultan Mehmet, Bosna'yı fethettikten sonra din ayrımı gözetmeksizin, halka devlet görevlerinde yer vermiştir. Hz. İsa'yı Allah'ın kulu olarak kabul etmeleri ve Hz. Muhammet'i tanımalarından dolayı, Bogomiller Müslümanlara daha yakındı. Türklerin vicdan hürriyetine saygı göstermeleri Bogomiller'in toplu halde İslamiyet'i kabul etmelerinde etken olmuştur. Özellikle Boşnaklar Osmanlı Devletinin saraylarında ve ordusunda çeşitli görevlerde bulunmuşlardır. Müslüman Boşnaklar Osmanlı Devletinin kuzeybatı sınırını müdafaa etmişlerdir. Savaş kabiliyetleri, Macarları iyi tanımaları ve mezhep farkından dolayı Osmanlı Devleti'nin Balkanları Fethi'nde önemli bir etkiye sahiptirler. Bölgede Türkler sadece memur, asker, idareci sınıfı değil, beş yüz yılı aşan bir sürede kendi kurdukları ve imar ettikleri köy, kasaba ve şehirlerde; işledikleri, bereketli kıldıkları topraklarda, halk çoğunluğunu oluşturan çiftçi, işçi, sanatkar, esnaf olarak da ülkenin gerçek sahibi, bu coğrafyayı bir Türk Yurdu yapan köklü bir varlıktı (Özdağ, 2003 : 319).

Bosna, bölgede Osmanlı Devleti'nin bir kalesi durumuna gelmiştir ve Bosna-Hersek, Osmanlı Devleti'nin Rumeli'de, Balkanlar'da Türk-İslam medeniyetiyle en köklü şekilde bütünleşen bir yöresi olma niteliğini kazanmıştır (www.devletarsivleri.gov.tr).

Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar ve Güneydoğu Avrupa üzerindeki hâkimiyeti, Balkanlarda geniş zamanlı bir Türk-İslam toplumu oluşmasını sağlamıştır. 500 yıl süren Türk hâkimiyeti hiçbir şekilde Hristiyan Balkan milletlerini dil, din, kültür ve milliyetlerinden soyutlamak amacını taşımamıştır. Osmanlı yönetimi ve Osmanlı barışı bu milletler için koruyucu bir kılıf oluşturmuştur. Osmanlı'nın Balkanlar'daki fetihleri, Batı Sömürgeciliği gibi karşıt din ve medeniyetten toplumları ezmeyi, sindirmeyi ve yok etmeyi hedefleyen bir emperyalist genişleme ve yapılanma hareketi değildir. Değişik din, dil, millet ve kültürlerle sürekli boğuşma halindeki kavimlere, 500 yıla yakın süre barış, huzur ve güven ortamı sağlamıştır. Osmanlı yönetimi, Balkanlar'da Ortodoks Hristiyanlık'ının, doğu kiliselerinin inanç hürriyetinin korunması hususunda güçlü bir teminat oluşturmuştur (Özdağ, 2003 : 27).

2.2.2.2. Bosna Üzerindeki Hâkimiyetin Kaybolması

18. yüzyılın başından itibaren, Osmanlı Devleti de milliyetçilik hareketlerinden olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu etkinin çıkış noktası da Balkanlar olmuştur. 1789 Fransız Devrimi, uluslararası sonuçları ve ideolojisiyle Balkan Devletlerini derinden etkiledi. Napolyon ile Çar anlaştıkları zaman, Osmanlı toprakları parçalanma sürecine girmişti. Çöküş belirginleştğinde Rusya, Avusturya ve İngiltere arasında pay kapma yarışı başladı. 18. yüzyıl Avrupa'sında yüzyıllarca Osmanlı tebası olarak mutlu yaşayan cemaatler, yavaş yavaş Osmanlı Devleti'nden kopma noktasına geldiler.

Yabancı devletlerin tahrikleri ile yönetim bozukluğunu fırsat bilen Sırlar, Osmanlı Devleti'ne karşı isyan ettiler. 1804 yılında Kara Yorgi, Karadağ ile birleşerek büyük bir Sırbistan kurma amacıyla bir isyan başlattı. İsyen esnasında 1806–1812 Osmanlı-Rus Savaşı'nın çıkması, Osmanlı Devleti'ni zor durumda bırakmıştır. Sırlar bu durumdan istifade ederek Bosna'da katliam yapmaya başlayınca Sırbistan ve Karadağ'dan birçok Müslüman Bosna'ya iltica etmek zorunda kalmıştır. İsyen hareketleri sırasında Boşnaklar genel olarak Osmanlı Devleti yanında yer alarak eyaletlerini savunmuşlardır. 1812 Bükreş Antlaşmasıyla Rusya ile olan savaş bitmiş ve Sırp isyanı da bastırılmıştır.

Rus ve Avusturya'nın tahrikleri ile başlayan isyan, Osmanlı Devleti'nin içerden parçalanma ve dağılmaya başlamasına sebep olmuştur. Devletin kendi tebaasından bir topluluğa karşı ilk defa mücadeleyi terk etmesi ve onun isteklerini kabul etmek zorunda kalması ile Sırbistan imtiyazlı bir prenslik durumuna gelmiştir. Devletin Sırbistan'a imtiyazlar tanınması, Osmanlı Devleti açısından adeta bir dönüm noktası olmuştur. Sırp isyanları sınırlı bir faaliyetten ziyade bir milli akımlar mücadelesi şekline dönüşmüş ve tüm Balkanları ve Balkan uluslarını etkisi altına almıştır (www.devletarsivleri.gov.tr).

1861'de Sırlar, Sırbistan'ın muhtariyet haklarının genişletilmesini isteyerek, Rusya'nın kışkırtması ve Avusturya'nın isyancıları himaye etmesiyle tekrar ayaklandılar. İsyen Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa tarafından Piva Zaferi'yle bastırılmış olsa da Bosna-Hersek meselesi daha sonraki yıllarda da devam etmiştir.

Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Hristiyan unsurun tahrik edilerek, Hristiyanların yaşadıkları bölgelerin kendi nüfuzları altına alınması amaçlanmıştır. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun, Bosna-Hersek üzerinde uzun süredir emelleri bulunmaktaydı. 1875 yılında Bosna-Hersek'te yeni bir isyanın çıkmasında

Avusturya'nın rolü çok büyüktür. Bosna-Hersek'in Sırbistan ve Karadağ gibi 2 Slav ülkesi ile Avusturya arasında yer alması burayı propaganda için uygun bir duruma getiriyordu. Ayrıca 1856 Paris Antlaşması'nda Karadağ, Sırbistan ve Girit gibi yerlerin çıkan isyanlar ile muhtariyet kazanması, Bosna-Hersek Hristiyanlarını heveslendiriyordu.

1875 yılında Hersek'te Hristiyan ahalisinden bir grup, Osmanlı vergilerinin ağırlığını bahane ederek isyan çıkarmışlardır. Bu tarihte Bosna-Hersek'in nüfusunun 515.000'ini Hristiyanlar, 685.000'ini de Müslümanlar teşkil ediyordu. Müslüman ahali, bu olaylar karşısında can ve mal güvenliğini sağlamak için kendilerini müdafaa etmek zorunda kalmışlardır. Bosna-Hersek'in coğrafi konumunun uygunsuzluğu, Sırbistan, Karadağ, Avusturya ve Rusya'nın destekleri, yine Hristiyanların Müslüman-Türk zulmü altında kaldıkları şeklindeki görüşlerinin, İngiltere ve Fransa'da yayılması, Osmanlı Devleti'ni iyice güç durumda bırakmıştı. Batı Avrupalıların da kendileriyle ilgilenmeye başlamalarından iyice cesaret alan isyancılar, daha önceden kullandıkları ıslahat tabirinin yerine idare-i mümtazeden bahsetmeye başlamışlardır. Hersek isyanının çıkışı ve hızla yayılışında, yabancı devletlerden çekinilerek ilk anda gereken müdahalenin yapılmasında tereddütlü davranılması ve yeterli askerin bölgeye gönderilememesi ile Rusya ve Avusturya devletlerinin yaptıkları kışkırtmaların da çok büyük rolü olmuştur.

Bu olaylar üzerine Almanya, Avusturya ve Rusya devletlerinin başvekilleri Berlin'de bir araya gelerek, Osmanlı Devletine bir nota vermişler ve yapılacak olan ıslahatların yabancı devletlerin gözetiminde yapılmasını istemişlerdir. Osmanlı Devleti tarafından kabul edilen Avrupa'nın istekleri, isyancılar tarafından kabul edilmemiş; isyancılar Bosna-Hersek'ten Türklerin çekilmesi ve bütün ıslahatların Avrupa devletlerinin ortak kefaletleri altında yapılması fikrini savunmuşlardır. İsyancıların bu ilave şartlarının devlet tarafından kabul edilmesi, isyanı daha da hızlandırmıştır.

Rusya, İngiltere, Fransa, Avusturya-Macaristan, Almanya ve İtalya Osmanlı Devletine tekrar nota vererek ıslahatların genişletilerek uygulanmasını istemişlerdir. Bu isteklerin Osmanlı Devleti tarafından reddedilmesi üzerine Rusya 1877'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etmiştir. Savaş sonrasında Osmanlı aleyhine olan Ayastafanos Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Romanya, Sırbistan, Karadağ bağımsızlıklarını kazanmıştır. Bulgaristan da Osmanlı hâkimiyetinde muhtar bir prenslik haline gelmiştir. Ayrıca Bosna-Hersek'teki halktan vergi bakayası

istenmeyecek ve 1880 yılına kadar olan vergiler de zarar görmüş olan kimselerin zararların tazminine sarf edilecekti.

Rusya'nın bu şekilde Balkanlardaki nüfuzunu artırması, Avusturya'nın çıkarlarına tamamen tersi idi. Rusya'nın bölgedeki etkinliğini kırmak amacıyla Avusturya, Bosna-Hersek'in işgaline karar verdi. Bosna-Hersek'in işgal olunacağı haberi, halk arasında büyük tepkilere neden olmuştur. Boşnaklar işgale şiddetle karşı çıkmış, önce Mostar, sonra da Saraybosna'da büyük direnişler ile karşılaşıldıktan sonra işgal edilebilmiştir. 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek Avusturya-Macaristan'a ilhak edilmiştir. İşgalden sonra Osmanlı Devleti Avusturya ile Bosna-Hersek'teki Osmanlı hükümlerinin devamı, Bosna üzerindeki egemenlik haklarını muhafaza etmek, ahalinin Osmanlı kanunlarına tabi olmasını, halkın ibadetlerine karışılmamasını, Osmanlı parasının kullanılmaya devam edilmesini sağlamak amacıyla müzakerelerde bulunmuştur (www.devletarsivleri.gov.tr).

2.2.3. II. Dünya Savaşı Sonrası ve Josip Broz TİTO Dönemi

Bosna-Hersek I.Dünya Savaşı'nın sonuna kadar Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde kalmıştır. Bu savaştan mağlup olarak çıkan imparatorluk parçalanmıştı. Sloven ve Hırvatlar, milli kimliklerini koruyan ögelerden oluşan bir birleşik krallık, Sırlar ise Sırp bütünlüğüne dayalı büyük Sırbistan niteliğinde bir üniter devlet yapısı hedefindeydi. Latin alfabesi kullanan, Katolik Kilisesine bağlı, Alman kültürü ve iktisadı etkisine girmiş Sloven ve Hırvatlar ile kiril alfabesini kullanan, Ortodoks kilisesine bağlı ve Rusya siyasi iradesinin etkisinde olan Sırlar arasında dil ve soy benzerliğinin, yakınlığının önleyemediği uyumsuzluklar daha da belirginleşmiştir. Hırvatlar ve Sırlar arasındaki diğer bir anlaşmazlık konusu da, milli hak ve kimlikleri kabul edilmek istenmeyen Boşnaklara ait beldelerin kime ait olacağı meselesiydi. Tüm bu sorunlar arasında Sırlar, Hırvatlar ve Slovenler I. Dünya Savaşı'nın bitiminde 1918 yılında Sırp kralı I. Peter'in yönetiminde birleşmişlerdir. Yeni oluşan bu devletteki egemen unsur ise nispi çoğunluğa sahip Sırlar olmuştur. Bu durum güçlü bir Hırvat muhalefetine ve unsurlar arası gerginliğe yol açmıştır.

Bosna'nın 1918'de Sırbistan Krallığı'na ilhakı ilan edilmiştir. Bosna, 1918'de yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'na Sırbistan'ın bir parçası olarak geçmiştir.

İç dinamiklerden çok bölge içi büyük güçler arasındaki üstünlük kavgasının oluşturduğu suni bir devlet olan Yugoslavya'da Alman ve İtalyan politikaları, Fransız ve İngiliz politikaları ile çatışma halindedir. Fransa Balkanlar'da kendi siyasi güdümünde, güçlü, birleşik bir Yugoslavya istemektedir. Rusya, Germanliğin Balkanlar'dan uzaklaştırılması, Güney Slavların birleşmesi ve tarihi Rus emelleri doğrultusunda politika yürütmektedir. Balkanlar'daki Slav soydaşları üzerinde himayeci görünümü ile yeniden nüfuz kurma imkanını kaçırmak istememekteydi (Özdağ, 2003 : 331).

Almanya, Sovyetler Birliği'ne saldırmadan önce Balkanlar'ı güvenlik altına almak istedi. İlk önce Romanya sonra da Bulgaristan'a asker çıkardı. Daha sonra da Yugoslavya'nın doğu ve kuzey sınırına asker çıkarmaya başladı. İkinci Dünya Savaşı esnasında Yugoslavya'nın geçmişten kaynaklanan içyapısı çok zayıftı. Bünyesinde Sırp, Hırvatlar, Slovenler, Karadağlılar ve Bosnalılar gibi etnik farklılıklar mevcut idi. Bu milletler, aslen Slav olmalarına rağmen birbirlerinden oldukça farklıdır.

6 Nisan 1941'de Belgrad'ı bombalayarak Yugoslavya'ya giren Almanya, kendi güdümünde bir Hırvat-Sloven Devleti kurdu. Bu durum karşısında Yugoslavya'da Kral ve hükümet unsurları toplu halde ülkeyi terk etmişler ve sürgünde bir hükümet kurmuşlardır. Hırvatların Katolik olmaları, Ortodoks Sırp ve Müslüman Boşnaklara karşı cephe almalarını ve Almanlarla birlikte hareket etmelerini kolaylaştırmıştır. Hırvatlar, kurdukları Ustashe adlı örgüt ile Boşnaklara ve Sırlara karşı harekete geçmişlerdir. Bu olaylar karşısında Yugoslavya halkı, dağlara çıkarak etkili bir çete savaşına girmiştir. Halkın bu şekilde direnmesi ikinci Dünya Savaşı boyunca devam etti. Halkın oluşturduğu direnme örgütleri arasında özellikle Tito'nun kurduğu Çetnik adlı çeteleri oldukça etkilidirler. Çetnikler, sadece işgalci güçlerle ve Hırvat bağımsızlık yanlılarıyla değil, aynı zamanda birbirleriyle de savaşmışlardır. Yugoslavya'yı Almanlardan kurtaran kişi olarak Josip Broz Tito büyük bir saygınlık kazanmıştır. Sonuçta İtalya ve Almanya'nın kesin yenilgisi ile Yugoslavya'da, Tito yönetiminde altı cumhuriyetten oluşan komünist bir federal devlet oluşturulmuştur. Yugoslavya'da 1945'de yapılan seçimle Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur. Sovyet modeline uygun bir anayasa hazırlanarak Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya, Karadağ, Sırbistan ve Slovenya'dan oluşan Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti kurulmuştur.

II. Dünya Savaşı'nın sonunda Bosna-Hersek, Yugoslav Federal Halk Cumhuriyeti'ni oluşturan altı cumhuriyetten biri olmuştur. Ülkedeki Müslüman

nüfusun önemli bir bölümünü oluşturan Hristiyan Slavlar ile bütünleşmesi imkansız ayrı bir milli-dini etnik kimlik taşıyan Boşnaklar, Yugoslavya yüz ölçümünün yaklaşık %20'sini kapsayan Bosna-Hersek topraklarında yaşamışlardır (Özdağ, 2003 : 328).

II. Dünya Savaşı'nda Avrupa'nın uğradığı yıkım, yeni dünya düzenine de ortam hazırlamıştı. Buna göre bir tarafta kapitalist dünya ve onu temsil eden ABD, diğer taraftan da sosyalist dünya ve onu temsil eden SSCB bulunuyordu. Balkanlar bölgesi, Yunanistan ve Türkiye hariç SSCB'nin etki sahası içindeydi. SSCB'nin katı ideolojik-merkezi denetimine karşı yönelik ilk tepki, nazizme ve faşizme karşı önemli bir mücadele veren Josip Broz Tito'nun liderliğinde kurulan Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nden gelmiştir. II. Dünya Savaşı'nda Almanlara karşı çok güçlü bir direniş gösteren Tito, bu kez, Sovyetler Birliği'nin bütün Yugoslavya'yı denetlemek isteyen Stalinist politikalarına karşı durmuştur. Tito, soğuk savaş döneminin durağan ilişkileri yerine, Bağlantısızlar Hareketi'nin lider ülkelerinden biri olmuş ve kurmuş olduğu devleti etnik-dinsel bir temele dayandırmamıştı. Ekonomik olarak Sovyet modelinden farklı bir yol izlemesinin yanında, Yugoslav Federasyonu içindeki Sırların, Hırvatların, Boşnakların, Arnavutların ve diğer farklı etnik kökene sahip olan insanların kimliklerinin üzerinde bir Yugoslav kimliğinin oluşturulmasına ve devletin bir tutunum aracı olmasına çalışmıştır. Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'nde bulunan altı federe devlet ve iki özerk bölge, Tito'nun etnik temele dayanmama ilkesi nedeniyle çok büyük zorluklarla karşılaşmamıştır (Emiroğlu, 2005 : 6).

Yugoslavya'nın karmaşık dini ve etnik yapısı uzun süre Tito yönetimi tarafından bir arada tutulabilmişti. 1980 yılında Tito'nun ölümüyle etnik ve milli kırımdanmalar başlamıştır. Özellikle Sırların kurmak istedikleri büyük Sırbistan hayali yüzünden, Yugoslavya tam bir kaosa sürüklenmiş ve bu durum diğer milletlerin ayrılmasıyla neticelenmiştir. Ancak Sırbistan bağımsızlıkları tanımamış, Hırvatistan ve Slovenya'ya saldırmıştır. Fakat bu cumhuriyetlerin Katolik olması nedeniyle Avrupa Topluluğu ve özellikle Almanya'nın çabalarıyla çarpışmalar kısa sürede sona ermiştir.

2.3. YUGOSLAVYA'NIN PARÇALANMA SÜRECİ

Tito, soğuk savaş döneminin başlangıcından itibaren kademeli olarak Sovyetler Birliği ile yollarını ayırmış, kendine özgü toplumcu algısı ile

Yugoslavya'yı Bağılantısızlar Hareketi'nin önemli ülkelerinden biri haline getirmişti. Özellikle 1974 Anayasası'nda Kosovalı Müslüman Arnavutların sahip olduğu özerkliğin güçlendirilmesi bu siyasi tutuma bir örnek olarak gösterilebilir. Ancak Tito'nun 1980'de ölmesiyle Yugoslavya, iç dengelerin sarsıldığı bir döneme girmiş ve Rusya'dan esen politik rüzgârların etkisi altına girmişti (Emiroğlu, 2005 : 8). 1989'da Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nde (SSCB) başlayan politik dalgalanmalar ve yeniden yapılanmalar Yugoslavya'da da etkisini göstermiştir (Selver, 2003 : 89).

Özellikle Sırp komünistler, Yugoslavya'nın istikrarının, büyümesinin ve işlerinin hızlı bir şekilde yürütülmesinin Sırbistan'ın zayıf tutulmasına bağlı olduğunu dikkate alarak bu paralelde politikalar izlemişlerdir. Sırp milliyetçiler ise Sırpı, Yugoslavya Federal Cumhuriyetinde hâkim ulus haline getirmek amacıyla sert söylemler dile getirilmeye başlamışlardı. Sırp baskısının ve şiddetinin giderek artması bölgede istikrarı bozmuş, Tito zamanında sağlanan huzur ortamı, yerini kargaşaya bırakmıştır. Miloseviç'in 1989 tarihinde I. Kosova Savaşının 600. yıldönümü nedeni ile yapılan anma töreninde yapmış olduğu konuşmada bölgeye hâkim olma ihtirasını açıkça göstermiştir.

Yugoslavya'nın çözülme hareketi başkanlık krizi ile başlamış ve ilk ayrılma isteği Slovenya'dan gelmiştir. 1974 yasası ile kurulan ve dönüşümlü cumhurbaşkanlığı sisteminin uygulanmasında hukuki sırası gelen Hırvat cumhurbaşkanının, Sırp tarafından tanınmaması ile olaylar patlak vermiştir. Sırp 1991'de bağımsızlığını ilan eden Slovenya ve Hırvatistan üzerine federal ordu destekli Sırp güçlerini yollamışlar, Vukovar ve Dubrovnik'i yerle bir etmişlerdir. Bu durumdan cesaret alan Bosna, Hırvatistan ve Makedonya'daki Sırp ard arda yönetimler ilan ederler. Diğer taraftan Yugoslavya'nın bölünmesi neticesinde ülkenin komşuları ile olan tarihsel sorunlarının su yüzüne çıkması da kaçınılmaz olmuştur. Makedonya nedeniyle Yunanistan ve Bulgaristan, Voyvodina nedeniyle Macaristan ve Kosova nedeniyle de Arnavutluk ile sorunlar yaşanmaya başlanmıştır. Tüm bu gelişmeler gerek Fransa'daki Korsika ile İspanya'daki Bask ve gerekse İngiltere'deki İrlanda Bağımsızlık mücadelelerine kötü örnek teşkil edebilme ihtimaline karşı, bu ülkeler Yugoslavya'nın bütünlüğünün korunmasından yana tavır almışlardır. Hatta bu ülkeler takındıkları tavır birlikten ayrılmak isteyen cumhuriyetleri, Avrupa Topluluğu'na almamak ve ekonomik yaptırımlar tehdidi ile somut hale getirmişlerdir. Özellikle Fransa, Slovenya ve Hırvatistan'ın

bağımsızlığından sonra, Bosna-Hersek'in bağımsızlığına kavuşması ve Avrupa'nın göbeğinde Müslüman bir devletin kurulması endişesi nedeniyle, Almanya ve Avusturya'nın takip ettiği politikanın karşısında yer alarak Yugoslavya'nın bütünlüğünden yana tavır almıştır.

Bazı Avrupa ülkelerinin Yugoslavya'nın parçalanmasını istememelerinin diğer bir nedeni ise ülkenin dış borcunun kim tarafından ve nasıl ödeneceği sorusudur. Şöyle ki, Birliğin borcu 16 milyar doları aşmış durumda idi. Bununla birlikte, Almanya'nın bölgedeki yayılmacı politikası ve hegemonyası diğer Avrupa ülkeleri için başka bir tehdit unsuru idi.

2.3.1. Slovenya'nın Bağımsızlık Süreci

1990 yılında Slovenya'da iktidara gelen merkez sağ partisi, 21 Şubat 1990 tarihinde bir bildirge yayınlarak ayrılma planı ortaya atmıştır. Deklarasyonda “Tüm Federal Yugoslavya'nın bağımsız cumhuriyetlere ayrılması ve bunun barışçı yollarla yapılması” görüşü yer almış ve bildiri tüm Federal Devletlere yollanmıştır. Ancak AT dışişleri bakanları Lüksemburg'da yaptıkları toplantı sonrasında Slovenya'nın Yugoslavya'dan tek taraflı bağımsızlığını tanımayacakları belirtmişlerdir. Almanya ise topluluğun bu yöndeki isteklerine karşın, Slovenya'yı tanıyacağını belirtmiştir. Slovenya'nın etnik olarak çok az Sırp nüfusu barındırarak büyük oranda homojen etnik bir yapıya sahip olması ve Almanya'nın açıkça sergilediği bu tavrı Slovenya'nın bağımsızlık sürecini hızlandırmıştır (Emiroğlu, 2005 : 10).

Bu gelişmelerden sonra Slovenya, 25 Haziran 1991'de bağımsızlığını ilan etmiştir. Bunun üzerine Sırp Federal Ordusu ile Slovenya arasında sınır güvenliği nedeniyle çatışmalar çıkmıştır. Yugoslavya'nın Avrupa'yı ilgilendiren bir mesele olduğunu ve bunun çözümünün başka bir ülkeye bırakılmayacağını düşünen Avrupa Topluluğu (AT), barış görüşmeleri için üç dışişleri bakanını Belgrad'a göndermiştir. Ancak bu barış girişimlerinin başarısızlığa uğraması nedeniyle AT, Sırbistan'a silah satışını ve yardımını durdurarak ambargo uygulamaya başlamıştır. Bu baskılar sonucu Yugoslav Halk Federal Ordusu Slovenya'dan 18 Haziran 1991'de çekilmiştir.

2.3.2. Hırvatistan'ın Bağımsızlık Süreci

Slovenya, bağımsızlık deklarasyonu yayınladıktan sonra Hırvatlar da bu bildiriye ayak uydurarak bağımsızlık yolunu seçmişlerdir. Ancak Hırvatistan, Slovenya kadar kararlı olamamış, bu da Sırp saldırılarında ağır kayıplar vermelerine neden olmuştur. Slovenlerin ayrılmasına müdahale edemeyen Sırp, Hırvatlara karşı sert tepkiler vermişlerdir. Hırvatistan'ın topyekûn savaşın eşiğine gelmesi üzerine AT, bu konuyu görüşmek üzere uluslararası bir konferansın toplanmasına karar vermiştir.

Almanya 23 Aralık 1991 tarihinde Hırvatistan ve Slovenya'yı tanıdığını açıklamıştır. 3 Ocak 1992 tarihinde de BM destekli ateşkes kararı yürürlüğe konmuştur. 15 Ocak 1992 yılında da AT, Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlığını topluca tanımıştır (Selver, 2003 : 97).

2.4. BOSNA-HERSEK'İN BAĞIMSIZLIK SÜRECİ VE BOSNA SAVAŞI

Bosna-Hersek, Sırp ve Hırvat çekişmesi ortasında kalmış bir bölgedir. Tito tarafından hazırlattırılan 1974 Anayasası'nda, Müslüman bir millet olarak kabul edilmiş ve hakları garantiye alınmıştır.

1991 yılındaki barış konferansında, Yugoslavya'nın durumu ve bölünmesi ele alınmış ve AT, tanınmak için başvuracak ülkelerin tanınacağını bildirmiş ve ardından 1991 yılının Haziran ve Temmuz aylarında Slovenya ile Hırvatistan bağımsızlıklarını ilan etmişlerdir. Bunun üzerine Boşnak lider Aliya İzzetbegoviç, Bosna-Hersek Cumhuriyeti'nin parçalanmamış bir Yugoslavya'nın parçası olmaya devam edeceğini, fakat parçalanmış bir Yugoslavya'nın içinde kalmayacağını bildirmiştir (Emiroğlu, 2005 : 14).

Büyük Sırbistan Projesinin ağırlığında ezilmeyeceğini gösteren Bosna-Hersek, AT'ye başvurusunu yapmıştır. Başvuruyu inceleyen komisyon ön şart olarak referandumu ileri sürmüştür. Bunun üzerine 29 Şubat – 1 Mart 1992'de yapılan referandumda oy kullananların % 99,4'ü bağımsızlık yönünde oy kullanarak Boşnak ve Hırvatların işbirliği ile bağımsızlık kararı çıkmıştır. Bu gelişmeler sonucunda Bosna-Hersek 3 Mart 1992 yılında bağımsızlığını ilan etmiştir.

Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlıklarını engelleyemeyen Sırbistan; Karadağ, Bosna-Hersek, Makedonya, Voyvodina ve Kosova üzerinde hâkimiyet kurmayı hedeflemiştir. Özellikle Bosna-Hersek'in bağımsızlığı Sırbistan'ın

çıkarlarıyla örtüşmemekteydi. Bosna'nın bağımsızlığı durumunda, Sırbistan ve Karadağ'daki Müslümanlar etkilenecek ve Karadağ ile fiziki temas kesilecekti. Bunun bilincinde olan Sırp lider Miloseviç, referandum sonucu ne olursa olsun Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanımayacağını bildirmişti (Emiroğlu, 2005 : 14).

Boşnakların bağımsızlıklarını ilan etmesinin hemen arkasından Sırp, Bosna-Hersek yönetiminde söz sahibi olan Müslümanlara karşı savaş açarak bir katliam hareketi başlattılar. Hırvatistan ve Slovenya'nın bağımsızlık mücadelesine destek olan Avrupa ülkeleri ile ABD, Bosna-Hersek'i Sırp vahşeti karşısında yalnız bıraktı. Bosna-Hersek Müslümanlarını en çok sıkıntıya sokan da, Avrupa'nın üçüncü büyük ordusu Yugoslavya Federal Ordusu'nun Sırp Çetnikleriyle birlikte hareket etmesi, onlara destek vermesiydi. Müslümanlarsa herhangi bir askeri destekten yoksun ve silah yönünden çok zayıfladı. Sonuçta Sırp, Bosna-Hersek'in önemli şehirlerini işgal ettiler. Bu işgal hareketi bir milyona yakın Müslüman'ı göçe zorladı. Sırp, işgal ettikleri yerlerde hem katliam hem de yıkım gerçekleştirdiler (www.enfal.de).

2.4.1. Sırp'ların Bosna Tutumu

Sırp Bilimler Akademisinde Sırp Milliyetçiliği'nin ana hedefleri şu şekilde tespit edilmiştir: Etnik bir bütünlük ve saflık arz eden Büyük Sırbistan kurulmalı. Etnik temizliğe Türk asıllı Müslüman Boşnaklar ve Kosova'daki Müslümanlar temizlenerek başlanmalı, Müslüman ve Türklerin kitle halinde imhası gerçekleştirilerek sağ kalabilenlerin de Türkiye'ye sürülmesi suretiyle etnik temizliğe ulaşılmalı (Selver, 2003 : 100).

Miloseviç, 1989'da Kosova'da "Bir yerde Sırp yaşıyorsa orası Sırbistan'dır ve kimse onları azınlık olarak göremez." diyerek milliyetçilik akımlarını körükler.

Sırp, 19. yüzyıldan bu yana Balkanlarda liderlik mücadelesi veren grupların başında gelmektedir. Müslümanlara karşı olan düşmanlıkları 1389 yılında Osmanlılara yenildikleri Kosova Savaşı'na kadar gitmektedir. Amaçları Müslüman Türk halkını Balkanlardan çıkararak tüm güneydeki Slavları Sırp önderliği altında toplayıp Büyük Sırbistan'ı kurmaktır. Oysaki Tito döneminde kurulan federal devlet, eski kırılganlıkların ve anlaşmazlıkların su yüzüne çıkmasını devamlı olarak önlemişti.

Sırp, Slovenler ve Hırvatlar tarafından yürütülen bağımsızlık hareketine şiddetle karşı çıkmaktaydı. İtirazlarını hukuki bir esasa dayandırmak isteyen Sırp iki husus üzerinde ısrarla durmaktadırlar. Bunlardan biri Yugoslavya Federal

Devleti'nin kuruluşundan bu güne kadar çeşitli cumhuriyetlerin iç hudutlarını gösteren hiçbir resmi dokümanın olmaması; diğeri ise etnik grupların kendi yaşadıkları yerin bağımsızlığını ilan etmek prensibinden yola çıkarak, her cumhuriyetin içinde yaşayan Sırların kendi alanlarında bağımsızlığını ilan etmelerinin doğal sayılması gerektiğidir.

Yugoslavya'da 1990–1995 yılları arasındaki gelişmeleri değerlendirdiğimizde, Sırların genel olarak politik hedeflerinin Hırvatistan'da ve Bosna-Hersek'te kurulacak bağımsız kanton devletler ile gelecekte birleşerek, Büyük Sırbistan'ı kurmak olduğu anlaşılmaktadır.

Sırların askeri hedeflerinin ise, Bosna-Hersek'in büyük bölümünü ele geçirerek Müslümanları etnik olarak temizlemek, Sırp Karajinası ve Doğu Hersek ile Büyük Sırbistan arasında koridor tesis etmek, ekonomik ve endüstriyel alanları kontrol etmek, Müslüman ve Hırvat işbirliğini bozmak ve Dalmaçya Kıyılarını ele geçirmek olarak söylenebilir (Selver, 2003 : 134).

Miloseviç tarafından desteklenen ve Sırp subayların hâkimiyetindeki Yugoslavya ordusunca silahlandırılan Sırp Çentikler, bombalama, yakma, katliam ve tecavüz yollarının hepsine başvurarak Bosna-Hersek topraklarını işgal etmeye başlamışlardı. İşgal hareketlerini de sistematik bir şekilde soykırım ve tecavüzlerle desteklemekteydiler. Sırp Enformasyon Başkanı Velibor Ostojiç, etnik arındırma politikasını:

“Avrupa bize karşı çıkıyor. Bunun sebebini anlamak mümkün değil. Oysa Bosnalı Müslümanlar, Arnavutluk ve Bulgaristan'daki Türk azınlık, Türkiye ile birleşmek için bir Müslüman koridoru yaratmaya çalışıyorlar. Amacımız Avrupa'daki İslam istilasına son vermektir. Bu nedenle biz Haçlı Ordusunun misyonunu üstlendik.”

Sözleri ile ifade etmekteydi (İlhan, 1995 : 38).

Sırp komutanlar, tecavüz konusunda askerleri teşvik etmekteydiler. Söz konusu bulgular da bu durumu destekler niteliktedir. Avrupa Topluluğu, Bakanlar Konseyi'ne sunulan yıllık insan hakları gizli raporunda, tecavüz edilen Müslüman kadın sayısının en az 20 bin olduğu ve bunun Sırlar tarafından bir savaş silahı olarak kullanıldığı belirtilmişti. Sloban Paniç ve Cvijetin Maksimoviç adlı iki Sırp askeri de komutanlarını memnun etmek amacıyla kendilerine tecavüz etme ve adam öldürme emri verildiğini belirtmişlerdir. 21 yaşındaki Borislav Herak adlı Sırp askeri de, “Moralimizin daha yüksek olması için, tecavüzde bulunmamız emrediliyordu.”

diyerek duruma açıklık getirmektedir (İlhan, 1995 : 31). 12 yaşındaki Bosnalı Vasvija da durumun vahametini şu sözlerle anlatmaktaydı:

“Ağustos’ta başlayan işgal sırasında kamplara toplanan binlerce insandan biri de bendim. Kadınları ve kızları ayrı bir yere topladılar. Beni boş bir odaya götürdüler. Tam 70 kişilik bir Sırp birliğinin tamamı günlerce tecavüz ettiler. Bir keresinde de, benimle birlikte annemin de içinde bulunduğu birkaç kadını aynı yere koydular ve haftalarca tecavüz ettiler.”(İlhan, 1995 : 119)

Bu tecavüzler savaş boyunca öldürmenin yanında, başlı başına bir savaş taktiği haline getirildi. Binlerce Müslüman kadın ve kız çocuğu özel olarak oluşturulmuş kamplarda Sırpların tecavüz silahı haline dönüştürüldü. Sadece Zvomi, Bjelna, Kıljuk, Brcko ve Prijedor gibi Bosna şehirlerinde, toplama kamplarına toplatılmış ve tecavüze uğratılmış kadınların sayısı, nereden ise bu şehirlerin nüfuslarının yarısı kadardır (İlhan, 1995 : 119).

Sırplar, mücadelelerini aynı zamanda psikolojik hareketle yürütmektedirler. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Temsilcisi Tadeusz Mazowiecki’nin BM’ye sunduğu raporda bunu görmektedir. Raporda:

“Zorla ırza geçmek, sadece kurbana işlenen bir suç değil; aynı zamanda tüm toplumu, küçük düşürülmüş, onuru kırılmış ve korku içinde yaşamaya iten bir yaradır. Sırplar tecavüzlerle tüm köyün ırzına geçerek halkı korkmaya ve köylerden kaçmaya zorlarlar.”

denmektedir (İlhan, 1995 : 32).

Sırplar, Müslümanlar için namus kavramının ne anlama geldiğini bilmekteydiler. Tecavüz de etnik temizleme hareketinin önemli bir parçasını oluşturmaktaydı. Böylece Bosnalı kadın için, hayatının en değerli varlığı olan namusu kirletilince yaşaması için çok fazla bir dayanağı kalmamış oluyordu. “Her saniyesi azap içinde geçmektedir. Oysa ölüm, bu durumun en güzel kurtuluşudur.” diyen tecavüze uğramış ve üstelik hamile kalmış bir Boşnak kadın olan Safiye’nin bu sözleri bunun örneklerinden sadece biridir.

2.4.2. Hırvatlar’ın Bosna Tutumu

Bosnalı Hırvatlar savaşın ilk dönemlerinde Boşnak Müslümanlar ile birlikte Sırp zulmüne karşı koymuşlardır. Fakat Hırvatların asıl niyetlerinin Bosna-Hersek’i Sırplar ile paylaşmak olduğu anlaşılmıştır. Bosna üç etnik parça yerine Sırp ve Hırvat bölgesi olarak ikiye bölünecek ve Boşnaklar yok sayılacaktı. Hırvatların planına göre

savaş sonrasında Bosna-Hersek parçalanırsa, Hırvat toplumunun bulunduğu bölgeler ele geçirilecek ve Hırvatistan topraklarına katılacaktı.

Uluslararası tüm dikkatlerin Sırp zulmüne yönelmesini fırsat bilen Hırvatlar, Batı Bosna'nın birçok kasabasında Müslümanlara karşı saldırılara başladılar. Bosna ordusunda Hıvatlara karşı savaştıkları iddiasıyla mahkemelerde Müslüman gençler öldürülmüştür. 27 yaşındaki Boşnak bir anne, Hırvat zulmünü şu ifadelerle anlatmaktaydı:

“Bir gece, yüzü maskeli genç bir Hırvat asker evimize girdi ve beni çocuklarımın masum bakışları arasında diğer odaya götürdü...” (İlhan, 1995 : 40).

2.4.3. Uluslararası Örgütlerin Tutumu

BM, AGİK ve NATO savaşı durdurmak ve Bosna-Hersek krizini bir çözüme kavuşturmak için ciddi ve etkili tedbirler içeren kararlar alamamıştır. Uluslararası toplum ve BM, bu savaş ile kendisini sorgulamış, geciken müdahale ve barışa ikna çabaları binlerce insanın hayatına mal olmuştur. BM tarafından tüm Yugoslavya için alınan silah ambargosu zor durumda olan Bosna-Hersek halkını daha da mağdur durumda bırakmıştır. Yasaklara rağmen kuvvetli olan Sırp tarafına ulaşan silah yardımları karşısında Boşnaklar hayli güçsüz bırakılmıştı.

İki milyonun üstünde Boşnak bir daha geri dönmek üzere yerlerinden edilerek tüm haklarına el konulmuştur. Avrupa Topluluğu'nun göndermiş olduğu özel müfettiş de bu durumu tespit etmiş ve rapor halinde belirtmiştir. Sırpların da bu durumu bildikleri ve hedefe ulaşana kadar hiçbir kamuoyunu dikkate almadıkları anlaşılmaktadır. Bütün bu gelişmeler Balkanlardaki siyasi durumu son derece tehlikeli bir noktaya sürüklemiştir. Balkanlar'daki bazı ülkelerin kendi çıkarları doğrultusunda taraf tutmaları ve yeni oluşan Slav Cumhuriyetleri'ni desteklemeleri durumu daha da kötü hale getirmekteydi. Balkanlar'da geniş çaplı bir siyasi kriz, gerek Doğu ve Orta Avrupa ülkeleri için ve gerekse Avrupa Birliği'nin geleceği için büyük bir tehlike oluşturmaktadır (Selver, 2003 : 137).

2.4.3.1. Birleşmiş Milletler

Birleşmiş Milletler dünya siyasal sistemindeki güç yapılanmasının mikro düzeyde makro bir örgütteki yansımasıdır. BM kapsamında başlatılan barışı sağlama ve koruma çabaları ülkelerin destekleriyle gerçekleşmektedir. Barışı koruma

kuvvetinin içinde rol alan devletler, görev aldıkları bölgelerde kurdukları ilişkilerle ve ortaya koydukları modellerle barışın gidişatını şekillendirmişlerdir.

Bosna-Hersek ve Yugoslavya ordusu arasında Nisan ayında başlayan savaş, Mayıs ayında da devam etmiştir. BM Genel Sekreter Yardımcısı Marcak Goulding, mayıs ayında Bosna-Hersek'e BM askeri gönderme durumunu değerlendirmek için bir rapor hazırlamıştır. Bu rapora göre Saraybosna'da bulunan UNPROFOR karargâhındaki personelin güvenliğinin daha uzun bir süre sağlanmasının zor olduğu ve Bosna-Hersek'e BM Barış Gücü gönderilmesine gerek olmadığı vurgulanmaktadır. Bu durum ise, savaşın gidişatının habercisi olarak değerlendirilebilir.

Çatışmaların gittikçe şiddetlenmesi üzerine Avusturya, Kanada ve Macaristan'ın çağrısı üzerine BM Güvenlik Konseyi 25 Eylül 1991 tarihinde toplanarak Yugoslavya krizini değerlendirmiş ve 713 sayılı kararı almıştır. Bu karara göre, BM Güvenlik Konseyi kararı olmaksızın tüm Yugoslavya'ya her türlü silah ve askeri teçhizat sevkıyatı yasaklanmıştır.

Bu kararın ardından BM Yugoslavya konusundaki gelişmeleri izlemek amacıyla özel bir temsilci atamıştır. Özel delege Cyrus Vance Yugoslavya'daki çalışmalarını 24 Kasım 1991'de Güvenlik Konseyi'ne sunmuştur. Buna göre, 23 Kasım'da Cenevre'de Hırvatistan ve Sırbistan arasında, Hırvatistan'daki Sırp askerlerinin bulunduğu kışlaların, askeri personel ve teçhizatının geri çekilmesine dair bir anlaşma imzalanmasına karşın, çatışmaların asıl odak noktası halindeki Bosna-Hersek ile ilgili somut çözümler ortaya konmamıştır. Genel Sekreterin raporu üzerine 21 Kasım 1991 yılında BM Barış Koruma Gücü'nün oluşturulması yönünde adım atılması kararı oy birliği ile alınmış, ambargo kararının titizlikle uygulanması ve Barış Koruma Gücü'nün oluşturulması için gerekli alt yapının hazırlanması gerekliliğine dikkat çekilmiştir.

Güvenlik Konseyi 743 sayılı kararla UNPROFOR karargâhının Bosna-Hersek'te kurulabileceği ve sınırlı bölgelerde devriye faaliyetlerini yürütebileceği öngörülmüştür. BM Güvenlik Sekreterliği bu kararlarla savaşın durdurulmasına ve anayasal anlaşmaların tamamlanmasına yardımcı olmasını amaçlamıştır.

Aynı günlerde Başkan İzzetbegoviç ve BM Genel Sekreterliğince yapılan temaslar sonucunda 15 Kasım 1992 tarihinde Güvenlik Konseyi toplanmış ve oybirliği ile 752 sayılı karar alınmıştır. Bu kararla Sırbistan ve Karadağ'ın Bosna'dan geri çekilmesi ve Bosna-Hersek'in içişlerine karışılmaması, milis güçlerin

dağıtılması, silahsızlandırılarak uluslararası gözetim altına alınması, Sırbistan ve Karadağ'a yiyecek, tıbbi malzeme ve insani ihtiyaçlar dışında petrol dahil her türlü malın ithalatı ve ihracatının yasaklanması, bu iki ülkenin yurt dışındaki bütün mali varlıklarının dondurulması, hava bağlantılarının kesilmesi ve her türlü uçak yedek parça satışının durdurulması öngörülüyordu (İlhan, 1995 : 41).

Güvenlik Konseyi 30 Mayıs 1992'deki toplantısında Yugoslavya'nın Sırp yönetimindeki parlamentosu'nun Karadağ ile birlikte Yeni Yugoslavya Cumhuriyeti'ni ilan etmesi ve Bosna-Hersekli Sırpların buradaki Müslüman Boşnaklara karşı katliam girişimlerinin desteklenmesi üzerine Yugoslavya'ya ambargo konulmasını öngörmüş ve silah ambargosuna saygı gösterilmesini istemiştir (Selver, 2003 : 143).

Güvenlik Sekreterinin 15 Haziran 1992 tarihli raporunda, Sırplar ve Hırvatların dışarıdan maddi ve lojistik destek aldıkları belirtilmiştir. Buna karşın, denizle bağlantısı yok denecek kadar az ve çevrelenmiş bir konumda bulunan Bosna-Hersek her iki açıdan da zor durumdaydı. Gerek Sırbistan ve gerekse de Hırvatistan Bosna-Hersek'teki Sırp ve Hırvatları kendi çıkarları doğrultusunda kullanmışlardır. İnsani yardımların Sırplar ve Hırvatlar tarafından engellenmesi üzerine, Güvenlik Konseyi, 18 Haziran 1992'de 760 ve 13 Ağustos tarihinde de 771 sayılı kararlar ile Sırpların Boşnak halkına yönelik etnik temizlik uygulamalarını kınamıştır. Aynı zamanda, silah ambargosunu bir takım ülkelerden askeri malzeme temin ederek ihlal eden Sırplar ve Hırvatlar karşısında, Müslüman Boşnakların 713 sayılı kararla meşru savunma haklarının ellerinden alındığı vurgulanmıştır. Genel Kurulun tavsiye niteliğindeki bu kararları almasından sonra, durumda herhangi bir değişiklik olmaması üzerine BM Güvenlik Konseyi, Yugoslavya'yı Genel Kurul üyeliğinden düşürmüştür. Ardından da 16 Kasım'da Sırbistan ve Hırvatistan'ın denizden abluka altına alınmasına karar verilmiştir (İlhan, 1995 : 42).

1992 yılında bir geçici düzenleme olarak oluşturulan UNPROFOR'un 1993 yılında Bosna-Hersek'teki denetim alanı genişletilmiş ve etkinliği artırılmıştır. Güvenlik Konseyi, 23 Şubat 1993 tarihinde aldığı kararla, eski Yugoslavya topraklarında 1991 yılından bu yana işlenen ciddi insan hakları ihlallerinden sorumlu kişilerin yargılanmasını sağlamak için bir uluslararası mahkeme kurmuştur. Bunun dışında 1991 ve 1992 yılında eski Yugoslavya'ya karşı almış olduğu yaptırım kararlarını daha da güçlendirecek yönde adımlar atmıştır. Özellikle Tuna Nehri kanalıyla, Sırbistan ve Karadağ'a ambargo kapsamındaki silah ve teçhizat

yardımlarının önlenmesine yönelik önlemlerin artırılması yönünde kararlar alınmıştır. 20 Aralık 1993 tarihinde almış olduğu kararla da etnik temizlik ve sistematik tecavüz kavramlarını bir kez daha kınamıştır.

1993 mart ve nisan aylarında Bosnalı Müslümanlara yönelik saldırıların yoğunlaşması üzerine haziran ayında, Bosnalı Müslümanlara kendini savunma hakkının verilmesine yönelik silah ambargosunun tek taraflı hafifletilmesi söylemleri artmıştır. İngiltere eski Başbakanı Margaret Thatcher, Sırp katliamını önlemek için uygulanan silah ambargosu, insani yardım ve uçuş yasağı gibi politikaların işe yaramadığını belirterek silah ambargosunun kaldırılması gerektiğini ifade etmiştir. Ancak çatışmaları artıracak gerekçeyle bu söylemler hayata geçirilememiştir (Türkiye, 15.04.1993).

AB başkanlığı temsilcisi olarak Danimarka tarafından Güvenlik Konseyi'ne 2 Şubat 1993 tarihinde, Bosna-Hersek'teki insan hakları ihlallerini içeren bir rapor sunulmuştur. Özellikle kadınlara yönelik sistematik tecavüz olaylarına dair çok kapsamlı insan hakları ihlalleri belirtilmiştir.

1 Nisan 1993 tarihinde Sırp'ların Vance-Owen Planı'nı reddetmeleri üzerine, BM'nin Bosna-Hersek üzerinde 9 Ekim 1992'de ilan edilen uçuş yasağı ihlallerine neden olan uçakların belirli şartlarda düşürülmesini öngören karar alınmıştır.

27 Nisan 1993 tarihinde Müslümanların Sırp'lar tarafından yoğun bir şekilde katliama uğraması üzerine, 820 sayılı kararla; insani yardım malzemeleri dışındaki tüm malların karadan ve denizden Yugoslavya'ya girişi yasaklanmış, Tuna Nehri'nin Yugoslavya toprakları dışında kalan bölümünde, Yugoslav gemilerinin çalışması yasaklanmış, Adriyatik Denizi'nde Yugoslavya'nın on iki millik karasuları da kontrol altına alınması öngörülmüş, Yugoslav yetkililer tarafından deniz aşırı ülkelerden elde edilen tüm mali fonlar dondurulmuş ve hangi ulusa ait olursa olsun bu yaptırımları ihlal eden tüm araçlara el konulması öngörülmüştür (Selver, 2003 : 144).

7 Mayıs 1993'de yoğun Sırp saldırılarına hedef olan başkent Saraybosna, Srebrenica, Zepa, Bihaç, Goradze ve Tuzla güvenli bölge ilan edilmiş ve bu bölgelerin havadan korunmaya alınmasına karar verilmiştir. 23 Eylül 1993 tarihinde alınan 942 sayılı kararla önceki yaptırım kararlarının sınırları, çözüm yolunda önemli bir direnç oluşturan Bosnalı Sırp'ları da kapsayacak şekilde genişletilmiştir.

Birleşmiş Milletler bir yandan Sırlara yönelik bu tür kararlar alırken, diğer yandan da Sırlara doğrudan veya dolaylı olarak her türlü yardımı yapmaktaydı. Bir Avrupalı diplomat BM Barış Gücü'nün bölgedeki misyonunu şu sözlerle ifade etmekteydi:

“Bosna'daki BM Barış Gücü'nün çatışmaları durdurmak gibi bir amacı yoktur. Barış Gücü, barışı temin edici veya barışı uygulayıcı gibi terimlerin hepsi aldatmacadır. Bizim orada yaptığımız şey, sadece bozulan barışı seyretmektir.”

BM kararları uyarınca oluşturulan güvenli bölgeler korunmamış, uçuşa kapalı bölgeler denetlenmemiştir. Bosna-Hersek üzerindeki uçuş yasağının çok kereler ihlal edildiği, BM tarafından da belirtilmiştir. BM Müeyyideleri, Denetleme Komisyonu tarafından hazırlanan rapora göre Yugoslavya'ya uygulanan ambargonun Sırlar ve Hırvatlar lehine delinmesine göz yumulduğu anlaşılmaktadır. The Times gazetesi, Sırbistan'a uygulanan BM ambargosunun delindiğini belirtiyordu. Gazete, Rusya ile Sırlar arasında yapılan gizli silah anlaşması uyarınca Moskova'nın, Hırvatistan ve Bosna'daki Sırların kullanımı için Sırlara silah yardımında bulunulacağını ileri sürmekteydi (Milliyet Gazetesi, 03.05. 1993).

Barış Gücü komutanlarının kişisel tavırları da BM'nin tutumunu olumsuz yönde etkilemiştir. Bunun örneğini de Bosna-Hersek'te, iki Sırp askerinin katliam suçlaması ile yargılanarak ölüm cezasına çarptırılmasına karşı çıkması ile göstermiştir.

819 sayılı kararla Bosna'daki 6 bölge Güvenli Bölge ilan edilmiş ve buralara BM askeri güçleri yerleştirilmişti. Bu bölgelerden biri de Srebrenica idi. Güvenli Bölge kavramı gereği Boşnakların ellerinde bulunan silahların Barış Gücü'ne teslim edilmesi gerekiyordu. Ancak Sırlara hiçbir ciddi yaptırım uygulanmazken, Boşnaklar'ın ellerindeki silahlar toplanarak savunmasız bırakılıyorlardı.

Sırların niyetleri tespit edilip sorumlu mevkide bulunan kişilere rapor edildiği halde, birtakım sudan bahaneler ileri sürülerek zamanında müdahale edilmemiş, Sırların katliamlarını istedikleri şekilde yapmalarına göz yumulmuştur. Sırların kenti kuşatmaları ve kente girmeleri karşısında pasif davranmışlardır. Bosna'daki Barış Gücü'nün Fransız komutanı, barışın önündeki en büyük engel olarak Srebrenica gibi bölgeleri görüyor, BM Genel Sekreteri Gali krizin müzakere yolu ile çözüme kavuşturulabileceğini söyleyerek hava saldırılarına karşı çıkıyordu. BM Özel temsilcisi Janvier de bu bölgenin BM askerlerinin güvenliği açısından

savunulması zor bir yer olduğu gerekçesiyle, BM'nin burayı boşaltması gerektiğini savunuyordu. BM'nin bu tutarsız tavırları Sırp'ların işini kolaylaştırmış ve Boşnaklar Sırp'lar için açık bir hedef haline gelmiştir. Ağır Sırp saldırılarına karşı kendilerini savunmak amacıyla Boşnaklar BM yetkililerini uyarmış, Güvenlik Konseyi'nde alınan kararlara uyulmasını, saldırılarına devam eden Sırp Çetnikleri'ni durdurmalarını ya da Müslüman halkın elinden toplanan silahların geri verilmesini istemişler, fakat bu istekleri reddedilmiştir. Oysaki BM Sözleşmesi'nin 51. maddesi her ülkeye kendini savunma hakkını veriyordu. Daha sonraki gelişmelerde Hollandalı askerler, Sırp'lara hiçbir tepki göstermeden bölgeyi boşaltmışlardır. 11 Temmuz 1995 tarihinde de Sırp'lar hiçbir direnişle karşılaşmadan Srebrenica'ya girmişlerdir. BM ise sadece F16 uçaklarını kentin üstünden uçurmakla yetindi. Daha sonra ortaya çıkan bir video kasetinde, Sırp komutan Mladić Hollandalı askerlerin komutanı Karremans'a hediye verirken görülüyor, Sırp'lar Hollandalı askerlerin civar kasabalara kadar gidip yiyecek ve içecek almalarına müsaade ediyordu.

Bosna'nın en doğusunda, Sırbistan sınırında yer alan Srebrenica Sırp'ların Belgrat ile aralarındaki engellerinden biri idi. % 80'i Boşnak olan binlerce insan bu kente sığınmış, böylece kentin nüfusu 10 binden 60 bine yükselmişti. Buraya konuşlandırılan BM askerleri, savunmakla görevli oldukları sığınmacıları korumak bir yana dışarıdan gelen yardımları bile koruyamamaktaydılar. Sırp'ların bilgisi ve izni olmadan yardımlar kasabaya sokulmuyordu. Srebrenica adeta her türlü saldırıya açık, yardım ve destekten mahrum meşrulaştırılmış bir toplama kampına dönüşmüştü.

Şehrin düşmesinden sonra binlerce insan, Hollandalı askerlerin denetimindeki Potocari kampına sığınmışlardır. Hollandalı BM Barış Gücü askerleri, korumakla görevli oldukları insanları kenti kuşatma altında tutan Sırp'lara teslim etmişlerdir. Hatta kamptaki Boşnaklar, Hollandalı askerler tarafından silah zoruyla kamptan çıkartılarak Sırp'lara teslim edilmiş, Sırp askeri araçlarına yakıt bile temin edilmiştir. Böylece Bosna savaşının katliamları, bu insanların güvenliklerini sağlamakla görevli BM yetkililerinin gözleri önünde ve onların desteği ve onayı ile gerçekleştirilmişti. Çünkü daha sonraki yıllarda Hollandalı generallerin, katliam devam ederken Sırp generallerle birlikte yemek yediklerinin ve sohbet ettiklerinin görüntüleri tüm dünya basınına yansımıştı (www.sitemynet.com).

Sırp'ların Srebrenica sokaklarında insanları toplayıp erkekleri toplu katliam merkezlerine götürdüğü, kadınlara tecavüz edip ve yaşlılarla birlikte şehir dışına

sürdüğü esnada, BM Özel Temsilcisi Akashi, BM Genel Sekreter Yardımcısı Annan’a yazdığı bir raporda: Sırların, Boşnakları Uluslararası güçlere teslim ettiğini belirtiyor ve Sırların herhangi bir sivile yönelik saldırılarının olmadığını, fiziksel işkenceye dair izlerin olmadığını, insanların kendi istekleriyle mi yoksa zorla mı yerlerinden edildiğinin bilinmediğini belirterek Güvenlik Konseyinde çıkardıkları kararlarda ne kadar samimi olduklarını gösteriyordu.

Eski Yugoslavya için kurulan Savaş Suçları Mahkemesi’nin ilk raporunda, bölgede yaşananlar, etnik temizlik ve sistematik tecavüz olarak nitelendiriliyordu. Hollanda Parlamentosunda bir araştırma komisyonu tarafından 27 Ocak 2003’te açıklanan raporda, katliamdan tamamen Hollanda Hükümeti sorumlu tutuluyor, sözde koruma altındaki bölge Sırlarca ele geçirildikten sonra Hollanda birlikleri etnik temizlikte işbirliği denilecek biçimde yardımcı olmakla suçlanıyordu. 16 Nisan 2003’te Hollanda Hükümeti istifa ederek tüm sorumluluğu kabul ettiklerini belirtiyordu. Daha sonraları ortaya çıkan birçok BM belgesi, Srebrenica’da katliam devam ederken, Miloseviç ve BM yetkililerinin sık sık bir araya gelerek görüşüklerini ortaya çıkarmıştır.

Bosna-Hersek Kayıplarını Araştırma Komisyonu Başkanı Amor Msoviç, Srebrenica’da BM’nin Boşnakların hiçbir zaman unutamayacakları bir ihaneti gerçekleştirdiklerini ifade ediyor, BM askerlerinin Sırlara silah, araç ve kıyafet dağıttıklarını ve BM’nin verdiği üniformaları giyen Sırp askerlerinin kendilerini BM askerleri gibi tanıtırak Boşnakları teslim alıp toplu olarak katlettiklerini belirtiyordu. The Independent gazetesinde, Bosna’daki BM askerlerinin, Müslümanlara silah ulaşmasını engelleyen, böylece Sırları ödüllendiren bir tutum içinde olduğu belirtilmiştir. The Economist Dergisi’nde de:

“Saraybosna’da kendilerini koruyacak güçte olmayan insanların, birer birer toplanarak ölüm kamplarında düzenli işkencelere tabi tutarak öldürülmesi her insanoğlunu ilgilendiren bir insanlık dramı iken kendisine, dünyanın herhangi bir tarafında ezilen insanları kurtarmak görevi verilen BM’nin artık gizli olmaktan çıkmış barbarlığa seyirci kalması BM’nin politikasına aykırı düşer.”

denmektedir (Ahmet Ali Arslan, Türkiye, 09.08.1992).

Srebrenica Soykırımı’nın 11. yıldönümü kapsamında Saraybosna’da “Srebrenica Soykırımı: Uluslararası Toplum Biliyor Muydu?” konulu konferansta açılış konuşması yapan BM Genel Sekreter Yardımcısı Diego Enrique Arria,

Srebrenica'nın BM tarihinde gizlenmeye çalışılmış en büyük olay olduğunu belirtmiştir.

Bosna-Hersek Savaşı, uluslararası örgütlerin ve uluslararası toplumun, uluslararası hukuka aykırı savaşa maruz kalma ve trajik insan hakları karşısında, sahip olduğu manevra alanının mahiyetini ortaya koymuştur. BM Güvenlik Konseyi, uluslararası hukuk mahkemesi değil, devletlerin kendi ulusal çıkarlarını dikkate aldıkları ve dünya siyasal sistemindeki dengeleri gözeterek karar aldıkları bir organdır. Bu nedenlerden bir devlet, tarihsel sürecin herhangi bir aşamasında çıkması olası bir kriz veya savaşa yönelik olarak, savunma politikası ve araçlarını kendi kendine yeterli bir duruma getirmek zorundadır. Bunlara rağmen BM, örgütsel anlamda ortaya koyduğu zaafllara karşın, sorunların ve krizlerin dile getirildiği bir zemin olması, barışçıl ve askeri kuvvet kullanımı gibi yöntemlerle çözüme meşrutiyet sağlamaya çalışması dolayısıyla büyük bir önem taşımaktadır.

2.4.3.2. NATO

Başlangıçta Avrupa Topluluğu ve BM inisiyatifinde gelişen Bosna-Hersek krizi karşısında NATO, daha sonraki dönemlerde bir takım görevler üstlenmiştir.

Adriyatik Denizi'ndeki NATO Akdeniz Daimi Deniz Gücü ve NATO hava unsurları ile BM yaptırım gücüne katkı sağlamıştır. Bazı AWACS uçakları Bosna-Hersek hava sahasının kontrolü için görevlendirilmişti. Bu uçaklar Macaristan üzerinde uçarak, BM için önemli bilgiler sağlamıştır.

NATO tarafından, BM ve AGİK'e Sırp ve Hırvat ağır silahlarının kontrol altına alınması, insani yardım konvoylarının korunması ve kurtarılması gibi destek önerileri sunulmuştu. NATO, yardım konvoylarının korunması ve güvenli bölgelerle irtibatının sağlanması için BM emrine bazı komuta-kontrol ve muhabere unsurları vermişti. Bosna-Hersek'te çok kapsamlı bir barış tesis etme operasyonu için lojistik destek tedbirleri dahil, detaylı hava ve kara planları hazırlanmış ve BM'ye sunulmuştu. Tüm politik ve askeri sahalarda barışı tesis etme girişimlerine her türlü destek verilmişti.

NATO Daimi Konseyi, 4 Ağustos 1993 tarihinde Saraybosna ve diğer Müslüman Bölgeleri çevresindeki Sırp kuşatmasının sürmesi halinde hava saldırısı dahil sert önlemler alınmasını kararlaştırmıştır. BM tarafından güvenli bölge ilan edilen Srebrenica'ya Sırpların saldırısından sonra Haziran 1995'te de Londra'da

yapılan kongrede, Sırp'ların tekrar güvenli bölgelere saldırımları durumunda NATO'nun hava saldırılarına başlayacağı duyuruldu (Selver, 2003 : 156).

Ancak NATO'ya üye Almanya gibi ülkelerin anayasaları, bu ülke askerlerini kendi ülkelerini savunma amacı dışında askeri operasyonlara katılmaları izni vermemektedir. Bu durum da ittifak içinde güçlü bir müttefikin desteğinin olmaması anlamına gelmektedir.

Rusya, Batı ile ortak hareket ediyor gibi görünse de dinsel, etnik ve tarihi bağlardan dolayı Sırp'lara yakınlık göstermekte ve ağır yaptırımların uygulanmasına izin vermemekteydi. Bunun yanında Yunanistan da, ulusal çıkarları gereği Balkanlara yapılacak bir müdahalenin krizi daha da büyüteceğini savunmaktaydı. ABD'nin de ilk zamanlarda gelişmeleri uzaktan takip etmesi nedeniyle bu ülkenin desteği ve olaylara müdahalesi gecikmişti (Emiroğlu, 2005 : 26).

Bu güçlerin Bosna'yı kendi din ve medeniyetlerine mensup görmedikleri için bir milletin topyekun yok edilmesi olayı karşısında aldıkları seyirci tavır veya karşı güçlere verdikleri destek bu kurumların güvenilirliğini sarsmıştır (Özdağ, 2003 : 265).

Alman Hükümeti bakanlarından Schilling de NATO'nun tavrını şu şekilde eleştirmektedir:

“NATO'nun bölgede bulunan gözlemcilerinin gözleri önünde bu olaylar cereyan ederken, saldırgan Sırp'lara karşı hiçbir önlem alınmadı. Avrupa'nın ortasında, inanç ve milliyetten dolayı Müslüman Boşnak halkına yapılanlar, tarih sayfalarında kara bir leke olarak yerini alacaktır.” (Mehmet Koca, Zaman, 17.11.1994).

2.5. BOSNA'NIN BAĞIMSIZLIK SÜRECİNDE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Türkiye Cumhuriyeti kuruluş yılından itibaren dış politikada askeri kuvvet kullanımı aracına başvurmamıştır. Dış politikanın temelinde aktif diplomasi ön plana çıkmıştır. Dış politika sorunlarını kuvvet kullanımı aracına başvurmaksızın çözüme yolunu seçen Türkiye, 1936 yılına Habeşistan'ın İtalya tarafından işgali üzerine, Milletler Cemiyeti tarafından alınan ekonomik yaptırım kararlarına da İtalya'yı tahrik etme riskine rağmen katılmıştır.

Türk dış politikasının değişmeyen özelliklerinden biri “Yurtta barış, dünyada barış” ilkesine dayalı, barışçı bir dış politikanın izlenmesidir. Bu amaç

doğrultusunda Türkiye, uluslararası barış ve güvenlik çabalarının hemen hemen tümüne katılmış, savaşçı ve yayılması olmadığını ispatlamıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra Türk dış politikasının temel parametresi, yayılmacı Sovyet komünist tehdidine karşı, Batı Avrupa'daki örgütlenmelerin bir üyesi olma çabası şeklinde ortaya çıkmıştır. NATO üyeliği, CENTO üyeliği, AET'ye başvurusu, OECD üyeliği gibi tüm batılı örgütlenmelerin içinde yer alma çabası, ideolojik eksenli bölünmüş bir dünyada Türkiye'nin konumunu da belirlemektedir. Türkiye'nin kendi iradesiyle benimsediği bu konum, tek taraflı bir irade beyanı değil, aynı zamanda batı dünyasının kabulüyle de gerçeklik kazanan bir olgudur.

Türkiye Cumhuriyeti, kuruluşundan itibaren etnik-dinsel temelli politikalarından uzak durmuştur. Emperyalist devletlerin hâkimiyet alanlarında yaşayan Osmanlı hâkimiyetindeki Müslüman-Türk unsurlar Türk dış politikasının ilgi sahası dışında kalmışlardır. Hükümetler değişse de Türkiye Cumhuriyeti'nin dış politika çizgisi hiçbir zaman değişmemiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk, hayatının önemli bir kısmı savaş alanlarında geçirmesine rağmen, dış politikada askeri kuvvet kullanımını öncelikli tercihler arasında görmemiştir. II. Dünya savaşı öncesinde İtalya tehlikesine karşın milletler Cemiyeti ile beraber hareket edilmiştir. Atatürk sonrasında Cumhuriyet Halk Partisi çabalarıyla NATO'ya üyelik için başvuruda bulunulmuş, Demokrat Parti döneminde de üyelik süreci dış politikanın temel hedefi olmuştur. 1950'de Kuzey Kore'nin Güney Kore'ye saldırmasıyla başlayan Kore Savaşı'nda da Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti, bölgede barışın teminine yardımcı olmak için BM şemsiyesi altında asker gönderme kararı almıştır.

Fatih Sultan Mehmet tarafından 1463 tarihinde fethedilen Bosna-Hersek, 1878 yılında Avusturya-Macaristan İmparatorluğu tarafından işgal edilinceye kadar, 396 yıl boyunca Osmanlı Devleti'nin Adriyatik'teki en önemli eyaletlerinden biri olmuştur. Yaklaşık 400 yıl süren tarihsel birlikteliğin yüklediği sorumluluğun ötesinde Türkiye, kendisini çevreleyen eski Osmanlı topraklarına yönelik bir talebi olmamakla birlikte, bu topraklarda etnik-dinsel temelli siyasal oluşumlara da olumlu bakmamaktadır. Türkiye var olan sınırların ötesinde, etnik-dinsel temelli tarihsel bağları olan siyasi oluşumlara olan ilgisini en düşük düzeyde tutmuştur. Ancak soğuk savaşın bitişi sonrasında Balkanlar bölgesinde yaşanan gelişmeler ve başlayan çatışmalarda, etnik-dinsel-tarihsel söylemler ön plana çıkmıştır. Bosna-Hersek'in Yugoslavya'dan bağımsızlığını ilan etmesiyle başlayan savaş süreci, Türkiye'nin de

etnik-dinsel-tarihsel temelli dış politikasında değişikliğe gitmesine neden olmuştur. Soğuk savaş döneminin durağan ortamının ürettiği yaklaşımların ötesinde Türkiye, soğuk savaş sonrasının dinamik ortamında, Balkanlar bölgesinde yaşanan gelişmeleri önemli bir bölgesel devlet olarak, bir dış politika formülasyonu oluşturma çabası içinde ele almıştır (Emiroğlu, 2005 : 28).

Yugoslavya'nın dağılma sürecine girmesinden sonra, Sırp larla Boşnaklar arasında yaşanan çatışmalarda büyük bir bölgesel güç konumunda olan Türkiye, diplomatik girişimlerin dışında askeri kuvvet kullanımına dâhil olmamıştır. Bosna-Hersek sorununu doğrudan askeri kuvvet kullanma seçeneğinin dışında, uluslararası toplumun gündeminde tutmak yönünde elinden gelen bütün çabayı harcamıştır. Ancak 1994 yılında BM kapsamında Bosna-Hersek'e asker göndermiştir. 1992 yılında Bosna-Hersek krizinin giderek kanlı bir çatışmaya dönüşmesi neticesinde, BM Güvenlik Konseyi tarafından UNPROFOR oluşturulmuştu. BM Güvenlik Konseyi 1991 yılında oybirliği ile almış olduğu 713 sayılı kararla, tüm BM üyelerinin sorunu tırmandırmaktan kaçınmalarını ve savaşan taraflara silah ambargosu uygulanmasını istemiştir. Ancak sıkı bir şekilde uygulanamayan silah ambargosu, Sırp ve Hırvatların diğer kanallardan rahatlıkla silah elde edebilmeleri karşısında Müslüman Boşnakların bir ölüm kalım savaşı ile karşı karşıya kalmaları sonucunu doğurmuştu. Bu dönemde Türkiye ve diğer İslam ülkelerinin tüm gayretleri, silah ambargosunun ya taraflara eşit uygulanması ya da kaldırılması yönündedir. Çünkü Müslüman Boşnakların en tabi hakları olan meşru savunma hakları ellerinden alınmaktadır.

Türkiye 1993 yılında UNPROFOR içinde asker bulundurmamaktadır. Bu aşamada Türkiye, Bosna-Hersek sorunuyla diplomatik olarak ilgilenmektedir. Tarihsel bağlarının da etkisiyle yürütmüş olduğu yoğun diplomatik girişimler sonucu Türkiye, BM Güvenlik Konseyinin 4 Haziran 1993 tarihli oturumuna katılmak üzere Bosna-Hersek ile birlikte davet edilmiştir. Oy verme hakkı olmaksızın yapılan tartışmalara katılmıştır.

Türkiye'nin ısrar ettiği noktalardan biri de silah ambargosunun kaldırılmasıydı. Dönemin Başbakanı Tansu Çiller: "Biz, her zaman Bosna-Hersek sınırlarının korunması ve ülkede insan haklarına saygı gösterilmesinden yana olduk. Bu durumun sağlanması için ya silah ambargosu kaldırılmalı ya da Saraybosna çevresindeki Sırp topçuları havadan bombalanmalıdır. Bosna-Hersek'teki insanlar var olma savaşı veriyor. Bu insanları ya korumalıyız ya da kendilerini savunma hakkı

vermeliyiz” (Uğur Ercan, Hürriyet Gazetesi, 14.02.1994) diyerek konuya verdiği önemi göstermektedir. BM Güvenlik Konseyi, 1991 yılında Tito Yugoslavya’sına karşı silah ambargosu kararı almıştı. Ancak bu karar daha sonra bağımsız olan Bosna-Hersek’e de uygulanmıştır. Bosnalı Sırlara çeşitli yollardan silah yardımıyla bulunulduğu için söz konusu silah ambargosu zaten ellerinde pek fazla silah olmayan Boşnakların aleyhine olmuştur. Türkiye meşru savunma hakkının Bosna-Hersekliyle de tanınması istemiştir. Fakat bu istek BM güvenlik Konseyi’nde reddedilmiştir.

BM Güvenlik Konseyinin 1994 yılında almış olduğu 900 sayılı kararla, Balkan ülkelerinin de UNPROFOR içinde asker bulundurabilecekleri ifade edilmiştir. 22 Mart tarihinde BM Genel Sekreteri tarafından Türkiye’nin de UNPROFOR’a asker gönderebileceği bildirilmiştir. Ancak Sırbistan ve Karadağ tarihsel gerekçeler ile Türkiye’nin güçlenmesinden endişe duymakta ve azınlık durumuna düşürdükleri Türkiye ile bağı olan toplumların ekonomide, kültür alanında gelişmelerinden, sayıca çoğalmalarından ve Türkiye’nin bu gruplara dayanarak Balkanlar’da genişlemesinden korku duymaktadırlar. Türkiye’nin kriz boyunca Bosna-Hersek’i destekleyen bir dış politika izlemesi nedeniyle de, özellikle Bosna-Hersek bölgesinde askeri güç konuşlandırmamaları gerektiği ifade edilmiştir.

Bosna Savaşı’nda Boşnakların aleyhine çifte standartların uygulandığını her ne kadar dile getirmişse de, Türkiye pratikte duruma bağımsız olarak müdahale etmemiş ve bütün adımlarını uluslararası topluluğun adımları ile uyumlu bir şekilde atmıştır.

Türkiye, bu coğrafyada barış ve istikrarın yeniden kurulmasına katkıda bulunmak amacıyla, bağımsızlıklarını yeni kazanan devletlerde çoğulcu ve katılımcı demokratik yapıların kurulması, serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, ülkeleri ortak çıkarlar çerçevesinde bir araya getirerek dayanışma ve işbirliği ruhunu hakim kılacak ortak projeler geliştirilmesi yönünde öncü rol oynamaktadır. Türkiye bu ülkelerin Avrupa-Atlantik kurumlarıyla bütünleşme hedefini desteklemektedir. Osmanlı İmparatorluğu hâkimiyetinde yüzyıllar boyunca barış içinde bir arada yaşayan Bosna-Hersek’deki etnik unsurların çatışmalarının barışçıl yollardan sona erdirilmesi ve burada bulunan Türk-Müslüman halkın haklarının korunması Türkiye’nin temel amaçlarından biri olmuştur. Türkiye, Bosna-Hersek’in çok etnikli, çok dinli ve çok kültürlü yapısının korunması amacıyla Dayton Barış Antlaşması’nın tam olarak uygulanması gerektiğini savunmuştur (Emiroğlu, 2005 : 29-30).

2.6. BARIŞ SÜRECİ

Bosna meselesini çözmek için uluslararası camia tarafından pek çok barış girişimi yapılmıştır. Bunların temelini 1991 yılında Londra’da yapılan Yugoslavya Konferansı oluşturur. Ancak tıpkı buraya konuşlandırılan BM Barış Gücü gibi bu toplantının sonuca götüren önemli etkileri görülmemiştir. Üstelik Bosna bu toplantının gündeminin sadece altıda biri olduğu, yani buradaki muhtemel savaşın boyutları iyi değerlendirilemediği için, bu Konferansın Hırvatistan’daki savaşın buraya yayılmaması temennileri dışında, Bosna’ya münhasır yönü hemen hemen bulunmamıştır. AB arabulucusu H. Cutillero, daha savaş başlamadan bir çözüm teklifi getirmiş, ancak, savaş zamanında da tartışılan bu teklif kabul edilmemiştir.

Bundan sonra barış girişimlerini, BM Genel Sekreteri Butros Gali’nin özel temsilcisi Cyrus Vance yürütmeye başladı. Cutillero’nun barış tasarısının başarısızlığı üzerine Vance, AB’nin yeni arabulucusu David Owen’la birlikte 1993 Mart’ında meşhur Vance-Owen tasarısını sundu. Sırpların bu teklifi kabul etmemelerinin ardından Vance ayrılarak, yerine T. Sutoltenberg geldi. Ağustos 1993’de sunulan Owen-Sutoltenberg tasarısının akıbeti de aynı oldu. Bu arada meseleyi geriden izleyen ABD yavaş yavaş sürece dâhil olmaya başladı. Beş büyük gücün oluşturduğu Batı Temas Topluluğu, 1994 Nisan’ında kendi tasarısını sundu. Bunun, ülkenin üç taraf arasında etnik bölüşümünü öngören daha öncekilerden farkı, üç yerine ikiye bölmesi idi. Barışan Boşnaklar ve Hırvatlar, Federasyon çatısı altında birleşiyorlar, Sırplar ayrı bir birim kuruyorlardı. Sırplar bunu da kabul etmediler ve özellikle federasyon (Washington) anlaşmasına saldırılarını yoğunlaştırarak karşılık verdiler (Karatay, 2002 : 6).

Temas Topluluğunun tasarısı 1995 ortalarına kadar gündemde kaldı, ancak Sırpların anlaşmamakta ısrarı ABD ve NATO’yu ‘savaşan taraflar’ kavramını terk ederek ‘saldıran taraflar ve savunanlar’ anlayışını kabule sevk etti. 1994’ün son günlerinde ateşkese rağmen, hem de BM’nin ‘güvenli bölgesi’ Bihac’a başlayan Sırp saldırıları ve bu harekâta yasak olmasına rağmen hava gücü ve kimyevi silah kullanılması üzerine, NATO, BM’den Sırp mevzileri’ne hava saldırısı için izin istedi. NATO’yu sürekli engelleyen Gali ile ABD yönetiminin arası sürekli açılırken, muhalefetteki cumhuriyetçilerin başkanı Bob

Dole çok sert ifadelerle BM'nin Bosna'dan, Gali ve onun Bosna özel temsilcisi Yasushi Akashi'nin de görevlerinden ayrılmasını istedi. ABD'nin artık Bosna'ya cidden gireceğinin sinyallerini verdiği bu siyasi ortamda, 8-9 Ocak 1995'de bu ülkenin dışişleri bakan yardımcısı Richard Holbrooke Saraybosna'yı ilk kez ziyaret etti.

Bosna'da barış için çalışmaktan ziyade, Sırlara yakın durup yardım ettikleri izlenimini veren BM-İngiltere-Fransa üçlüsünün mevzileri 1995 başından itibaren dağılmaya başladı. Sırp komutanlarla yılbaşında eğlenen UNPROFOR Komutanı Michael Rose, 24 Ocak'ta yerini daha mantıklı davranan Rupert Smith'e bıraktı. Smith, 7 Mayıs'ta 'güvenli bölge' Saraybosna'nın Sırp ağır silahlarınca bombalanması ve çok sayıda sivilin ölmesi üzerine NATO'dan hava harekâtı istedi. Akashi bunu 'gerek olmadığı gerekçesiyle' reddetti. BM, ABD'nin eleştirilerini cevaplamaya çalışırken 25 Mayıs'ta diğer bir 'güvenli bölge' Tuzla'da kalabalığa atılan bir top mermisi 63 kişinin ölümüne, 200'ünün de yaralanmasına yol açtı. Hava harekâtı isteklerine, Sırlar 200 kadar BM askerini rehin alarak cevap verdiler. Sırların bu tutumu kendi yandaşlarını bile çileden çıkardı. 33 askeri rehin alan İngiltere Sırları tehdit ederken, Rusya bile bunu barbarlık olarak niteledi.

Sırların uluslararası camiada en büyük mevzi kaybı Fransa cihetinde oldu. Cumhurbaşkanı François Mitterand ve Bosna'daki en kalabalık BM birliği olan Fransızlar, açıkça Sırp tarafını destekliyorlardı ama bu 39 Fransız askerinin Sırlar tarafından öldürülmesini engellemedi. Fransız ordusu ve kamuoyunda bu durum yeni muhasebelere yol açarken, iktidar değişikliği bu ülkenin diplomatik konumunu kökten değiştirdi. 7 Mayıs'ta sosyalist Mitterand gitmiş, yerine muhafazakâr Jacques Chirac gelmişti. Chirac iktidarına Sırları tehditle başladı.

Bosna'ya barışı getiren sebepler arasında ilgili ulusların bu tavır değişikliği süreci yanında, askeri tarihin Boşnaklara gülmeye başlaması en önemlisidir. Bunu Hırvatlarla imzalanan 1 Mart 1994 barışı noktalar. O yıl taraflar karşılıklı dengede kaldılar. 1995 yılı Zepa ve Srebrenica'nın düşmesi dışında Boşnaklar açısından başarılı geçti. Bihac ve Gorazde teslim olmadığı gibi Saraybosna kuşatmasını yarmak için önemli harekâtlar düzenlendi. Hırvatların

Boşnaklara yardımını İngiliz ve Fransızların engellemesi gibi sebepler, şehri kuşatan Sırp ordusunun gücü ile de birleşince bu harekâtlar başarısız kaldı, ama yaz sonuna doğru başka cephelerde önemli ilerlemeler kaydedildi. Bu ilerlemeler Hırvat taarruzları paralelinde gerçekleşti. Hırvatistan 1 Mayıs 1995’de başlayan ani bir taarruzla bir hafta içinde Batı Slavonya bölgesini Sırp işgalinden kurtarmış, bu arada Sırp gücünü denemişti (Karatay, 2002 : 8).

22 Temmuz 1995’te Bosna-Hersek ve Hırvatistan Split Antlaşması ile ortak askeri harekâta karar verdi. Bir hafta sonra Hersek Hırvatları, Hırvatistan ordusunun yardımıyla B. Grahaovo, Livno ve Glamoc gibi Bosna şehirlerini Sırlardan aldılar. Bunun aslında Sırp işgalindeki Hırvat toprağı Krajina’ya yönelik bir harekât olduğu açıktı. Nitekim Cenevre’de Krajina Sırları ile görüşmeler sürerken Hırvatistan seferberlik ilan ederek toplam 100 bin kişiyi silah altına aldı ve dört yıldır Alman ve ABD yardımlarıyla güçlendirdiği modern ordusunu Sırp mevzileri önüne yığmaya başladı. Cenevre görüşmeleri başarısızlıkla sonuçlanınca da ‘Fırtına (Oluja) Harekâtı’ kodlu bir taarruzla Krajina’ya saldırdı ve dört gün içinde tamamını Sırlardan aldı. Böylece üç buçuk yıl süren Bihac Kuşatması da kalkmış oldu.

Son dört yıldır savaş Bosna-Hersek’te olurken şimdi savaşın tekrar Hırvatistan topraklarına da sıçraması uluslararası endişeleri artırmıştı. Herkeste Sırbistan’ın Hırvatistan’a karşı savaşa gireceğı ve böylece yaklaşık bütün eski Yugoslavya bölgesinin bir savaş alanına döneceğı endişesi oluştu. Ancak Belgrat’ın tepkisi çok cılız oldu. Rusya daha sert davranarak önce Hırvatistan’ın Krajina’dan çekilmesini istedi. Bu olmayınca da, Tudman ve Miloseviç’i Moskova’da bir araya gelmeye çağırdı. Bu çağrıya Tudman’ın verdiği cevap, özellikle kendisinden şüphelenen Müslümanlar açısından beklenmedik bir şekildeydi ve bundan sonra olacaklara ışık tutuyordu: “Izetbegoviç olmadan Miloseviç’le görüşmem.”

Bundan birkaç gün sonra, 9 Ağustos’ta Türkiye ile Bosna-Hersek arasında askeri eğitim ve işbirliğı anlaşması imzalandı. Ertesi gün de ABD yönetimi silah ambargosu kalktığında Bosna ordusuna yapılacak yardımlarla ilgili Kongre’ye bir karar tasarısı sundu. Bunun da ertesi günü Boşnak ordusu Ortabatı Bosna’da Sırların elinde bulunan Donji Vakufa saldırırken, Hırvatlar da Drvar

şehrine yürüdüler. Olayların planlı olduğu açıktı. Bu planların AB politikalarıyla çeliştiği de. AB temsilcisi ve arabulucu Carl Bildt olanları protesto edip Boşnak ve Hırvatları iyice kızdırınca, Zagreb ve Saraybosna hükümetleri bir bildiri ile Bildt'i ve AB'yi tanımadıklarını ilan ettiler. Bir süredir iyiden iyiye hazırlık yapan ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Richard Holbrooke'un barışı getirecek diplomatik turları da o gün, 12 Ağustos'ta başladı.

Holbrooke'un Gorazde'yi Sırlara veren ilk haritası Saraybosna'da şiddetle reddedilince yeni arayışlara yönelindi. Gözlerin diplomasiye döndüğü, silahların nispeten sustuğu o günlerde Sırların beklenmedik şekilde 28 Ağustos'ta Saraybosna'nın en işlek caddesine attıkları, 39 kişinin ölümüne, 90 kişinin yaralanmasına yol açan top mermisi barış için yolun, Sırlar için ise sonun başlangıcı oldu. Artık durum tahammül edilemez hale gelmiş, uluslararası baskılar iyice artmıştı. O ana kadar Sırlar Üzerine NATO harekâtlarına hep karşı çıkan Butros Gali'yi aşan ABD, Sırp mevzilerine hava akını düzenlenmesi için Fransa'nın tam desteğini aldı. İngiltere yine Sırlardan yana oynuyordu. ABD Dışişleri Bakanı Christopher, İngiliz meslektaşları Rifkind'i ikna için iki gün uğraştı ve 30 Ağustos günü 60 NATO uçağı Bosna'daki Sırp mevzilerini bombaladı. Aynı gün korkuya kapılan Bosna Sırları, Miloseviç'e kendilerini temsil için tam yetki verdiler. Yetersiz olmakla ve sadece Sırların NATO uçaklarına yönelik tehdit oluşturacak silah ve sistemlerini hedeflemekle eleştirilen hava harekâtı yine de Sırları büyük ölçüde sindirdi (Karatay, 2002 : 10).

Aralıklarla bir buçuk ay kadar süren NATO hava akınları genel olarak Sırlara anladıkları dilden konuşmak olarak yorumlandıysa da, bir Hırvat gazetesinde yer alan aşağıdaki yorumlar bu konudaki gerçeği en iyi yakalamışa benziyor: "Sırp ağır silahlarına, radar ve hava savunma sistemlerine karşı NATO hava harekâtı ve Acil Müdahale Gücü'nün topçu atışı Sırları görüşme masasına getirmeye yönelik bir gayret olarak alınmalı; Müslüman (Boşnak.) medyasının ve propagandasının resmettiği gibi, dünya güçlerinin Sırları askeri olarak yenme gayreti olarak değil. Sırların en iyi kuvvet dilinden anladığı doğru (Hırvat 'Fırtına' Harekâtı bunu açıkça göstermiştir), fakat dünya güçlerinin Müslümanların yanında Sırlara karşı bir Haçlı seferi başlatmakta bir çıkarlarının olmadığı inkâr edilmez bir gerçektir. Tersine, Amerikan barış teşebbüsünün

ayrıntılarından çıkarılabileceği gibi, ABD hala Sırlara güveniyor. Görünen o ki, Amerikalılar Sırları görüşme masasına getirmek ve onlara ele geçirdikleri ve saldırı ve en iğrenç soykırımlarla etnik olarak temizledikleri toprakların büyük bir kısmını diplomatik olarak savunmak için bir şans vermek istiyor (TRN; Hersek Hırvatları'nın Gazetesi, 12.09.1995)."

Başta ABD, Batıların Bosna'ya pek de insani gayelerle müdahale etmedikleri, sadece uluslararası şartlardan doğan bir mecburiyeti ifa ettikleri bir Beyazsaray yetkilisinin "Srebrenica'nın düşmesi Batı'nın güvenilirliğine darbe indirdi. Biz de Batı'nın önderiyiz. Eğer ABD önderliğinde buna cevap vermeseydik, durum bir çözülmeye doğru gidiyordu. Bu, başkan (Clinton) için de bir dönüm noktasıydı" (TIME, 11.09.1995) ve ABD Dışışleri'nden bir yetkilinin, "NATO'nun güvenilirliği kazığın üzerinde. Seçim mevsimi de yaklaşıyor. Bu ortamda, meseleyi ekim sonuna kadar çözmek zorundayız" (TIME, 20.10.1995) sözlerinden gayet net olarak anlaşıyor.

Richard Holbrooke kesintisiz sürdürdüğü mekik diplomasisinde taraflara ABD tasarısını kabul ettirmeye çalıştı. Buna göre toprak bütünlüğü tanınmış olan Bosna-Hersek, Federasyon ile Sırp 'Cumhuriyeti' arasında yüzde 51-49 oranıyla bölünecek; Sırlar Sırbistan'la konfederasyon kurabilecek; Saraybosna BM korumasına, Mostar AB denetimine bırakılacak; Gorazde Sırların olacak ve Bosna sınırları NATO birlikleri tarafından korunacaktı.

Ülkenin toprak bütünlüğünü sağlamadığı için daha önceki barış planlarını kabul etmeyen ve çok zor şartlarda savaşı tercih eden Boşnaklar, daha öncekilerden pek farkı olmayan bu plana birçok noktada itiraz ettiler. Ancak genel olarak barışa gidildiği gözleniyordu. Nitekim 8 Eylül de Belgrat, Zagreb ve Saraybosna'nın dışışleri bakanları Cenevre'de bir araya gelerek (aynı gün Batı ve İslam Temas Grupları da ilk defa Paris'te bir araya geldiler) bir ilke antlaşması imzaladılar. Bu antlaşma ile Belgrat Bosna'yı bağımsız devlet olarak tanıdı.

NATO hava akınları görüşmelere paralel olarak, ama yavaşlayarak Ekim sonuna kadar sürdü ve Sırların ağır silahlarını Saraybosna'nın etrafından çekmelerini sağlamanın yanında, anlaşmaya zorlanmalarını da hedefledi. Böyle bir ortamda uzun süredir dinlenen ve hazırlanan Boşnak ordusu 11 Eylül günü kuzeydeki stratejik Vozuca kasabasını ani bir baskınla ele geçirdi ve ilerlemeye

başladı. Bu olay birkaç gün basından gizli tutuldu ve resmi açıklama yapılmadı. Resmi açıklama yapıldığında ise batıdaki Boşnak ve Hırvat birlikleri çoktan topyekün taarruz başlatmışlardı. 16 Eylül'e kadar Boşnak ve Hırvat birlikleri Donji Vakuf, Kulen Vakuf, Bosanski Petrovac, Drvar, Sipovo ve Jajce'yi aldılar; Bosanska Krupa ve Sanski Most şehirlerini kuşattılar. Bu ikinci şehir Boşnak 5. Ordusu'na sadece iki gün dayanabildi.

İlerleme çok başarılı oldu. Birkaç gün içinde Batı Bosna Sırlardan tamamen temizlendi. Bundan endişeye kapılan Batılı ülkeler Boşnak ve Hırvatlara baskı yaparak taarruzu durdurtular. Ancak saldırının durması ateşkes anlamına gelmedi. Boşnak-Hırvat ittifakı Batılılar tarafından tutulunca Sırlar toplanıp karşı saldırıya geçtiler, ama başarılı olamadılar. Bu arada, Sırlara karşı savunma durumuna geçen Boşnak ve Hırvat birlikleri, özellikle Jajce'ye Hırvatların Boşnakları sokmaması üzerine birbiriyle uğraşmaya başladılar. Bazı yerlerde ufak çapta çatışmalar da oldu.

Savaş şiddetini kaybederek devam ederken diplomatik gayretler hiç kesintiye uğramadı. Hemen her gün bir yerde Bosna için diplomatik bir toplantı ve görüşme gerçekleştiriliyordu. Sırlar korkmuşlardı ki, Holbrooke Miloseviç ile görüşürken Sırbistan cumhurbaşkanı hava akınlarının durdurulması karşılığında Saraybosna kuşatmasının kaldırılmasını teklif etti. O sırada Karadžić ve Mladić de bunu kabul edercesine görüşmenin yapıldığı odaya girdiler. Fakat Holbrooke bu savaş suçlularının 'yüzlerine bile bakmadı'. Saraybosna, Belgrad ve Zagreb hattında sürüp giden görüşmelerde Saraybosna, Gorazde ve Breko'nun durumları ve bazı anayasal ilkelerin tartışıldığı görüşmelerde ilerleme kaydedilemiyordu, ama 5 Ekim günü taraflar ateşkes imzalamayı başardılar.

Ateşkes 12 Ekim'de başlayacaktı. Bu, o güne kadar herkesin kaptığının elinde kalacağı anlamına geliyordu. Böylece ateşkesin hemen ardından üç taraf da taarruza geçti. Sırların uzun süredir direnen ve hemen ardındaki büyük şehir Banja Luka'yı koruyan Mrkonjić Grad şehri bu savaşlarda düştü. Ateşkes yürürlüğe girdikten sonra da kısmi çatışmalar olmakla birlikte, 1 Kasım'da ABD'nin Ohio eyaletinin Dayton kentindeki Wright-Patterson hava üssünde yapılacak barış görüşmelerine gün sayılmaya başlandı (Karatay, 2002 : 12).

2.6.1. Amaç ve Araç Olarak Dayton Antlaşması

Dayton barış süreci pek çok açıdan birbiriyle çelişen iki önemli toplumsal dönüşüm sürecine paralel yürümektedir. Anlaşma metninin satır aralarında Bosna'da modernötesi çokuluslu açık bir toplum oluşturulması yazmaktadır. Uluslararasılar bunun için uğraşırken yaşadığı ülke ile özdeşleşen bir millet uzun bir fetret devrinden sonra diriliş dönemini yaşamaktadır. Hatta Boşnakların yüzyıllar içinde millet olma özellik ve bilinçlerini kaybettiklerini düşünenler için bu süreç bir çeşit yeniden milletleşme olarak görülebilir. Onların hiçbir zaman millet olmadıkları düşüncesindekiler için ise son yıllarda yaşananlar bir milletin doğuşundan ibarettir.

Yeni Dünya Düzeni (YDD), ondan zarar görenler ve zarar göreceğini vehmedenler için (çoğunlukla İslami düşünenler, bu arada Sırplar, Ruslar, Çinliler vb.) ABD'nin dünya hâkimiyetini pekiştirme çalışması, yani tek kutuplu bir dünyaya gidiş olarak algılanmaktadır. Bu gidişte ABD kendini, açık şekilde, dünyanın jandarması olarak görmekte ama bu işlev ve görevini sadece kendi çıkarlarına göre belirlemektedir. Daha açılı bir yoruma göre ise YDD'nin Washington merkezli bir gezegen devletine doğru gidişi öngördüğü doğru, ancak bu yöndeki çalışmaların özünü Saddam, Kaddafi ve Miloseviç gibilerin ezilmesi çabalarından daha kapsamlı amaçlar oluşturmaktadır.

Bugün devlet deyince akla iki kavram gelmektedir: Ülkelerin farklı hukuk sistemleri içinde bir yönetim birimi olarak örgütlenmesi ve milliyetler. Fransa deyince aklımıza belli bir yönetim birimi ve sistemi içinde örgütlenerek adına Fransa konan ülke ile birlikte, belki daha ziyade Fransızlar gelir. Yani Fransa, kapsadığı toprak üzerindeki idari örgütlenmeden çok, Fransızların ülkesi manasına geliyor. Bu yüzden, devletlerin ortadan kalkması için ayrı hukuk sistemlerinin ve milliyet anlayışının, dolayısıyla milliyetçiliğin ortadan kalkması gerekmektedir. Milliyet-din ilişkisi, özellikle pek çok örnekte milliyetin temelinde dinin olduğu göz önüne alınınca, bu ortadan kaldırma haliyle dini de içermektedir. Din ve milliyetle uğraşan sosyalist rejimlerin tecrübeleri sabit olduğundan, YDD yürütücülerinin aynı şeyleri tekrarlamak gibi bir niyetleri yoktur. Bunun yerine amaç din ve milliyetin kişi ve toplumlar için çok önemli olmayan ve temel

belirleyiciliği bulunmayan birer kavram ve değere indirgenmesine dönüşmektedir (Karatay, 2002 : 118).

Bunu sağlamanın en iyi yolu ise fertlere ve etnik veya dini topluluklara başkalarını, genel iyiyi ve YDD amacını tehdit etmemek şartıyla, açık bir toplumda alabildiğine hürriyet vermektir. Yaşanan bir örnek olarak, ABD'nin güney eyaletlerindeki Latinler bağımsızlık ve kendi devletlerini kurma haricinde sahip olabilecekleri tüm milli haklara sahiptirler; bir noktadan sonra ABD ve kanunları onlar için daha üst bir değer haline gelmiştir. Bu şekilde, genel olarak üst değerde buluşulduğunda ve hele memnun olduğunda artık milli kimlik bir dava konusu olmayacaktır. Çünkü milli kimliğin davasını güderek elde edebilecekleri şeyleri üst değerler zaten sunmaktadır.

Aynı şey ABD örneğindeki bir İslam için de geçerlidir. Bu ülkede çok rahat yaşayabilen ve dini kimliğinden ötürü toplumda kendisini diğerlerinden farklı hissetmeyen bir Müslüman için, ABD'de siyasi etkinlik ve üstünlük kurmaya çalışmak, hele ülkenin bir kısmını Müslümanlaştırıp ilerde bir İslam devleti kurmaya çalışmak gibi bir amaç söz konusu dahi olamaz. Aksine, arzuladığı her şeyi elde ettiği için şükredecek, kendini içinde bulunduğu sistemin (kanun sistemi ve toplum düzeni) bir üyesi, büyük ihtimalle savunucusu olarak görecektir. Bunun da bugünkü ABD örneğinde bir vaka olduğu açıktır.

Bu anlayışın tarihteki örneği ise Osmanlı Devleti'dir. Osmanlı'nın sunduğu hoşgörü ortamı ve bir nevi zamane demokrasisi içinde, örneğin Sırp devleti kendilerinin gibi benimsemişler ve ciddi manada ona hizmet etmişlerdir.

Dünyanın bir kanun ve düzen birliğine doğru gitmesinin kısa ve öz adı demokratikleşmedir. Dolayısıyla diğer iki sacayağı olarak serbest piyasa (kapsam ve anlamı iktisadi çerçevenin çok ama çok ötesinde) ve insan haklarının temini sayılabilir. Bunların geçerli ve yürürlükte olduğu coğrafya genişledikçe dünya çatısı ortak bir yönetim-iktisat-toplum düzenine doğru yol alacak demektir. Çatıda ve temelde birlik sağlandıktan sonra uygulama farklılıklarının kalkması zor olmayacaktır. Macaristan ile Romanya; ikisi de demokrasiyle yönetilen, serbest piyasa anlayışının, dolayısıyla teşebbüs hürriyetinin yürürlükte olduğu ve insan haklarının kimlik tanımlamasından kaynaklanan hiçbir sebeple hiç kimse için kısıtlama altında olmadığı iki ülke haline geldiklerinde ve ayrıntılardaki

uygulamalar birbirlerine veya merkeze (ABD'ye) yakınlaştığında ve bir noktada fark kalmadığında, aralarındaki tek fark isim olacaktır. Yani Romanya ve Macaristan kelimeleri arasındaki ilişki Indiana ile Florida arasındaki gibi bir hale gelecektir. Nitekim üst düzey bir Macar yetkiliye Romanya ve Sırbistan'daki Macar azınlıklar sorulduğunda, Romanya'da demokrasi içinde meselenin çözüldüğünü, kendileri veya oradaki Macarlar için artık bu şekilde bir sorun bulunmadığını söyleyebilmektedir. Henüz ideal seviyede olmamakla birlikte, Romanya'da yaşayan Macarlar, Macaristan'da yaşayanların sahip oldukları hemen her şeye demokrasi içinde (ki, yeni bir demokrasi) kavuştuklarından, artık milliyet davası önemini kaybetmekte, bunun yerine diğer Romanya vatandaşları gibi günlük hayatlarına bakmaktadırlar. Buradaki Macarların rahat olduğunu gören Budapeşte yönetimi de artık konuyu bir milli dava ve dış siyaset önceliği olarak görmemekte, gayretlerini daha çok Avrupa bütünleşmesine yoğunlaştırmaktadır (Karatay, 2002 : 119).

Açık toplum gayretlerinin Orta Avrupa'da birikmesi, bu bölgenin dünyanın sıradaki en uygun bölgesi olmasından veya düzen dönüşümüne yardım edilmesinden çok öte anlamlar taşımaktadır. Prag merkezli olarak, din unsuru (Katoliklik) sayesinde Batı Avrupa tarz ve sistemiyle öncelikli ve kolayca bütünleşebilecek bir bölge üzerinden Slav dünyasına el atılmaktadır. Katolik Slavların toplumunu 'açık'laştırıldığında, bu örneği buradan Ortodoks doğuya, öncelikle Beyaz Rusya ve Ukrayna'ya taşımak, doğrudan Batı'dan ihraç etmekten daha kolay olacaktır. Öte yandan Macarlarla Romenler sadece kesin hatlarla ayrılmış bir etnik farklılığa değil, din farklılığına da sahiptirler. Geçmişte yaşanmış bazı sorunlara rağmen, iki ayrı etnik ve dini yapıya ait toplumun meselelerini demokrasi içinde çözebilmeleri açık toplumculara ümit veren büyük bir başarı olarak görülmekte ve bu yöndeki beklentileri desteklemektedir. Macaristan sosyalist dönem hariç tüm tarih ve geleneğiyle zaten Avrupa'nın batısına aittir. Romenler ise hem Ortodoks, hem de Balkanlıdır. Yani onlar üzerindeki deney başarılı olursa, bu iki düşündürücü dünyaya iyi bir köprü atılmış olacaktır. Böylece Tüm-Ortodokşu ve Tüm-Slavcı görüşlerden nispeten yalıtılan Bulgaristan için de iş kolaylaşacaktır. Ki, bu sonuncu ülke henüz halkının maişet meselesini bile çözememesine rağmen NATO'nun genişleme sürecine ısrarla

dâhil edilmektedir. Kendi başına hiçbir şey ifade etmeyen ve bir gücü olmayan Makedonya ise çoktan teslim olmuş durumdadır.

Bu tasarı beklendiği şekilde gerçekleşirse, YDD önündeki en önemli engellerden biri olan Tüm-Slavluluk Rusya ve Yugoslavya'ya münhasır kalacak, kuşatılmış, yalıtılmış ve indirgenmiş olacaktır. Tabii ki bu ülkeler ihmal edilmemekte ve dışarıda tutulmamaktadır. Rusya'da demokrasinin korunması ve geliştirilmesi için Batı Yeltsin'e destek vermektedir. Yugoslavya'da ise demokrasi ve liberalizmden yana çıkan ve Belgrad'ın merkezîyetçiliğine isyan eden Karadağ'a büyük destek verilmiştir. Denebilir ki, bugün Karadağ var ise, Batı'nın özel koruması sayesinde.

Çin gibi yerinden oynamaz bir kaya hariç tutulduğunda, YDD önündeki en büyük engel hiç şüphesiz İslam dünyası olarak görülmektedir. En azından Batı en çok ve doğrudan onunla temas halindedir, bir coğrafi komşuluk söz konusudur. Bu bakımdan YDD değerlerinin İslam dünyasında yayılışında iki ülke, Bosna ve Türkiye sonsuz derecede öneme sahiptir. Türkiye yönünü Batı'ya çevirmiş bir İslam ülkesi olarak, Bosna ise Müslümanların toplum ve yönetimde ağırlıklı olduğu bir yer olarak ön plana çıkmaktadır (Karatay, 2002 : 120).

Bosna tüm dünyada YDD için simgesel manada en önemli ülkedir. Burada Doğu ile Batı, İslam ile Hristiyanlık, Katoliklik ile Ortodoksluk, Katoliklik ile İslam, İslam ile Ortodoksluk buluşmaktadır. Bütün dünyada İslam ve demokrasi tartışmaları yapılırken ve yeryüzü nüfusunun ezici çoğunluğu İslam ile demokrasiyi bağdaştıramazken, Bosnalı Müslümanlar demokrasiden başka bir yol düşünmemektedir. Hatta ülkedeki üç taraf içinde demokrasiye en fazla sahip çıkan ve uygulayan taraf onlardır. Bosna'da Tüm-Slavluluğun en katı savunucuları olan Sırplarla temasa geçilmektedir. Bosna'da yüzde 80'i Nazi düşüncesini benimsemiş ve hala II. Dünya Savaşı yıllarında yaşayan bir Katolik-Hırvat kitle mevcuttur. Ayrıca Bosna bir Balkan ülkesidir. Bunlar gibi Bosna'nın önemini artıran daha pek çok husus dile getirilebilir.

Tüm-Slavluluk ve İslam'ın buluştuğu Bosna, medeniyetler çatışması veya çatışmaması konusunda ve baskın bir din veya milliyetin varlığı söz konusu olmaksızın, unsurları ve bileşenleri eşit güçte ve ağırlıkta olan bir çokuluslu-çokdinli siyasi yapının kurulup kurulamayacağına dünyanın en güzel ve müsait

deney alanıdır. Bir ölçüde toplumbilimin 22. yy sonunda yapmayı tasarlayabileceği tüm deneylere imkân tanıyacak bir laboratuvar olabilir.

Nev-i şahsına münhasır olan İsviçre hariç tutulursa, dünyadaki hemen tüm çokuluslu-çokdinli yapılar kendi içindeki bir unsurun hakimiyetine dayanmaktadır. Anglosakson-Yahudi ağırlığı olmadan günümüz Amerikası düşünülemezdi. Rus unsuru olmadan da Rusya Federasyonu. Ama Bosna'da unsurlardan birinin diğerlerine baskınlık kurması zordur. Hatta herhangi ikisinin birlik olup üçüncüye baskınlık kurmaları da zor görünmektedir. Yapılan iş, bu şekildeki unsuru bir araya getirerek bir devlet kurmaktır. Bosna etrafından soyutlanabilseydi ümitler artabilirdi, ama yanı başında, olumsuz şey yapmasalar bile sadece varlıklarıyla Bosna'nın aleyhine bulunan iki devlet, Sırbistan ve Hırvatistan var. Dolayısıyla deney oldukça zorlaşmaktadır.

Bosna deneyinin vaat ettiği önemli bir gerçek vardır. Eğer başarılı olursa bundan sonra hiçbir devletin kendi akıbetinden endişe etmesine gerek kalmayacak, çünkü Bosna yaşarsa sağlanacak normal şartlarda diğer tüm devletler yaşayacaktır ve YDD'nin tüm dünyada önü açıktır. Bir noktada tarihin şu dönemde Bosna'da düğümlendiğini söyleyebiliriz. Öte yandan bu ikinci öneri çift gerektirmeli. Bosna deneyi başarılı olursa YDD'nin önü açılacak; YDD'nin önünü açmak için Bosna deneyi başarılmalı. Ama bu çok ince, sabır isteyen bir iştir. Dayton'un somut hükümlerinde ciddi gelişmelerin ancak kaplumbağa hızıyla sağlanmasının ardındaki hikmet ve Bosna'ya tüm dünyadan dört yıl içinde toplanan tamir ve yardım kredisi beş milyar dolar iken, uluslararası askeri güçlerin buraya yılda 10 milyar dolar harcamasının ardındaki mantık, ancak şartları hazırlanan uzun vadeli bir toplumsal dönüşüm için beklemek şeklinde açıklanabilir (Karatay, 2002 : 121).

Şartların ne ölçüde ve ne şekilde hazırlandığı iyimser ve kötümser bakışlara göre değişmektedir. En başta, Bosna'daki tarafların bundan sonra savaşması yasaklanmıştır. Eğit-Donat Tasarısı'nın amacı Boşnak ordusuna yardım değil; savaşı engellemektir. Taraflar yaklaşık bir güç dengesi içinde olursa birbirlerine, daha doğrusu Boşnaklara saldırmakta temkinli olacaklardır. İkinci aşamada ise, açık topluma pürüz teşkil eden bilhassa siyasi kurum, kuruluş ve kişiler törpülenmektedir. Aşırı uçtaki partilerin eritilmesine, önderlerinin gözden

düşürülmesine çalışılmaktadır. Bununla eşzamanlı olarak da tercih edilen kimseler öne çıkarılmaktadır. Eski sosyalist ülkelerde tercih edilen kimseler ülkenin özel şartlarına göre değişmektedir. Örneğin Arnavutluk'ta, komünizme bayrak açmış biri olarak Sali Berişa ilk zamanlarda ön plandaydı. Sonradan kendisini tüm Arnavutların önderi görüp 'Büyük Arnavutluk' için oynamaya başlayınca gözden ve iktidardan düştü. Hem sağın, hem solun bir tehdit olduğu Sırbistan ve Karadağ'da liberaller tercih edilirken, Hırvat ve Boşnaklar arasında solcular tercih edilir duruma gelmektedir.

Kendilerini aşırı uçlara çekebilecek önderlerden arınan ve yeni ılımlı yöneticilere sahip olan kitleleri ılımlılaştırmak çok daha kolay olmaktadır. Bu her iki eritme sürecinde de en önemli görev ve işlev medyaya düşmektedir. Bosna'daki tüm tasarımlarda olduğu gibi, öncelikle Boşnak tarafına el atılmaktadır. Boşnaklar içinde nicelikte olmasa da nitelikte güçlü bir muhalefet mevcuttur. Öncelikle aşırı sağ kavramı bulunmamaktadır. En aşırı sağcı kabul edilen SDA bile merkezin sağında bulunmaktadır. Sağ için öncelikli söz "Biz Boşnağız", sol için ise "Burası Avrupa" şeklindedir. Yani öncelikle Avrupalılık, Avrupalı hayat tarzı, Avrupa ile bütünleşme gelmektedir. Diğer tüm milli ve toplumsal değerler ya bundan çok sonra gelmekte, ya da değer bile sayılmamaktadır. Hatta Boşnak soluna göre Hırvat ve Sırp aşırıları Avrupalı olmadıklarından dolayı kötü kimseler olarak görülmektedir (Karatay, 2002 : 122).

Bu görüşü benimseyen kişi, kuruluşlar ve özellikle basın desteklenmekte ve bu yönde yeni basın ve sivil toplum kuruluşları oluşturulmaktadır. Boşnak tarafındaki üç günlük gazetenin ikisi Boşnak milliyetçiliğine karşı yayın yapmaktadır. Dört haber dergisinin üçü de aynı yönde, hatta daha sol bir çerçeve çizmektedir. İçlerinde en solcusu, dünyanın en önemli açık toplum savaşı kuruluşu olarak bilinen ünlü banker George Soros'un vakfı tarafından finanse edilmektedir.

TV ve radyolar için de aynı durum söz konusudur. Kozmopolit yayın yapanlara destek verilmekte ve kimileri SFOR, AGİT ve BM eliyle olmak üzere yeni radyolar kurulmaktadır. Saraybosna'dan yayın yapan dört önemli TV'nin birisi (OBN-Open Broadcasting Network) uluslararası camianın 'malı'dır. Birisi (NTV 99) özel mülkiyette ama başta UNESCO olarak uluslararası kuruluşların 17

milyon DM yardımı ile kurulmuş, sol yayın yapan bir TV evidir. Üçüncüsü (TV Hayat) özel mülkiyette, milliyetçi bir Boşnağa aittir. Ticari gücü sayesinde birilerinin yardımına ihtiyaç duymadan ayakta kalabilmektedir. Dördüncüsü ve en önemlisi ise, eski modern ve büyük Saraybosna televizyonunun Boşnakların ellerinde kalan mülkü üzerine kurulan resmi TBH'dir. Dayton ve barış süreci aleyhine ve başka milletleri rencide edici yayın yaptığı kaydedilmemiştir. Hatta kadro olarak Bosna'daki en çokuluslu kuruluşlardan birisidir. Ancak bunlar uluslararası camiaya kâfi gelmemiş ve kamu televizyonunun sadece Boşnakların değil, tüm Bosnalıların televizyonu olabileceğini söyleyerek yönetim kurulunu, dolayısıyla yayın siyasetini değiştirmişlerdir. Hırvat ve Sırp'ların TV Saraybosna'dan çaldıkları malzemelerle kurdukları SRT ve HTV televizyonlarına ise bu manada dokunulmamıştır.

Dolayısıyla Boşnak tarafındaki basın-yayın işi hemen hemen tamamlanmış durumdadır. Hırvat ve Sırp kesimlerin işleri doğrudan Hırvatistan ve Sırbistan'a bağlı olduğu için Zagreb ve Belgrat'tan halledilmeye çalışılmaktadır. Hırvat Feral Tribün ve Sırp Nasa Borba gazeteleri Soros'un 'açık toplum' davasının seslendiricileri konumundadır. Aynı yöndeki diğer basın-yayın kurumlarına, dolayısıyla aynı çizgideki siyasi teşekküllere de belirgin destek verilmektedir (Karatay, 2002 : 123).

Bosna'daki tüm uluslararası güç ve kuruluşlar tarafından desteklenen bu yöndeki gayretler ve oluşturulan eğilim, din ve milliyetin konuşulmamasını öngörmektedir. Burslarla, kamplarla, partilerle, sohbetlerle elde edilmeye ve yetiştirilmeye çalışılan gençlik 'Baharat Kızlar-Coca Cola-Jeans' kültürü içinde eritmek, kendi dâhil olduğu dini veya milli topluluğun meseleleri için kafa yormaktansa, bireysel bugünü ve geleceği için yaşamaya alıştırmak istenmektedir. Kentucky'deki gençlerin sahip oldukları şeylere sahip olmak ve her şeyiyle onlara benzemek bir hedef olarak çizilmektedir. Bu Sırp ve Hırvatlar için de böyledir, ama en çok ve esas olarak Boşnaklar hedeflenmektedir. Çünkü Sırp ve Hırvatlar, batılılar tarafından zaten kendilerinden olarak görülmektedir. Önemli ve öncelikli olan, Boşnakları elde etmektir. İdeal manada elde etmek demek olan Hristiyanlaştırmak ise her zaman korunan amaç olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüm bu amaçların gerçekleşmesinde tüm bu yapılanlardan öte kullanılacak araç,

en güçlü batılı önderlerin açık ifadelerinden çıkarılacağı üzere, Bosna'nın AB'ye alınmasıdır. Genişleme listesindeki 11 ülkenin üyeliğinden sonra, bunları Bosna'nın takip etmesi ve bir zorluk çıkartılmadan birliğe katılması beklenmektedir.

Ülkeyi gayriresmi olarak işgal eden uluslararasıların bu gayretleri karşısında, henüz oluşma aşamasındaki, hatta pek çok noktada 'olmayan' Boşnaklığın konum ve tepkisi ne olabilir? Yüzyıllardır Hristiyan bir toplum içinde azınlık olarak yaşamışlar ve dinlerini kaybetmemişlerdir. Dolayısıyla endişeye etmeye gerek görülmemektedir. Ama bu kesinlikle dindar oldukları kanısına da ulaşılmamalıdır. Din konusunda milli varlıkları tehlikeye girmeyen Boşnaklar, sosyalist Yugoslavya'da karışık evlilikler neticesi erime sürecine girmişlerdi. Hatta resmi kullanımda hiç geçmeyen Boşnak kelimesi halk dilinde de tedavülden kalkmıştı, Boşnak adamı kendisini 'Müslüman' adlandırıyordu. Dini mensubiyetin milli bir ifade olamayacağı gerçeği ise mantığı "Bunlar Müslüman olmuş Sırp ve Hırvatlardır" iddiasına götürüyordu. Kendini Yugoslav olarak tanımlayan yaklaşık 400 bin Boşnak'dan ayrı olarak pek çok Boşnak 'Müslüman Sırp veya Hırvat' olmayı gönüllü olarak kabullenmiş durumdaydı. Sırp ve Hırvatlar'la aynı dili konuşan bu insanların hayatında, belirttiğimiz gibi, İslam'ın bir yeri olmadığı için bir noktada gerçek manada Sırplaşmış veya Hırvatlaşmış oluyorlardı.

Bugünkü yorumlara göre, bu badireleri atlatan, değil batılı, komünist hayat tarzıyla yaşadığı halde dinini ve kimliğini unutmayan kimselerin bugün, kendilerine kendilerini hatırlatan onca olaydan sonra, özlerini yitirmeleri zor görülüyor. Veya Boşnaklar böyle dile getiriyor. Başka bir tespit ve gerçek ise, Boşnak toplumuna açık toplum, hoşgörü demokrasi gibi şeyleri öğretmenin gereksizliği şeklinde. İki büyük ve güçlü Balkan unsurunun, Sırp ve Hırvatların arasında ve onlarla iç içe yaşamak Boşnakları ister islemez milli bir gelenek olarak hoşgörülü olmaya itmiştir. Burada yaşayabilmek için onlarla iyi geçinmek, dolayısıyla açık olmak zorundaydılar. Çünkü Sırbistan'a dayanan Bosna Sırpı, Hırvatistan'a dayanan Hersek Hıvatları, Arnavutluk'a dayanan Kosova Arnavutları hiç de hoşgörülü değil, kapalı ve radikallerdi. Hatta Bosna'yı bir ana

ülke olarak gören Sancak Boşnakları için de bu söylem bir derece geçerli olabilmektedir (Karatay, 2002 : 125).

Birbiriyle örtüşebilen açık-toplumlaşma ve Boşnaklaşma süreçlerinin tek çelişki noktası dindarlaşmadır. Açık toplumcular dindarlaşmanın kendi tasarılarına karşı en büyük engel olduğu düşüncesindeler ve tüm gayretler bunu, kendi ifadeleriyle köktencilğin yayılmasını önlemeye yöneliktir. Boşnak milli dirilişinin mimarları ise dindarlaşmanın, dolayısıyla Boşnaklaşmanın, kesinlikle batılı anlayışla çelişmediği, insanların dinini, dolayısıyla milliyetini öğrenmesi ve yaşamasının tabii hakları olduğu görüşündedirler.

Dünyada türünün tek örneği olarak Boşnak, Sırp ve Hırvatlarda milliyet tamamen ve tek unsur olarak dine dayanmaktadır. Hırvatlar Katolik oldukları için Hırvat, Sırp, Ortodoks oldukları için Sırp, Boşnaklar Müslüman oldukları için Boşnak'tır. Bunun dışında her şeyleri aynıdır. Hatta coğrafi bir belirleyicilik ve temel bile yoktur. Tarihi Sırbistan'ın ortasında bulunan Yeni Pazar ve çevresinde Boşnaklar çoğunluktadır. Tarihi Hırvatistan'ın en ortasında, Krajina'da Boşnak ve Sırp, Bosna'nın en ortası ve Bosna Krallığı'nın kurulduğu yer olan Kiseljak ve çevresinde ise Hırvatlar çoğunluktadır. Dolayısıyla burada din konusu dünyanın başka yerlerinden çok ama çok farklı ele alınmak zorundadır.

Geleceğin toplum düzeninin ve yönetim sisteminin deneylerinin yapıldığı Bosna, yüklü bir stratejik anlam ve önemin yanında, söz konusu tasarının gerçekleşmesinde pek çok kolaylık ve zorluğu bir arada barındıran bir muammalar yumağıdır. Bu açıdan dünyanın gündeminden düşmeyeceğe benzemektedir. Basının gündemi geçici olarak buradan daha sıcak yerlere kayabilir ama toplumbilimin her dalı için Bosna şu an dünyanın gözlemlenmesi ve üzerinde çalışılması gereken belki de en önemli noktasıdır.

Peki bölge şartlarında, Balkan gerçeğinde ve kendi iç yapısı itibariyle Bosna ve Boşnaklık gelecek vaat ediyor mu? Bir devletten başka her şeye benzeyen siyasi yapısı ve dünyanın zorla bir arada tuttuğu üç halkı ile bu ucube ülke ayakta kalmayı başarabilecek mi? Yukarıdan beri sıraladığımız amaçları gerçekleştirmede bir araç olan Dayton, dolayısıyla şahit olarak imzacıları olan büyük güçler Bosna'nın korunmasını uluslararası camianın teminatına almaktadır. Ayrıca Dayton ile bütün dünya Boşnak milletinin varlığını resmen kabul etmiş

olmaktadır. Ama burada dört savaş yılı boyunca olanlar, yani bir Avrupa milleti- nin yok edilmek istenmesi de dünyanın ve bilhassa Avrupa'nın gözü önünde ve içinde oldu. Bu durum karşısında Avrupa'nın güvenilirliğinin şüphe ile karşılanması doğal bir tepkidir.

Dış dünya (Roma, Moskova ve İstanbul olarak düşünülebilir) tarih boyunca hep Balkanlar'a karışmıştır ve karışacaktır. Ama tarihin gösterdiği gerçek, burada belirleyici unsurun Balkan halklarının bizzat kendileri olduğu şeklindedir. Almanya karıştı ama karışmasaydı da Yugoslavya parçalanacaktı. İngiltere karıştı ama karışmasaydı da Boşnaklarla Hırvatlar savaşıacaktı. ABD karıştı ama karışmasaydı da Boşnaklar kendi başarılarıyla ülkeyi bir türlü Dayton'a taşıyacaklardı. Bu bakımdan tahlilde bulunurken bölgenin kendi iç dinamiklerine öncelik vermek daha verimli ve doğru neticeler vermektedir. En zor zamanlarda ve milli bilinç de dahil, hiçbir şeylerinin olmadığı günlerde ayakta kalmayı başaran Bosna'nın, bundan sonra, nispeten güçlenmiş ordu da hesaba katılarak, gelecek için kendi adına ümit vaat ettiğine hükmedilebilir (Karatay, 2002 : 126).

2.7. TÜRKİYE - BOSNA-HERSEK İLİŞKİLERİNİN SOSYO-KÜLTÜREL VE SOSYO-EKONOMİK BOYUTLARI İLE İNCELENMESİ

2.7.1. Sosyo-Kültürel Boyutları

Bosna ile Türkiye arasındaki derin tarihi bağlar dolayısıyla Bosna-Hersek, Türk dış politikasında özel bir yere sahiptir. Türkiye, uluslararası alanda tanınmış sınırları içerisinde Bosna-Hersek'in toprak bütünlüğünün, egemenliğinin ve bağımsızlığının korunması gerektiğine inanmaktadır. Türkiye, Barış Uygulama Konseyi ve Yönlendirme Kurulu'nun bir üyesi olarak Dayton Barış Anlaşması'nın tam olarak uygulanmasını başlangıçtan itibaren desteklemiştir. Türkiye'nin dileği, Dayton Barış Anlaşması'nda çizilen çerçeve içinde Bosna-Hersek'in barış, huzur ve güvenliğe kavuşması, ekonomik ve sosyal yönden gelişmesidir.

Özellikle son dönemde, sadece Dışişleri Bakanlığı'nın değil, Kültür Bakanlığı'nın da Bosna'daki faaliyetlerinde bir artış gözlenmektedir. Ancak Bosna'yı büyük felaketlere sürükleyen etnik sorunlar, gerçek ve kalıcı bir çözüme

kavuşmamıştır. Mevcut barış ortamı çok hassas dengeler üzerine kuruludur ve hiç beklenmedik anda gerilimler yeni bir felaketle sonuçlanabilir. Bu nedenle, Bosna-Hersek'in ekonomik, siyasi ve kültürel yönden desteklenmesi, Türkiye açısından çok önemli bir sorumluluktur. Bosna, hem Türkiye için tarihi bir dost ve müttefik, hem de Türkiye'nin Avrupa'ya açılan bir kapısıdır.

Türkiye bu sebeple Bosna'da yaşayan Müslümanlara yönelik yeni bir politika geliştirmeli, bu politika çerçevesinde Türkiye'ye güvenen ama istediği desteği bulamayan Boşnakların kalbini kazanacak faaliyetlere girişmelidir. Türk iş adamlarının Bosna'da gerçekleştirecekleri ekonomik faaliyetler, her türlü sosyal-kültürel etkinlikle desteklenmelidir. Son dönemde inşaatı sona erdirilen Mostar Köprüsü'nün Türkler'in katılımıyla yapılması, güzel bir örnek ve uzun yıllar yaşayacak bir sembol olmuştur (İslam Ansiklopedisi, Cilt 10, 226).

2.7.2. Sosyo-Ekonomik Boyutları

2.7.2.1. Türkiye-Bosna Hersek Serbest Ticaret Anlaşması

Türkiye-AB Gümrük Birliği'nde tarafların üçüncü ülkeler ile tercihli ticaret rejimlerindeki farklılıklardan kaynaklanabilecek ticaret sapmasının engellenmesi amacıyla, Gümrük Birliği'nin tamamlanmasına ilişkin 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı'nın 16. Maddesi ile Türkiye'nin, bu Karar'ın yürürlüğe girmesini izleyen beş yıl içinde AB'nin tercihli ticaret anlaşmaları ve tek taraflı ticari tavizlerin tanındığı otonom rejimlerine uyum sağlaması öngörülmüştür.

Türkiye'nin üstlenmesinin öngörüldüğü tercihli ticaret anlaşmaları ve otonom rejimler, Ortaklık Konseyi Kararı'nın 10 sayılı ekinde sayılmaktadır. Bahse konu düzenlemeler arasında, AB'nin Bosna-Hersek'e tek taraflı olarak uyguladığı ticari tavizler de bulunmaktadır.

Siyasi otoritenin talimatları doğrultusunda ve bu ülkeye karşı izlenen politika çerçevesinde, Gümrük Birliği yükümlülüklerimiz kapsamında uyum sağlanacak otonom rejimler arasında, Bosna-Hersek'e tanınacak olan tek taraflı tavizler diğer ülkelerden ayrı olarak öncelikle ele alınmış ve söz konusu ticari tavizler 99/12868 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile üstlenilmiş ve tavizli rejim 30 Haziran 1999 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmiştir. Bahse konu tavizli rejim uygulamasına, 2000, 2001 ve 2002 yıllarında da devam edilmiştir.

Bu bağlamda, geçmiş yıllarda olduğu gibi, 2002 yılı İthalat Rejimi Kararı eki II sayılı listede Bosna-Hersek için açılan bir sütun ile, taviz tanınmayan ya da tarife kontenjanı açılması öngörülen ürünler dışında kalan sanayi ürünlerinde uygulanan gümrük vergileri sıfırlanmıştır. Bosna-Hersek menşeli bazı sanayi ürünleri ithalatında uygulanacak tarife kontenjanlarına ilişkin 2001/3473 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ise, TC. Resmi Gazetesinin 30 Aralık 2001 tarih ve 24626 (Mükerrer) sayılı nüshasında yayımlanmıştır.

Öte yandan, AB'nin Bosna-Hersek'e yönelik ticari rejimi, esas itibariyle, eski Yugoslavya'ya tanınan tavizleri yansıtmakta olup, bu kapsamda, Bosna-Hersek menşeli sanayi ürünleri AB pazarına gümrük vergilerinden muaf olarak ithal edilebilmektedir. Ancak, bu tavizler tek yanlı bir nitelik arz etmektedir.

Bununla beraber, AB, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Hırvatistan, Makedonya ve Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ne uyguladığı otonom rejimi İstikrar ve Ortaklık Anlaşmaları ile karşılıklı hale dönüştürmeyi öngörmektedir. Nitekim, Makedonya ile bahse konu Anlaşmayı 9 Nisan 2001 tarihinde imzalamış, Hırvatistan ile ise 29 Ekim 2001 tarihinde imzalanan Anlaşma'nın ticari hükümleri 2002 itibariyle uygulanmaya başlanmıştır. Bu çerçevede, AB'nin bölge ülkeleriyle akdettiği ya da müzakere sürecinde olduğu Anlaşmalar sonrasında, bu ülke pazarlarındaki payının kayda değer bir oranda artması beklenmektedir.

Diğer taraftan, Arnavutluk, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Hırvatistan, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Makedonya ve Romanya, İstikrar Paketi'nin öncülüğünde hazırlanan ve 27 Haziran 2001 tarihinde Brüksel'de yapılan Bakanlar toplantısında imzalanan bir Mutabakat Zaptı ile 2002 yılı sonuna kadar bir serbest ticaret anlaşmaları ağı tesis etmeyi ve en geç 2008 yılı itibariyle bir serbest ticaret alanı oluşturmayı taahhüt etmiş, bu kapsamda Bosna-Hersek şu ana kadar Hırvatistan, Slovenya, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Makedonya ile asimetrik bazda serbest ticaret anlaşmaları imzalamış bulunmaktadır.

Tüm bu gelişmeler ışığında, Türkiye'nin bölgeye olan coğrafi yakınlığı, bölge ülkelere kıyasla güçlü ekonomisi, Bosna-Hersek ile yakın tarihi ve kültürel bağları dikkate alınarak, bu ülke ile gerçekleştirilecek bir STA'nın mevcut ticari ilişkilerin geliştirilmesine hizmet edeceği düşüncesiyle, Bosna-

Hersek’le otonom bazda sürdürülen ilişkimizin bir STA temelinde karşılıklı hale getirilebilmesini teminen, bir taslak STA metin bu ülke makamlarına iletilmiştir.

Taraflar arasında akdedilecek bir STA’nın beklenen şekilde ikili ticarete olumlu etki yaratması, STA’nın içereceği tercihli rejimin, Bosna-Hersek’in diğer ülkelerle imzaladığı ya da müzakerelerini sürdürdüğü Anlaşmalar ile öngörülen tavizlerin gerisinde kalmamasına bağlı olduğu açıktır. Aksi halde, ekonomik bağlamda zor durumdaki bu ülkenin ticaretinin, daha avantajlı koşullar sunacak diğer ülkelere kayması kaçınılmaz olacaktır.

Öte yandan, 3.5 yıl süren savaş sonrasında üretim imkanlarının % 80’ini kaybeden Bosna-Hersek halen gerek sanayi, gerekse tarım sektöründe dışa bağlı olup, ülkemiz ürünleri yüksek gümrük oranları ve rakip ülkelerin (İtalya, Hırvatistan, Macaristan, Slovenya) coğrafi yakınlık avantajını kullanmaları nedeniyle rekabette güçlük çekmektedir. Bu noktada, Bosna-Hersek’in, uyguladığı gümrük vergisi oranlarının genellikle % 5 - % 15 arasında değişmekle birlikte, özellikle tarım ürünlerinde tahsil edilen prelevmanların yarattığı ek maliyetin, vergi oranlarını kayda değer ölçüde yükselttiği hususunun vurgulanmasında fayda görülmektedir. Örneğin ihracatımız açısından önemli bir kalem olan unlu mamullerde (bisküvi, kek, vb.) % 15 gümrük vergisine ek olarak, yaklaşık 500 EURO/ton’luk bir prelevman tahsilâtı mevcuttur. Yine makarna ihracatımızda % 10 gümrük vergisinin yanısıra 250 EURO/ton’luk prelevman ödenmesi gerekmektedir. Söz konusu prelevmanın tutarı, et ve et mamullerinde 1300 EURO/ton düzeyine kadar çıkmaktadır.

İmzalanacak olan bir STA sonunda sanayi ürünlerinin yanısıra, özellikle tarım ürünlerinde ihracatımızın en az iki-üç kat artması kuvvetle muhtemeldir.

Tüm bu tespitler göz önünde bulundurularak, Türkiye ile Bosna-Hersek arasında bir Serbest Ticaret Anlaşması akdedilmesine yönelik ilk tur müzakereler 23-24 Mayıs 2002 tarihleri arasında Saraybosna’da gerçekleştirilmiştir.

Müzakerelerde muhataplarımızın sergiledikleri olumlu ve yapıcı yaklaşım sonucunda 24 Mayıs 2002 tarihinde parafe edilmiş olan Anlaşma, 3 Temmuz 2002 tarihinde, Türkiye adına Devlet Bakanı Faruk Bal ile Bosna-Hersek adına Dış Ticaret ve Ekonomik İlişkiler Bakanı Azra Hadziahmetovic tarafından imzalanmıştır.

Anlaşma kapsamına ülkemizin şu ana kadar yaptığı tüm serbest ticaret anlaşmalarından farklı olarak, ilk kez hemen tüm tarım ve gıda ürünleri de dahil edilmiş olup bu çerçevede ülkemiz, canlı hayvan ve etler kapsam dışında kalmak üzere, tüm sanayi ve tarım ürünlerinde (1 ila 97'nci fasılların tamamı) Bosna-Hersek'e uyguladığı gümrük vergilerini Anlaşma'nın yürürlüğe girişi ile birlikte kaldıracaktır. Bosna-Hersek ise, gümrük ve eş etkili tüm vergilerini, ürün istisnası bulunmaksızın tüm sanayi ve tarım ürünlerinde. Aşağıdaki takvim çerçevesinde 31 Aralık 2006 tarihine kadar sürecektir bir geçiş dönemi dâhilinde kademeli olarak kaldıracaktır:

- 1 Ocak 2003 itibariyle % 35,
- 1 Ocak 2004 itibariyle % 50,
- 1 Ocak 2005 itibariyle % 65,
- 1 Ocak 2006 itibariyle % 85 indirim yapılacaktır,
- 1 Ocak 2007 itibariyle tümüyle sıfırlanacaktır.

2001 yılı itibariyle Bosna-Hersek'e yönelik ihracatımız 27,5 milyon ABD Doları olup 1 ila 24'üncü fasıllarda yer alan tarım ürünleri İhracatı 3,4 milyon Dolarla toplam ihracatın % 13 'üne tekabül etmektedir. İhracatımızdaki başlıca ürünler arasında, suni-sentetik halı ve yer kaplamaları; fiber optik kablolar; harici elektrikle çalışan lokomotifler; cam-seramikten mutfak, tuvalet, yazıhane ve ev tezyinatı eşyası; demir-çelikten soba ve ocaklar; paslanmaz çelikten ev işlerinde kullanılan eşya; dizel-yarı dizel, motorlu toplu yolcu taşıtları; taze domates; şampuanlar ve sabunlar bulunmaktadır.

Bosna-Hersek'ten 2001 yılında 4,9 milyon Dolarlık ithalat yapılmış olup bunun 37 bin Dolarlık kısmını (toplamın % 1'i) tarım ürünleri oluşturmaktadır. İthalatımızda başlıca ürünler, koyun-kuzu ham derileri; harp silahları; kazan, tank ve depolar için musluk ve valfler; demir-çelikten sıcak haddelenmiş yassı hadde ürünler; maleik anhidrit; delme ve sondaj makinaları; silahlar için teleskopik dürbün, periskop ve teleskoplar; sıvı pompa ve elevatörler; içten yanmalı pistonlu motorlar için yakıt, yağ ve soğutma pompalarıdır (www.devletarsivleri.gov.tr).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MATERYAL VE METOD

Bu çalışmada yazılı ve görsel çeşitli kaynaklar materyal olarak kullanılmıştır. Konunun daha belirgin aktarılması açısından Bosna'yı anlatan tarih kitaplarından, savaşı ve politikaları anlatan çeşitli kitaplardan, Silahlı Kuvvetler Dergisi'nden, yerli ve yabancı gazete haberlerinden, Türkiye ve Bosna-Hersek arasındaki anlaşma metinlerinden, savaşı ve vahşeti anlatan fotoğraflardan, bilgiye en hızlı ulaşmayı sağlayan internetteki konu ile ilgili haber, fotoğraf ve görüntülerden faydalanılmıştır.

Tarihsel bir konu aktarıldığı için olaylar 'kronoloji' ön planda tutularak anlatılmıştır. Önce Bosna'nın tarihteki durumundan ve genel özelliklerinden (coğrafi konum, nüfus, siyasi yapı vb.) bahsedilmiştir. Balkanlar'da değişen siyasi dengeler anlatıldıktan sonra Bosna Savaşı'nın hemen öncesi, savaş dönemi, barış süreci, politikalar ile Türkiye'nin Bosna-Hersek politikası aktarılmıştır. Bosna'daki zulme tanık olmuş insanların anlattıklarına da yer verilmek suretiyle yaşanan dram ve tecavüz, Avrupa'nın ve uluslararası kuruluşların kayıtsızlığı, insan hakları ihlalleri göz önüne serilmeye çalışılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR, SONUÇ VE ÖNERİLER

4.1. BULGULAR

1992-1995 yılları arasında yaşanan ve savaş olarak tarihe geçen, fakat asıl olarak katliam ve sistematik soykırım niteliği taşıyan olaylarda aralarındaki dini, kültürel ve etnik bağlardan dolayı Batı Devletleri tarafından Sırp tarafı kimi zaman gizlice kimi zaman ise açıkça desteklenirken Müslüman Boşnak Halk'ın hunharca katledilmesine, sistemli bir şekilde tecavüze uğramasına seyirci kalınmıştır.

Yirminci yüzyılın sonlarında insanlık tarihine kara bir leke düşüren bu katliama seyirci kalınması uluslararası kuruluşların ne kadar tarafsız olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye Boşnak Halk'ın 'tarih sahnesinden silinmesi' girişimine kayıtsız kalmamıştır. Sırp tarafına imtiyazlı davranan Batılı Devletler'in aynı tutumu Bosna için de göstermesi gerektiği fikrini hararetle savunmuştur.

Tarihe bakıldığında milletler arası savaşlarda kültürel, dinsel vb. bağları kuvvetli olan milletlerin bu tür savaşlarda bağı olan millet 'haksız' dahi olsa yanında yer aldıkları görülmektedir. Savaştan öte Batılı Devletler'den yüz bularak soykırıma girişen Sırp'ların yaptığı zulüm yakın tarihte bu duruma verilebilecek en belirgin örnektir.

Eski Yugoslavya içerisinde yaşayan etnik grupların birbirlerine karşı kökleri çok derinlere varan kinler besledikleri açıktır. Sırp'ların Türkler'e ve tüm Müslümanlara olan düşmanca hislerinin temelinde 1389 yılında Kosova'da Türkler'e karşı ağır bir yenilgi almış olmaları gerçeği vardır.

Yugoslavya'da yaşanan trajedide dönemin siyasal liderlerinin payları ve sorumlulukları çok büyüktür. Bu kişiler etnik çatışmaları kendi kişisel, siyasal ve mali çıkarları için kullanmışlardır, hatta körüklemişlerdir. Yüzyıllar sonra dahi bu kişiler ve tüm yaşananlara seyirci kalan Batılı Ülkeler'in liderleri tarihte bu ayıpları ile anımsanacaklardır.

4.2 SONUÇ VE ÖNERİLER

Sonuç olarak beş asıra yakın Balkanlar'a hâkim olan Türkler'in sosyal ve kültürel bakımdan etkilediği bu topraklarda 1990'lı yılların başında patlak veren Bosna Savaşı'nda yaşanan drama kısa zamanda ve etkili bir çözüm getirilemediği görülmektedir. Bu durum da gösteriyor ki Türkiye'nin Balkanlar'daki eski hâkimiyeti ve etkisi günümüzde neredeyse yok denecek kadar azdır. Ancak Türkler'in kendi Kurtuluş Savaşı'nın da uzak sayılmayacak bir tarihte verilmiş olması, aynı zulüm, tecavüz, tarihten silinme girişimlerine maruz kalması, dini ve az da olsa kültürel bağın etkisi gibi nedenlerle yakın geçmişimizde yaşanan bu savaşta Bosna'nın haklarını savunucular arasında Türkiye önlerde yer almıştır.

Giderek değişen uluslararası ilişkilerde ülkelerin izleyeceği siyasetler esnekleşmiştir. Devletler, geçmişteki uluslardan daha çok kendi menfaatleri doğrultusunda siyasetler izlemektedirler. Dünya dengeleri değişime açık bir hal almıştır. Bosna Savaşı'ndan sonra günümüze kadar gelen süreçte gerçekleşen olaylara bakıldığında dini farklılıkların savaş kıvılcımını kolay parlatabilecek bir tehlike olduğu, insanlığın birbirlerinin hayat görüşüne saygı duyması zorunluluğunu ortaya koymaktadır.

Milli menfaatlerini ön planda tutmayan ve birtakım çekişmelerle ülke içerisinde kısır döngü yaratan başka devletlerin kışkırtmaları ve provakasyonlarıyla birlik ve beraberliğini bitiren devletler Milli Gücün en temel unsurlarından olan 'psiko-sosyal ve kültürel güç'lerini kaybettiklerinde Yugoslavya'da yaşanan dağılma sürecinin benzeri bir süreci yaşayacaklardır. Devlet ve Millet olma özelliklerini yitirdiklerinde ise yalnızca tarih sayfalarında kalacaklar, varlıklarını geleceğe taşıyamayacaklardır.

Savaşın etkilerini halen tam anlamıyla üzerlerinden atamamış olan Bosna'dan uluslararası misyonların bu haliyle çekilmeleri durumunda yeniden savaş günlerine dönülmesi işten bile değildir. Bu sebeple Bosna halkı bir süre daha yabancı konuklarıyla birlikte yaşamaya devam etmelidir.

KAYNAKLAR

- Andican, A.A. (1996). *Değişim Sürecinde Türk Dünyası*. Emre Yayınları, İstanbul, ss.110-254.
- Balkanlar, <http://www.strateji.cukurova.edu.tr/balkanlar>, (17.11.2006).
- Balkanlar'da Müslüman Topluluklar ve Türkiye, <http://www.balgoc.org.tr/2004/bmtseminer/bursateblig.doc>, (29.09.2006).
- Bosna için vicdan sızlatan bir karar, *Radikal*, 27.02.2007, s. 1.
- Bosna-Hersek. <http://www.enfal.de/Bosnahersek.html>, (20.10.2006).
- Bosna-Hersek, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosnahersek/bh_gosterge.htm#demog, (18.10.2006).
- Bosna-Hersek ile İlgili Arşiv Belgeleri, (1516-1919), <http://www.devletarsivleri.gov.tr/yayin/osmanli/bosna/bosna.htm>, (07.11.2006).
- Bosna-Hersek'teki Anayasa Tartışmaları ve Reform Süreci, <http://www.turkishweekly.net/turkce/yazarlar.php?type=12&id=17>, (22.06.2005)
- Bosna-Hersek Ülke Raporu. (2002). T.C. Saraybosna Büyükelçiliği Ticaret Müşavirliği.
- Bosna Savaşı ve Türk Polis Barış Gücü, http://www.emniyet.gov.tr/stratejigelistirmedb/dergi/3b/web/kamu_yonetimi_elibol.htm, (21.10.2006).
- Dikici, A. Bosna Savaşında Bir İhanetin Öyküsü "Srebrenica Katliamı", http://www.emniyet.gov.tr/stratejigelistirmedb/dergi/40/makaleler/ali_dikici.htm, (20.10.2006).
- Doğuştan Günümüze İslam Tarihi Ansiklopedisi, c. X, Çağ Yayınları, 1989, İstanbul, s.226.
- Dousteblazy, P. Srebrenica Hepimizin, <http://www.bosnadayanisma.org/sayfalar/yazilar.htm>, (17.11.2006).
- Dünyanın Gözleri Önünde Gerçekleşen Soykırım: <http://bosnavehersek.sitemynet.com/bosna/id2.htm> (18.11.2006).
- Ekonomik Göstergeler, http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bosna-hersek/bh_ekon.htm
- Emiroğlu, H. (2005). Bosna-Hersek Savaşı ve Türkiye. *Silahlı Kuvvetler Dergisi*, 124(386):4-32.
- Gök, E. ve Kuşçu, I. (2002). *Uluslararası İlişkilerin Psikolojisi*. ASAM Yayınları, Ankara.
- Holbrooke, R. (1999). *Bir Savaşı Bitirmek*. Terkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- İlhan, M.S. (1994). *Bosna-Hersek Vahşeti ve Dünya Kamuoyu*. Karadeniz G. Ofset Tesisleri, Trabzon, ss. 15-42.
- Karatay, O. (2002) *Bosna-Hersek Barış Süreci*. Karam Yayınları, Ankara.
- Lahey göz göre göre Belgrad'ı akladı, *Radikal*, 27.02.2007, s.12.
- Özdağ, M. (2003). *Türkiye ve Türk Dünyası Jeopolitiği*. Avrasya Birliği Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 27-331.
- Öztuna, Y. (1977). *Büyük Türkiye Değeri*. c. III, Ötüken Yayınevi, İstanbul, ss.34-42.
- Sadece Srebrenitza, *Milliyet*, 27.02.2007, s.1.

- Selver, M. (2003). *Balkanlara Stratejik Yaklaşım ve Bosna*. Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, ss. 25-220.
- Sırbistan Aklandı, *Milliyet*, 27.02.2007, s.18.
- Türbedar, E. (2004) *Balkanlar'da Müslüman Topluluklar ve Türkiye*, Bursa.
- Türk Ansiklopedisi, c. VII, Maarif Basımevi, 1955, Ankara.
- Yücel, Y., Sevim, A. (1990). *Türkiye Tarihi*, c. II, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara. ss.162-163.

EKLER

EK A. DAYTON ANTLAŞMASI METNİ

Kamuoyunda ve yaygın kullanımda kısaca Dayton olarak geçen bu ‘savaştan iyi’ anlaşmanın resmi ismi ‘Bosna-Hersek Barışı Genel Çatı Anlaşması’dır (*General Framework Agreement for Peace in Bosnia and Herzegovina*). Anlaşmanın metni şu şekildedir:

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti ve Yugoslav Federal Cumhuriyeti (taraflar);

-Bölgedeki trajik mücadeleye son verecek kapsamlı bir karar ihtiyacını tanıyarak; bu sona katkıda bulunmayı ve kalıcı bir barış ve istikrarı sağlamayı arzu ederek;

-8 Eylül 1995’te anlaşılmış temel ilkelere, 26 Eylül 1995’te anlaşılmış ileri temel ilkelere ve 14 Eylül ve 5 Ekim 1995’te anlaşılmış ateşkeslere taahhütlerini teyit ederek;

-29 Ağustos 1995’te Federal Yugoslav Cumhuriyeti heyetine verilen Sırp Cumhuriyeti (Republika Srbska) adına anlaşmanın onunla ilgili kısımlarını imzalama yetkisini, varılan anlaşmanın tavizsiz ve sürekli uygulama mecburiyeti ile birlikte göz önüne alarak, aşağıdaki şekilde anlaşılmışlardır:

1. MADDE: Taraflar ilişkilerini BM Sözleşmesi, Helsinki Nihai Belgesi ve diğer AGİT belgelerinde belirlenen ilkelere uygun olarak düzenleyecekler. Özellikle taraflar birbirlerinin hakimiyet haklarına tam saygı gösterecekler, uyuşmazlıkları barışçı yollarla tartışacaklar ve Bosna veya diğer bir devletin toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığına karşı tehdit ve güç kullanımı içeren hareketlerden kaçınacaklardır.

2.MADDE: Taraflar barış uygulamasının askeri yönleri ve bölgesel istikrarla ilgili düzenlemeleri anlaşmanın Ek A.1 ve Ek A.2 kısımları ile belirlendiği şekilde kabul edecek ve uygulayacaklardır. Taraflar Ek A.1 ve Ek A.2’de geçen taahhütlerini tam olarak uygulayacaklardır.

3.MADDE: Taraflar iki birim (Sırp Cumhuriyeti ve Federasyon) arasındaki sınır belirlenmesi ile ilgili düzenlemeleri Ek B’de geçtiği şekilde gerçekleştireceklerdir. Taraflar burada yapılan taahhütlere saygı gösterecek ve tamamen uygulayacaklardır.

4.MADDE: Taraflar Ek C’de öngörülen seçim tasarısını onaylar. Taraflar bu tasarının uygulanmasına saygı gösterecek ve yardımcı olacaklardır.

5.MADDE: Taraflar Bosna-Hersek Anayasası ile ilgili Ek D’de belirlenen düzenlemeleri onaylar. Taraflar bu düzenlemenin uygulanmasına saygı gösterecek ve yardımcı olacaktır.

6.MADDE: Taraflar Ek E ve Ek I’da belirlenen tahkim kurulu, insan hakları kurulu, mülteciler ve yerlerinden olmuş kimseler kurulu ve milli anıtları koruma kurulu kurulması ile ilgili düzenlemeleri onaylar. Taraflar buradaki taahhütlerin yerine getirilmesine yardımcı olacaklardır.

7.MADDE: İnsan haklarının gözetilmesinin ve mültecilerin korunmasının kalıcı bir barış için hayati önemde olduğunu tanıyarak, taraflar insan haklarıyla ilgili anlaşmanın Ek F’sinin birinci bölümünde belirlenen şartları ve mültecilerle ilgili Ek G’de geçen hükümleri tam olarak uygulamakta anlaşılırlar.

8.MADDE: Taraflar bu barış anlaşmasının uygulanmasını içeren düzenlemeleri, özellikle sivil yönle özgü olanları Ek J’de belirlendiği şekilde ve uluslararası polis gücünü içeren hükümleri Ek K’de geçtiği gibi onaylar. Taraflar buradaki taahhütlerin yerine getirilmesine yardımcı olacaklardır.

9.MADDE: Taraflar, tüm kesimlerin savaş suçlarının ve diğer insan hakları ihlallerinin araştırılması ve yargılanması yükümlülüklerine uygun olarak, bu anlaşmanın ilgili eklerinde sözü edilen veya başka bir vecihle BM Güvenlik Kurulu tarafından yetkilendirilen barış anlaşması uygulaması için çalışan tüm kuruluşlarla işbirliği yapacaklardır.

10.MADDE: Yugoslavya Federal Cumhuriyeti ve Bosna-Hersek Cumhuriyeti birbirlerini uluslararası sınırları içerisinde bağımsız devletler olarak tanırlar. Bu tanımın ayrıntıları ileride yapılacak görüşmelerde ele alınacaktır.

11. MADDE: Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

İmzalar: Bosna-Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya.

Şahitler: AB, Fransa, Almanya, Rusya, İngiltere, ABD.

EK A.1. BARIŞIN ASKERİ YÖNLERİNİ İÇEREN ANLAŞMA

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti (tarafklar) aşğıdaki şekilde anlaşmışlardır:

1. FIKRA: Genel Zorunluluklar

1) Taraflar en çabuk şekilde Bosna'da normal hayat şartlarının oluşturulmasını üstlenirler. Bunun için, tarafların birbiriyle ve onlara yardımcı olan diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliğinde zorlu gayretler gerektirecek büyük bir katkısının gerektiğini kabul ederler. Uluslararası camianın yaklaşık bir yıl için bölgeye, anlaşmanın aşğıda tanımlanan bölgesel ve diğer askeri hükümlerin uygulanmasına yardım etmek üzere bir güç gönderme isteğini memnuniyetle karşılarlar.

(a) BM Güvenlik Kurulu, üye ülkeleri veya bölgesel kuruluşları çokuluslu bir uygulama gücü (IFOR) kurmak için yetkilendiren bir bildirge hazırlamaya çağırılmıştır. Taraflar bu gücün NATO üyesi olan veya olmayan ülkelerden kara, hava ve deniz güçlerinden oluşacağını; Bosna'da bu anlaşmanın (bundan sonra 'Ek') hükümlerini temin etmek için konuşlandırılacağını anlar ve onaylarlar. Taraflar IFOR'un Ek'in askeri hükümlerini uygulamaya komutanın UNPROFOR'dan IFOR'a geçmesiyle başlayacağını ve bu oluncaya kadar UNPROFOR'un görevinin devam edeceğini kabul ederler.

(b) NATO'nun Kuzey Atlantik Kurulu'nun (NAC) yönetim ve siyasi denetiminde, NATO kumanda zinciri çerçevesinde böyle bir güç kurabileceği kabul edilir. Taraflar onun harekâtlarını kolaylaştırmayı üstlenirler. Taraflar bu ekte belirlenmiş tüm mecburiyetleri uygulamayı üstlenirler.

(c) Bu ekin askeri hükümlerinin uygulanmasına diğer devletlerin yardımcı olabileceği üzerinde anlaşılmıştır. Taraflar bu devletlerin katılım şekillerinin onlarla NATO arasındaki anlaşmaya tabi olduğunu onaylarlar.

2) Bu zorunlulukların amaçları şöyledir:

(a) Düşmanlıkların kalıcı olarak kaldırılması. Birimler birbirlerini tehdit etmeyecek ve güç kullanmayacaklar ve diğerinin rızası ve başkanlık divanının kararı olmadan bir birimin silahlı güçleri diğer birime girmeyecektir. Bosna'daki bütün silahlı güçler, ülkenin toprak bütünlüğü ve egemenliği çerçevesinde hareket edecekler.

(b) IFOR'a yetki sağlamak ve bunu desteklemek, özellikle IFOR'u bu

ekin hükümlerine itaati ve kendisi için güvenliği sağlamak amacıyla gerektiğinde hareket yapmakta yetkilendirmek.

(c) Ek A.2’de geçtiği şekilde kalıcı güvenlik ve silah denetim tedbirlerinin sağlanması. Bu, taraflar arasında sürekli barışı teşviki ve anlaşmada belirlenen siyasi düzenlemelere ulaşılmasını kolaylaştırmayı amaçlar.

3) Taraflar bu ekle üstlenilen yükümlülüklerin her iki birimde de eşit olarak uygulanacağını kabul eder. İki birim de anlaşmaya uymak konusunda eşit derecede yükümlü olacak ve IFOR’un bu ekin uygulamasını temin için girişebileceği hareketlarda eşit davranılacaktır.

2. FIKRA: Düşmanlığın Kesilmesi

1) Taraflar 5 Ekim 1995’te başlayan ateşkese uyacaklar ve birbirlerine karşı saldırgan tutuma girmekten kaçınmaya devam edecekler. Burada saldırgan tutum, taraflardan birinin kuvvetlerini kendi hatlarında ileri sürmesini de içerir. Taraflar kendi denetimindeki veya kendi denetlediği bölgede bulunan tüm askeri personel ve kuruluşların buna sivil silahlı topluluklar, muhafız birlikleri, askeri polis, ordu yedekleri ve içişleri bakanlığına bağlı özel polis güçleri de dahildir bu anlaşmaya uymalarını taahhüt eder.

2) Paragraf 1’de belirlenmiş yükümlülükleri icrada taraflar, bu ekte yetkilendirilenler hariç, tüm silah ve patlayıcı kullanımına son verecekler. Yeni mayınlama yapmayacak, barikat ve diğer engeller kurmayacaklar. IFOR’un onayı olmadan, kendi kıışlaları dışında veya 4. Fıkra’da tanımlanan ayırım bölgesinde devriye gezmeyecek, hava ve kara harekâtında bulunmayacaklar.

3) Taraflar, uluslararası makbul ölçülerle ve uluslararası tanınmış insan haklarına ve temel hürriyetlere uygun olarak, sivil hukuk kurumlarını koruyarak ve diğer gerekli tedbirleri alarak kendi yetki alanlarında herkese emin ve güvenli bir ortam sağlayacaklar. Taraflar komuta devrinden sonra 30 gün içinde tüm silahlı sivil grupları silahsızlandırmayı ve dağıtmayı üstlenirler.

4) Taraflar Bosna’da bu anlaşmaya uygun olarak çalışan araştırmacılar, gözlemciler, danışmanlar ve diğer çalışanlarla tam işbirliği yapacaklar. İşlerini kolaylaştıracaklar.

5) Taraflar herhangi bir misillemeden, karşı saldırıdan veya bu ekin ihlali durumunda karşı tarafa tek taraflı hareketten şiddetle kaçınacaklar. Taraflar bu ekteki

hükümlerin ihlaline ancak 8. Fıkra'da tanımlanan usulle tepkide bulunacaklar.

3. FIKRA: Yabancı Güçlerin Çekilmesi

1) Bosna'daki bütün yabancı güçler, kanuni ve askeri olarak Bosna Cumhuriyeti'ne, Federasyon'a veya Srbska'ya tabi olsalar bile, bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinden sonra 30 gün içinde donanımlarıyla birlikte Bosna'yı terk edeceklerdir. Bosna'da kalan tüm güçler de onun siyasi bağımsızlığı, egemenliği ve toprak bütünlüğüne uygun hareket edeceklerdir. Bu anlaşmayla Bosna'da bulunan uluslararası güçler bundan muaftır.

2) Ferdi danışmanlar, serbest savaşçılar, eğitmenler, gönüllüler, komşu ve diğer devletlerden askeri personel dahil bütün yabancı güçler 3. Fıkra'nın 1. Paragrafı hükmünce Bosna'dan çekileceklerdir.

4.FIKRA: Güçlerin Yeniden Düzenlenmesi

1) Bosna Cumhuriyeti ve birimler güçlerini üç aşamada yeniden düzenleyeceklerdir

2) Birinci Aşama:

(a) Taraflar bu anlaşma yürürlüğe girdiği anda, hızla tüm birliklerini ateşkes anlaşması anındaki sınırların iki yanında oluşturulacak ve tüm karşı güçleri kesin hatlarla ayıracak ara bölgenin gerisine çekilecekler. Bu çekiliş komuta devrinden sonraki 30 gün içinde tamamlanmalıdır. Ara bölgeler bu ekin ekindeki haritada gösterilmiştir.

(b) Ara bölge ateşkes hattının her iki tarafında iki km. genişleyerek oluşturulacak. IFOR'unkiler hariç, bu bölgede hiçbir silah bulunmayacak. IFOR'un özel izni dışında hiçbir fert dört km'lik ara bölgede silah bulunduramaz ve taşıyamaz. Bunun ihlali IFOR'un askeri tedbirine tabidir.

(c) Saraybosna ve Gorazde için aşağıdaki özel hükümler uygulanacaktır:

SARAYBOSNA

(1) Komuta devrinden sonraki yedi gün içinde taraflar ateşkes hattındaki mevzilerini boşaltacaklardır.

(2) Taraflar Saraybosna'daki ara bölgeden çekilişi, komuta devrinden sonraki

30 gün içinde yapacaklar. Bu ara bölgenin genişliği hattın her iki yanında bir km. olacak. Ancak bu ara bölge IFOR komutanı tarafından Saraybosna'nın şehir bölgesi göz önüne alınarak daraltılabilir veya kırsal kesimde her iki tarafta iki km 'ye kadar genişletilebilir.

(3) IFOR'un özel izni ve resmi görevini yapan polisler dışında hiç bir fert ara bölgede silah bulunduramaz ve taşıyamaz.

(4) Taraflar bu üç paragraftaki hükümlerin ihlalinin IFOR'un askeri tedbirine tabi olduğunu kabul ederler.

GORAZDE

(1) Taraflar Gorazde Koridoru'nda iki şeritli bir yol yapılacağında anlaşılır. Bu yol tamamlanana kadar iki geçici yol iki birim tarafından kullanılacak. Bu yollarda sivil ulaşım için tam bir dolaşım serbestisi olacak. Taraflar bu yolları askeri amaçlı, ancak IFOR'un izniyle ve denetiminde kullanacaklar. Bu bakımdan, IFOR bu yol üzerinde iki tarafın da askeri ve sivil trafik hareketlerini denetlemek hakkına sahip olacak.

(2) Taraflar bu paragraftaki hükümlerin ihlalinin IFOR'un askeri tedbirine tabi olduğunu kabul ederler.

(3) Taraflar bir güven oluşturma tedbiri olarak bu yol boyunca iki km'lik alanda hiçbir güç ve ağır silah bulundurmayacaklar.

(d) Taraflar komuta devrinden sonra 30 gün içinde aşağıdaki işlemleri tamamlayacaklardır:

1) Taraflar ara bölgelerden veya birliklerinin çekildiği yerlerden tüm mayınları, kurulu bombaları sökecek veya tahrip edecek,

2) Bilinen mayın ve bomba mevkilerini işaretleyecek,

3) IFOR komutanlığınca istendiği şekilde bütün mayınları ve savaş gereçlerini sökecek veya tahrip edeceklerdir.

(c) IFOR ara bölgede yaşayan tüm askeri personelin, asil veya yedek, kendi meskenine en yakın IFOR komutanlığına kaydolmasını istemekte yetkilidir.

3) İkinci Aşama: Bu aşama, birimlerarası sınır hattının ateşkes hattını takip etmediği yerlerde uygulanır.

(a) Genel Çatı Anlaşması'na göre, bir birimin işgalinde olup diğerine devredilecek yerlerde mevcut birim, NATO'ya komuta devrinden sonra 45

gün içinde o bölgeyi tamamen boşaltacak. Bu bütün güçlerin uzaklaştırılması yanında donanımlarının, mayınların, kurulu silahların ve patlayıcı maddelerin de imha edilmesini ve götürülmesini içerir. Düzenli bir geçiş dönemi sağlamak için diğer bir birime devredilen yerlere, devir yapılan birim komuta devrinden sonra 90 gün boyunca askeri güç sokmayacak. Taraflar IFOR'un bu yerlerde komuta devrinden sonraki 30. ve 91. günler arasında askeri güvenlik sağlama hakkı olduğunu kabul ederler. Toprak devrinden sonra, Ek A'daki haritada gösterildiği gibi, IFOR tarafından birimlerarası sınır boyunca yeni ayırım bölgesi oluşturulacak ve burada tarafların askeri yükümlülükleri diğer ayırım bölgelerindeki gibi olacak.

(b) IFOR bu yeni ara bölgede yaşayan tüm askeri personelin, asil veya yedek, kendi meskenine en yakın IFOR komutanlığına kaydolmasını istemekte yetkilidir.

4) Genel: Aşağıdaki hükümler 1. ve 2. aşamalarda uygulanır:

(a) Görülür bir işaretleme sağlamak için IFOR, birimlerarası sınırın ve ara bölgenin işaretlenmesine nezaret edecek. Bu nişanların yerleştirilmesi konusunda nihai yetki IFOR'dadır. Taraflar sınırların ve ara bölgelerin sınır taşlarıyla değil, bu anlaşmaya eklenen haritayla belirlendiğini kabul ederler.

(b) Taraflar aşağıdaki eylemlerin IFOR'un hareketına konu olacağını kabul ederler:

(1) Komuta devrinden sonraki 30 günde bütün güçlerini ve silahları dört km'lik ateşkes ara bölgesi dışına çıkartmamaları.

(2) Devredilecek bölgeleri komuta devrinden sonraki 45 gün içinde boşaltıp temizlememeleri.

(3) Devralınan arazide komuta devrinden sonra 90. günden önce askeri birlik konuşlandırmak.

(4) Birimlerarası sınır IFOR tarafından yürürlüğe konduktan sonra güçleri ve izinsiz silahları buranın dışında tutmamak.

(5) Tarafların anlaştığı savaşın durdurulması halinin ihlali.

5) Üçüncü Aşama: Taraflar güven tesisi tedbiri olarak,

(a) Komuta devrinden sonra 120 gün içinde bütün ağır silahlar IFOR komutanlığınca belirlenmiş yerlere toplanacak. Ağır silahı kapsamına bütün tank ve zırhlılar, 75 mm'nin üzerindeki toplar, 81 mm. üzerindeki havanlar ve 20 mm. üzerindeki bütün uçaksavarlar girer. Bu toplama, tarafların bu

anlaşmanın başarısı konusundaki karşılıklı güvenlerini artırmayı ve genel olarak Bosna barışına yardımcı olmayı amaçlar.

(b) Komuta devrinden sonraki 120 gün içinde, kışlalarda barınamayacak olan askerler terhis edilecek. Terhisle birlikte bu kişilerde bulunan, şahsi olanlar da dahil bütün silah ve patlayıcı maddeler, iletişim araçları, arabalar askeri donanım geri alınacak

6) Bu ekin hiçbir hükmüne karşı koymadan taraflar IFOR'un kimi güçlerinin kendisine, işlevine veya diğer tarafa karşı tehdit oluşturduğu kanısına vardığında, Bosna'nın herhangi bir bölgesinde kimi güçlerin ve silahların yerini değiştirmeye, uzaklaştırmaya, geri çekmeye veya askeri hareketleri durdurmaya hakkı olduğunu kabul eder. IFOR'un talebine rağmen geri çekilmeyen, yerini değiştirmeyen veya tehdit durumuna son vermeyen güçler, gerektiğinde itaati sağlamak için zor kullanılması da dahil, IFOR'un askeri hareketine konu olurlar.

5. FIKRA: Beyanlar

1) 8. Fıkra'da tanımlanan karma askeri kurul oluşturulduktan sonra taraflar, bu Kurulu, bütün bilinen mayın alanları, patlayıcı maddeler, tuzaklar ve insanların serbest hareketine engel teşkil eden bütün hususlar, ayrıca böyle tehlikelerin bulunmadığı yollar hakkında bilgilendirecekler. Bu bilgilerdeki değişikliklerden de Kurul haberdar edilecek.

2) Komuta devrinden sonraki 30 gün içinde taraflar Karma Askeri Kurul'a kendi güçlerinin aşağıdaki özellikleri ile ilgili bilgi verecekler, Kurul bu bilgideki değişikliklerden de haberdar edilecek.

(a) Ateşkes hattı ve birimlerarası sınır boyunca 10 km'lik bölge içindeki güçlerin sayısı, türü, konumu ve silahı,

(b) Birliklerin ilerleme yönünü ve cephe hattını gösteren haritalar,

(c) Ateşkes hattı ve birimlerarası sınır boyunca 10 km'lik bölge içindeki mevzilerin, mayın alanlarının, patlayıcıların, barikatların, tuzakların, cephaneliklerin, komuta merkezlerinin ve iletişim hatlarının konum ve tanımları,

(d) Tüm yerden havaya roketatarların, menkul olanlar da dahil, uçaksavarların, radarların ve ilgili komuta ve denetim sistemlerinin konum ve tanımları,

(e) 4. FIKRA paragraf 2-d ve 3-a'ya göre uzaklaştırılmayacak, sökülme ve yok edilmeyecek tüm mayınların, patlayıcıların, tuzakların, engellerin, silah sistemlerinin, araçların ve diğer askeri donanımın tanım ve konumları,

(f) IFOR tarafından istenen herhangi diğer bir askeri bilgi.

3) Komuta devrinden sonra 120 gün içinde taraflar Karma Askeri Kurul'a kendi güçlerinin aşağıdaki özellikleri ile ilgili bilgi verecekler, Kurul bu bilgidaki değişikliklerden de haberdar edilecek.

(a) Bütün birliklerin konumu, türü, gücü, sayısı ve silahı,

(b) Bunu gösteren haritalar,

(c) Mevzilerin, mayın alanlarının, patlayıcıların, barikatların, tuzakların, cephaneliklerin, komuta merkezlerinin ve iletişim hatlarının konum ve tanımları,

(d) IFOR tarafından istenen herhangi diğer bir askeri bilgi.

6. FIKRA: Uygulama Gücü'nün Konuşlandırılması

1) Bu anlaşmanın hükümlerinin etkili uygulanması ve itaatin sağlanması ihtiyacını göz önüne alarak, BM Güvenlik Kurulu, üye ülkeleri ve bölgesel kuruluşları BM Bildirgesi'nin 7. Bölümü uyarınca IFOR'u kurmak için yetkilendirmeye çağırılmıştır. Taraflar bu gücün, Bosna'da bu anlaşmanın hükümlerine uyulmasını sağlamak için NATO üyesi olan ve olmayan ülkelerin kara, deniz ve hava güçlerinden oluşacağını kabul ederler. Taraflar IFOR'un birimlerarası sınırın iki yanında ve Bosna'nın her tarafında konuşlanma hakkı olduğunu kabul ederler.

2) Taraflar IFOR'un aşağıdaki hakları olduğunu kabul ederler:

(a) Bu anlaşmaya tüm tarafların uymasını sağlamak ve gözetlemek (Birliklerin anlaşılan süreler içinde çekilmesi ve yeniden konuşlandırılması ve Ayrım Bölgesi'nin oluşturulması da dahil),

(b) Anlaşmada belirlenen sınır hattının ve ara bölgenin işaretlenmesine nezaret,

(c) Yerel askeri ve sivil yöneticilerle ve diğer uluslararası kuruluşlarla görevinin gerektirdiği noktalarda irtibat anlaşmaları yapmak,

(d) IFOR'a dönüştürülmeyecek BM güçlerinin geri çekilmesine yardım etmek.

3) Taraflar IFOR'un, belirlenmiş esas görevleri ve kaynakları dahilinde ve istendiğinde, aşağıdaki hususlarda destek faaliyetinde bulunmaya hakkı olduğunu kabul ederler:

(a) Özgür ve açık seçimler de dahil, barış uygulamasıyla ilgili diğer çalışanlara güvenli ortam sağlanması,

(b) İnsani yardımla meşgul kuruluşlara yardımcı olmak,

(c) UHNCR ve diğer kuruluşlara insani yardım işlevlerinde yardımcı olmak,

(d) Sivil halkın, mültecilerin ve yerlerinden olanların serbest dolaşımına müdahaleye engel olmak ve bunu gözetlemek, kişilere ve hayatlarına karşı kasıtlara meydan vermemek,

(e) Mayın alanları ve tuzakların temizlenmesini gözlemlemek.

4) Taraflar, bu anlaşmanın uygulanması için Kuzey Atlantik Kurulu'ndan yeni emirlerle IFOR'un yeni görev ve yükümlülükler alabileceğini kabul ederler.

5) Taraflar, IFOR komutanının tarafların müdahale veya izinleri söz konusu olmaksızın IFOR'u korumak ve yukarıda belirtilen yükümlülükleri yerine getirmek için gerekli ve uygun gördüğü her şeyi yapma yetkisinde olduğunu ve kendilerinin IFOR'un bu konudaki isteklerine uyacaklarını kabul ederler.

6) Taraflar bu yükümlülüklerin icrasında IFOR'un Bosna içinde askeri özellikte olduğuna inandığı tüm güçleri, eylem ve faaliyetleri gözlemlemeye ve teftişe hakkı olduğunu kabul ederler. Bunun taraflardan birince reddi, müdahalesi veya inkarı bu anlaşmanın ihlali sayılacak ve IFOR'un gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren askeri tedbirine konu olacaktır.

7) Bosna-Hersek Ordusu (ABH), Hırvat Savunma Kurulu (HVO) ve Sırp Cumhuriyeti Ordusu (VRS) IFOR birlikleri dahilinde komuta mahalleri oluşturacaklar. Bu mahaller 10 km'lik ayırım bölgesi içinde bulunan kendi birliklerini yönetecek ve denetleyecekler. Komuta mahalleri, IFOR tarafından istendiğinde bu bölgelerdeki birliklerin durum raporunu verecekler.

8) Komuta mahallerine ek olarak ABH, HVO ve VRS, haberleşmenin devamı ve genel savaşkesin korunması için IFOR komutanlığında irtibat timleri kuracaklar.

9) Bosna'da kara ve hava hareketleri aşağıdaki hükümlere göre yapılacaktır:

(a) IFOR, Bosna içinde karada, havada ve suda tam ve engelsiz hareket serbestisinde olacak. IFOR yükümlülüklerini icrada kendisine destek, eğitim ve hareket için gerektiği durumlarda herhangi bir arazi veya tesisi kullanmak, burada ordugah kurmak, manevra yapmak haklarına sahiptir. IFOR ve mensupları, savaş yüzünden zarar görmüş hiçbir özel veya kamu mülkünden mesul olmayacak. IFOR'un serbest dolaşımını engelleyen barikatlar ve denetlikler bu anlaşmanın ihlali sayılacak ve IFOR'un gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren askeri tedbirine konu olacaktır.

(b) IFOR komutanı, Bosna hava sahasındaki sivil hava ulaşımını ve Bosna yetkililerinin askeri ve sivil savaş dışı hava faaliyetlerini sağlamak veya çok gerekli olduğunda bunları kaldırmak için düzenleme koyma yetkisine sahiptir.

(1) Taraflar IFOR'un izni olmadan askeri veya askeri amaçlı sivil hava ulaşımı olmayacağını kabul ederler. İzin dahilinde olanlar hariç, Bosna Üzerinde uçabilecek askeri uçaklar sadece IFOR'un desteğinde olanlardır. IFOR komutanının bilgisi dışındaki tüm askeri uçuşlar, IFOR'un gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren askeri tedbirine konu olacaktır.

(2) Bütün erken uyarı, hava savunma ve atış denetim radarları bu anlaşımı yürürlüğe girdikten sonra 72 saat içerisinde kapatılacaklar ve IFOR komutanı izin vermedikçe böyle kalacaklardır. İzin alınmamış erken uyarı, hava savunma ve atış denetim radarlarının kullanımı bu anlaşmanın ihlali sayılacak ve IFOR'un gerektiğinde kuvvet kullanımını da içeren askeri tedbirine konu olacaktır.

(3) Taraflar, IFOR komutanının Bosna hava sahasının sivil denetimine devrini Bosna'nın yetkili kuruluşlarına yapacağını kabul ederler.

(c) IFOR komutanı Bosna içinde kara askeri ulaşımını düzenlemek ve denetlemek için. tarafların birliklerinin hareketi de dahil, gerekli düzenlemeleri yapmaya yetkilidir. Karına Askeri Kurul, askeri ulaşım ile ilgili düzenlemelerin yapılmasında yardımcı olabilir.

10) IFOR iletişim için gerekli tüm gereç ve hizmetleri kullanma yetkisine sahiptir.

11) Taraflar, kendi bölgelerinden engelsiz geçiş ele dahil, IFOR ve mensuplarına bu ekin B Eki'nde geçen tüm yardımları, imkanları ve imtiyazları vereceklerdir.

12) Taraflar 1. Fıkra paragraf l-c'de geçen tüm askeri birliklere 6. Fıkra'nın 11. paragrafında geçen yardımları, imkanları ve imtiyazları vereceklerdir.

7. FIKRA: UNPROFOR'un Çekilmesi

IFOR'un Bosna'ya gelişiyle UNPROFOR'un çekilmesi için gerekli şartlar oluşmuştur. BM'den NATO ile istişare içinde, IFOR'a dahil olacak birlikler hariç, UNPROFOR'un çekilmesi için gerekenleri yapması istenir.

8. FIKRA: Karma Askeri Kurul'un Oluşturulması

1) IFOR'un Bosna'da konuşlanmasıyla Karma Askeri Kurul oluşturulacaktır.

2) Kurul,

(a) Bu ekin uygulanmasında, ateşkes ihlalleri ve diğer itaatsizlik iddiaları gibi IFOR komutanı tarafından çözümü istenen konularda tarafların merkezi organı olacak.

(b) Raporlar alacak ve tarafların bu ekin hükümlerine uymasıyla ilgili özel faaliyetlerine karar verecek.

(c) Taraflar arasında bir dizi yerel şeffaflık tedbirinin belirlenmesi ve uygulanmasında IFOR komutanına yardım edecek.

3) Kurul'a IFOR komutanı veya temsilcisi tarafından başkanlık edilecek ve şu üyeleri içerecek:

(a) Tarafların en üst düzey komutanları,

(b) Başkanın kararlaştıracığı kimseler,

(c) Taraflar Kurul'a görevini yapmada danışmanlık edecek ikişer sivil atayabilir.

(d) Anlaşmada tanımlanan yüksek temsilci veya onun temsilcisi Kurul toplantılarına katılacak ve siyasi-askeri nitelikli konularda tavsiyede bulunacak.

4) Kurul'da şu an Savaş Suçluları Mahkemesi tarafından suçlanan hiç kimse bulunamayacak.

5) Kurul, IFOR komutanı için bir danışma organı olacak. Meseleler mümkün ölçüde karşılıklı anlaşma ile çözülecek. Fakat, askeri konuları içeren tüm nihai kararlar IFOR komutanınca alınacak.

6) Kurul IFOR komutanının çağrısıyla toplanacak. Yüksek temsilci gerektiğinde toplanmasını isteyebilir. Taraflar da Kurul'un toplanmasını isteyebilir.

7) IFOR komutanı IFOR'un güvenliğiyle ilgili ciddi durumlar olduğunda veya tarafların bu eke itaati konusunda askeri alanda karar verme yetkisindedir.

8) Kurul yukarda belirtilen işlevleri icrada kendisine yardımcı olacak alt kurullar oluşturacak. Bu alt kurullar bölgenin, IFOR komutanın yöneteceği şekilde tümen veya alay seviyesinde veya benzer kademede olacak ve taraflar ile IFOR komutanlarından oluşacak. Yüksek Temsilci'nin temsilcisi kurul toplantılarına katılacak ve siyasi-askeri nitelikli konularda tavsiyede bulunacak.

9) IFOR komutanı ve Yüksek Temsilci arasında kendi yükümlülüklerini icrayı kolaylaştıracak uygun irtibat düzenlemeleri yapılacaktır.

9. FIKRA: Esir Değişimleri

1) Taraflar uluslararası insani yasalar ve bu ekin hükümleri uyarınca tuttıkları askeri ve sivil esirleri gecikmeksizin serbest bırakacak ve diğer tarafa devredecek.

(a) Taraflar Kızıl Haç tarafından taraflara danıştıktan sonra yapılabilecek bir planla tüm esirleri bırakmak zorundadırlar.

(b) Taraflar Kızılhaç ile esirlerin bırakılması planının uygulanması ve gözlemlenmesinde tam işbirliği yapacaklar.

(c) Komuta devrinden sonra 30 gün içinde taraflar ellerindeki tüm esirleri bırakacaklar.

(d) Bu süreci hızlandırmak için, taraflar bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 21 gün içinde Kızılhaç'a, diğer taraflara, Yüksek Temsilci'ye ve Karma Askeri Kurul'a ellerindeki esirlerin listesini verecekler. Bu listeler esirleri isim, milliyet, rütbe ve hüviyet veya askeri numara ile tarif edecekler.

(e) Taraflar Kızılhaç'ın tüm hapisanelere ve esirlere serbestçe ulaşımı yetkisini kabul ederler. Taraflar, Kızıl Haç'ın esirlere en geç bırakılmalarından 411 saat önce bire bir görüşmesine imkan sağlayacaklar.

(f) Taraflar, bir esirin devredilmeyi reddetmesi durumunda onun ailesine veya bir başka esire misillemeye bulunmayacaklar.

(g) Bu hükümlere karşı gelmeksizin, taraflar Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi'nin buradaki hükümlere göre serbest bırakılacak, ancak savaş suçuyla suçlanmış kişilerle ilgili tutuklama ve kendisine teslim isteğine uyacaklar. Taraflar Mahkeme yetkilileriyle istişare için yeterli bir süre içinde bu kişileri alıkoymalıdır.

2) Tek veya toplu gömütlerin yerlerinin kayıtlı olarak bilindiği veya bu tür mezarlıkların tespit edildiği durumlarda, taraflar diğer tarafların bu konuyla ilgilenen yetkililerine karşılıklı anlaşılmış bir süre için buralara girme ve o taranan gömülü asker ve sivillerin cesetlerini çıkarma izni vereceklerdir.

10. FIKRA: İşbirliği

Taraflar, Genel Çatı Anlaşması'nda belirlendiği şekilde barış uygulamasına çalışan veya BM Güvenlik Kurulu tarafından yetkilendirilen (Savaş Suçları Mahkemesi de dahil) tüm birimlerle tam işbirliği içinde olacaklardır.

11. FIKRA: Askeri Kademelere Bildirilmesi

Taraflar, bu ekin hükümlerini ve uyulmasını isteyen emirleri derhal tüm birliklerine ulaştıracaklardır.

12. FIKRA: Yorumda Son Yetkili

Birinci Fıkra uyarınca, IFOR komutanı barış sürecinin askeri yönleri hakkındaki bu anlaşmanın yorumlanmasında nihai yetkilidir.

13. FIKRA: Yürürlüğe Giriş

Bu ek imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK A.2. BÖLGESEL İSTİKRAR ANLAŞMASI

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: GENEL ZORUNLULUK

Taraflar bölgesel istikrar ve silah denetimi için etkili tedbirler alınmasının bölgede kalıcı bir barış oluşturulmasının temeli olduğunu kabul ederler. Bunun için şeffaflık ve güven ve tarafların kendi güvenlikleri ve bölgede silahlanma yarışından kaçınma gerekliliğine uygun en düşük sayılardaki dengeli ve sabit savunma güçleri oluşturmayı başarmasını amaçlayan, güvenlik alanında yeni işbirliği şekilleri inşasının öneminde anlaşılır. Taraflar bölgesel bir istikrar yapısı için aşağıdaki hususlarda anlaşmışlardır:

2. FIKRA: GÜVEN VE GÜVENLİK İNŞA TEDBİRLERİ

Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra yedi gün içinde Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti, AGİT'in '1994 Viyana Güven ve Güvenlik İnşa Tedbirleri Görüşmesi Belgeleri' çerçevesinde, karşılıklı güven artıracak ve çatışma tehlikesini azaltacak bir dizi tedbirde anlaşmak üzere, AGİT'in nezareti altında, gerekli siyasi düzeyde görüşmelere başlayacaklar. Bu görüşmelerin amacı bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 45 gün içinde bir başlangıç tedbir paketinde anlaşmaktır. Bu paket şunları içerir:

- (a) Belli bölgelerde askeri konuşlanma ve faaliyet kısıtlanması,
- (b) Anlaşmanın Ek A.1 3. Fıkrası'nın ışığında, yabancı güçlerin ülkeden çıkartılması,
- (c) Ağır silah mevkilerinin sınırlandırılması,
- (d) Birliklerin ve ağır silahların Ek A.1 4. Fıkra'da belirtildiği gibi kışlalara ve belli mevkilere çekilmesi,
- (e) Sivil silahlı toplulukların dağıtılmasının bildirilmesi,

- (f) Uluslararası yardımlar ve eğitim çalışmaları da dahil, belli tasarlanmış askeri faaliyetlerin bildirilmesi,
- (g) Silah üretim imkanlarının belirlenmesi ve gözlemlenmesi,
- (h) Avrupa Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması'nda (AKSKA) tanımlanan beş tür silah hakkında, top çaplarını 75 mm. ve üzerinde kabul ederek, derhal karşılıklı bilgi değişimi,
- (ı) Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti güçleri arasında hemen askeri irtibat birimleri oluşturulması.

3.FIKRA: BÖLGESEL GÜVEN VE GÜVENLİK OLUŞTURMA TEDBİRLERİ

Yukarıdaki fıkrada geçen tedbirleri daha geniş bir temelde uygulamak için taraflar bölgesel bir güven ve güvenlik inşa tedbirleri anlaşması için girişime geçmeyi kabul ederler. Taraflar,

- (a) Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonraki 90 günde silah almamak,
- (b) Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonraki 180 gün içinde veya 4. Fıkra'da geçen anlaşma imzalanıncaya kadar ağır silah ve cephanesi, mayın, uçaksavar ve helikopter almamakta anlaşılır. Ağır silahlar 75 mm. ve üzerindeki tank ve topları, 81 mm. üzerindeki havanları ve 20 mm üzerindeki uçaksavarları içerir.

4. FIKRA: ALTBÖLGE SİLAH DENETİM TEDBİRLERİ

1) Kendi güvenliklerine ve bölgede silahlanma yarışından kaçınma gerekliliğine uygun, en düşük sayılardaki dengeli ve sabit savunma güçleri oluşturmanın önemini tanıyarak ve en az miktardaki silahlanmanın çatışmaların tekrarlanmasını engellemede esas unsur olacağını anlayarak, taraflar bu anlaşımı yürürlüğe girdikten sonra 30 gün içinde AGİT gözlemcilerinin varlığında, bu amacı içeren bir silahlanma seviyesi için ön anlaşma amacıyla görüşmelere başlayacaklar. Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 30 gün içinde taraflar askeri insan gücünü gönüllü sınırlandırmak için de anlaşma için görüşmelere başlayacaklar.

2) Taraflar silahlanma anlaşmasının aşağıdaki ölçüler içinde asgari seviyede temelleneceğinde anlaşılır:

(a) Anlaşma ile sahip olunan tanklar, toplar, zırhlılar, savaş uçakları ve saldırı helikopterleri için AKSKA'da belirlendiği gibi, sayısal tahditler koyacaklar. 75 mm. üzerindeki toplar bu tanıma dahil olacak.

(b) Bir taslak oluşturmak için bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 30 gün içinde taraflar alt paragraf (a)'da geçen silahlarını bildirecekler.

(c) Bu bildiri şekli bölgenin özel durumu göz önüne alınarak yapılacak.

3) Bu anlaşma yürürlüğe girdikten sonra 180 gün içinde taraflar sayısal tahditlerle ilgili görüşmeleri tamamlayacaklar. Bu yapılamazsa, tarafların nüfuslarıyla belirlenmiş 5:2:2 oranına uygun aşağıdaki tahditler uygulanacak.

(a) Yugoslavya'nın belirlenen silah varlığı taslak olacak.

(b) Yugoslavya'nın tahdidi bu taslağın yüzde 75'i olacak.

(c) Hırvatistan'ın tahdidi bu taslağın yüzde 30'u olacak.

(d) Bosna'nın tahdidi bu taslağın yüzde 30'u olacak.

(e) Bosna'daki birimlerin payı Federasyon için 2, Sırp Cumhuriyeti için 1 oranında olacak.

4) AGİT, taraflara burada belirtilen görüşmelerde ve varılacak anlaşmanın uygulanma ve teyidinde yardımcı olacak.

5. FIKRA: BÖLGESEL SİLAH DENETİMİ ANLAŞMASI

AGİT taraflara, eski Yugoslavya içinde ve çevresinde bir bölgesel denge oluşturmak amacıyla bir özel temsilci atayarak AGİT Güvenlik İşbirliği Forumu hükümleri çerçevesinde görüşmeler yapmalarında yardımcı olacaktır. Taraflar bu amaçla AGİT'le ve teftiş yapan diğer taraflarla tam işbirliği yapmayı üstlenirler. Hatta taraflar bu konuda çıkabilecek pürüzleri çözmek için AGİT temsilcilerinin de bulunduğu bir heyet oluşturmayı kabul ederler.

6. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu ek imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK B. BİRİMLERARASI SINIR HATTI VE İLGİLİ KONULAR ANLAŞMASI

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Hırvatistan Cumhuriyeti, Yugoslavya Federal Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: BİRİMLERARASI SINIR HATTI

Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti arasındaki sınır lahikadaki haritada olduğu gibi çizilecektir.

2. FIKRA: TARAFLARCA DÜZENLEMELER

Taraflar birimlerarası sınır hattını ancak karşılıklı rıza ile değiştirebilirler. IFOR'un ülkede konuşlandığı süre içinde taraflar bu tür değişiklikler yapmadan önce IFOR komutanına danışacaklar ve durumu bildireceklerdir.

3. FIKRA: IRMAKLAR

1) Sınırın bir ırmağı takip ettiği yerlerde sınır çizgisi tabii değişikliklere uyacak. Başka türlü anlaşılmadıkça ırmak yatağında yapılan suni değişiklikler sınırı etkilemeyecek. Karşılıklı anlaşma olmadan ırmak yatağında değişiklik yapılamaz.

2) Irmak yatağındaki ani bir tabii değişiklikte (yeni bir yatak oluşumu gibi) çizgi tarafların anlaşmasıyla belirlenecek. Bu olay IFOR'un ülkede konuşlandığı süre içinde olursa, taraflar böyle bir belirleme yapmadan önce IFOR komutanına danışacaklar ve durumu bildirecekler.

4. FIKRA: SINIR ÇİZİMİ VE İŞARETLEME

1) Taraflarca kesin kaynak olarak anlaşılan, birimlerarası sınır hattını çizen lahikadaki 1:50 000 ölçeğindeki harita ile Ek A.1'de geçen ayrım bölgesini belirten harita, 50 metre hata payıyla doğrudurlar. IFOR'un ülkede konuşlandığı süre içinde

IFOR komutanı taraflara danıştıktan sonra bu çizgi ve bölgeleri tam olarak, Saraybosna'da ise ayırım bölgesini gerektiği şekilde belirleme hakkına sahiptir.

2) Yukarda tanımlanan çizgiler ve bölgeler, tarafların temsilcilerince IFOR'la işbirliği içinde veya onun gözetimi altında işaretlenebilirler. Bu konudaki nihai yetki IFOR'dadır. Bu çizgiler ve bölgeler fiziki konum ve işaretlerce değil; üzerinde anlaşılan haritalarca belirlenir.

3) Bu anlaşmanın yürürlüğe girmesinin ardından taraflar birimlerarası sınır hattının tam belirlenmesini de içeren bir teknik belge hazırlamak için eşit üyeli bir karma kurul oluşturacaklar. IFOR'un ülkede konuşlandığı süre içinde hazırlanacak böyle bir belge, IFOR komutanının onayına tabiidir.

5. FIKRA: BRCKO BÖLGESİ İÇİN TAHKİM

1) Taraflar lahikadaki haritada gösterilen Brcko bölgesindeki sınır hattının tartışmalı kısımları için bağlayıcı bir tahkimi kabul ederler.

2) Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra altı aydan geç olmamak üzere, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti birer hakem atayacaklar. Bundan sonra 30 gün içinde tarafların hakemleri anlaşarak üçüncü bir hakem gösterecekler. Anlaşamazlarsa, hakem Uluslararası Adalet Divanı başkanınca atanacak. Üçüncü hakem, kurula başkanlık edecek.

3) Taraflarca başka türlü anlaşılmadıkça, tutanaklar UNCITRAL kanunlarına göre tutulacak. Hakemler ilgili kanuni ve adil ilkeleri uygulayacaklar.

4) Başka türlü anlaşılmadıkça, 1. paragrafta gösterilen alan şimdiki gibi yönetilmeye devam edecek.

5) Hakemler bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra bir yıldan geç olmayarak kararlarını açıklayacaklar. Karar nihai ve bağlayıcı olacak ve taraflar ertelemekten uygulayacaklar.

6. FIKRA: GEÇİŞ

Buraya kadar tanımlanan şekillerde bir birimden diğerine devredilen yerlerde, yetkinin düzenli devri için bir geçiş dönemi olacak. Geçiş dönemi IFOR komutanına UNPROFOR'dan komuta devrinden sonra 45 gün içinde tamamlanacak.

7. FIKRA: LAHİKANIN KONUMU

Lahika (harita) bu anlaşmanın bütünler bir parçasını oluşturacak.

8. YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK C. SEÇİMLER ANLAŞMASI

Bosna'da özgür, açık ve demokratik seçimleri sağlamak, halkı temsil eden bir yönetim kurmak ve demokratik hedefleri başarmaya yardımcı olmak için AGİT'in ilgili belgeleri çerçevesinde Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Bosna-Hersek Federasyonu ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: DEMOKRATİK SEÇİMLERİN ŞARTLARI

1) Taraflar, bilhassa siyaseten tarafsız bir ortamda, serbest ve açık seçimleri gerçekleştirmek için gerekli şartları oluşturacak, korku ve sindirme olmadan gizli oy hakkını sağlayacak ve koruyacak, basın ve ifade özgürlüğünü temin edecek, örgütlenme (siyasi partiler dahil) özgürlüğü sağlayacak ve dolaşım serbestisini taahhüt edecekler.

2) Taraflar AGİT' ten iki birimde de mevcut toplumsal şartlarda seçimlerin verimli olup olmayacağını doğrulamasını ve bu şartların oluşturulmasında kendilerine yardım etmesini isterler.

3) Taraflar AGİT Kopenhag Belgesi'nin 7. ve 8. maddelerine (bu anlaşmaya eklenmiştir) tam olarak uyacaklar.

2. FIKRA: AGİT'İN KATILIMI

1) AGİT: Taraflar AGİT'ten bu anlaşmada konulduğu gibi bir seçim tasarısı yapmasını isterler.

2) Seçimler: Taraflar AGİT'ten, AGİT ve gerekli gördüğü diğer kuruluşlarla işbirliği içinde belirlenmiş bir şekilde, Bosna Temsilciler Meclisi, Bosna Devlet Başkanlığı, Federal Temsilciler Meclisi, Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi, Sırp Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı, kanton ve belediye yönetimleri seçimlerini hazırlamak ve gerçekleştirmekte nezaretçi olmasını isterler.

3) Kurul: Bu amaçla taraflar AGİT'ten bir 'Geçici Seçim Kurulu' (Kurul) kurmasını isterler.

4) Zamanlama: Seçimler bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra altı ay içinde veya AGİT bir ertelemeyi gerekli görürse, en geç dokuz ay içinde yapılacaktır.

3. FIKRA: GEÇİCİ SEÇİM KURULU

1) Kanun ve Düzenlemeler: Kurul aşağıdakileri içeren seçim kanun ve düzenlemelerini hazırlayacak: Siyasi parti ve bağımsız adayların kaydı; aday ve seçmenlerin yeterlilikleri; yedi ve yabancı seçim gözlemcilerinin katılımı; açık bir seçim kampanyasının sağlanması; kesin seçim sonuçlarının belirlenmesi ve yayınlanması. Taraflar, dahili ilgili bir kanuna aldırmaksızın, bu seçim kanun ve düzenlemelerini tam uygulayacaklardır.

2) Kurulun Vekaleti: Kurulun sorumluluktan seçim kanun ve düzenlemelerinde geçtiği şekilde, aşağıdakileri kapsayacaktır:

(a) Özgür ve açık seçimlerin gerçekleşmesi için gerekli yapı ve kurumsal çatıyı temin için seçim sürecinin tüm yönlerine nezaret.

(b) Seçmen kayıt ölçülerini belirlemek.

(c) Bu anlaşmaya göre belirlenmiş seçim kanun ve düzenlemelerine uyulmasını sağlamak.

(d) Bu anlaşmanın hükümlerinin veya bu anlaşmaya göre yapılmış seçim kanun ve düzenlemelerinin ihlaline müdahale edilmesini sağlamak, Bu, ihlalcı kişi veya kuruluşların cezalandırılmasını da içerir.

(e) Uluslararası kuruluşlardan ve yerli ve yabancı sivil toplum kuruluşlarından çalışanlar da dahil, gözlemcileri yetkilendirmek ve tarafların yetkilenmiş gözlemcilere engelsiz erişim ve dolaşım imkanı vermesini sağlamak.

3) Kurulun Terkibi ve İşlevi: Kurul AGİT Bosna Şefi, Yüksek Temsilci veya onun temsilcisi, parti temsilcileri ve AGİT şefinin istişareyle karar vereceği diğer kimseleri içerir. AGİT Şefi kurul başkanı olacaktır. Kurul içindeki uyuşmazlıklarda başkanın kararı nihai olacak,

4) Ayrıcalıklar ve Dokunulmazlıklar: Başkan ve Kurul, iletişim imkanları kurmak, yerel ve idari kadro oluşturmak haklarını ve Viyana Diplomatik ilişkiler Sözleşmesi uyarınca diplomatik çalışanların sahip olduğu tüm ayrıcalık ve dokunulmazlıklara sahip olacaklar.

4. FIKRA: ELVERİŞLİLİK

1) Seçmenler: 1991 sayımında Bosna vatandaşı görünen 18 yaş ve üzerindeki herkes, seçim kanun ve yönetmeliklerine göre oy hakkına sahip olacak. Genel bir kural olarak, 1991 yılında yaşadığı yerde yaşamayan herkesin, eski belediyesindeki kütükte kaydını yaptırmak ve bu kayıt Geçici Seçim Kurulu ve yerel seçim kurullarınca onaylanmak şartıyla, şahsen veya gıyaben o yerde oy kullanması beklenecek. Böyle bir vatandaş, oyunu başka bir yerde kullanmak için de başvurabilir. Bir mültecinin oyunu kullanması, onun Bosna'ya dönüş isteğinin doğrulanması olarak yorumlanacak. Seçim gününe kadar, insanların seçime şahsen katılımını çoğaltmak için mülteci dönüşü sürüyor olmalı. Kurul 1991 sayımında yazılmamış kimseler için de oy kullanma kuralları düzenleyebilir.

5. FIKRA: DAİMİ SEÇİM KURULU

Taraflar, gelecekteki diğer seçimlerin yükümlülüklerini icra için kalıcı bir seçim kurulu oluşturmakta anlaşırlar.

6. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK D. BOSNA-HERSEK ANAYASASI

ÖNSÖZ: Kurucu halklar olarak Boşnaklar, Sırlar ve Hırvatlar ve diğer tüm Bosna vatandaşları insanın değerine, özgürlüğüne ve eşitliğine saygı üzerine kurulu; barış, uzlaşma, adalet ve müsamahaya adanmış; çoğulcu bir toplumda ancak demokratik yönetim kurumlarının ve açık işlemlerin barışçıl ilişkiler üreteceğine inanmış; pazar ekonomisinin geliştirilmesi ve özel mülkiyetin korunmasıyla genel gönenç ve iktisadi büyümeyi sağlamak isteyen; BM Amaçlar ve İlkeler Bildirgesi'nin izinde; Bosna'nın uluslararası kanunlara uygun olarak egemenliğine, toprak bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına tevdi edilmiş; uluslararası insani yasalara tam saygıyı temin etmesi kararlaştırılmış; Evrensel İnsan Hakları Bildirgesi, Uluslararası Medeni, Siyasi, İktisadi, Toplumsal ve Kültürel Haklar Sözleşmeleri ve Milli, Kavmi, Dini veya Lisani Azınlıklara Mensup Olma Hakkı Bildirgesi ile diğer insan hakları belgelerinden mülhem; 8 Eylül 1995'te Cenova'da ve 26 Eylül 1995'te New York'ta imzalanan temel ilkelere atıfta bulunan Bosna-Hersek Anayasası'nın aşağıdaki şekilde olduğunu kabul ederler:

1. FIKRA: BOSNA-HERSEK

1) Devamlılık: Bosna-Hersek Cumhuriyeti, burada tanımlanmış iç yapısı ve uluslararası tanınmış sınırları ile uluslararası kanunlar altında meşru varlığına devam edecektir. BM'nin bir Üyesi olarak kalacaktır ve BM sistemi içindeki kuruluşlara veya diğer uluslararası kuruluşlara üye olabilir.

2) Demokratik İlkeler: Bosna-Hersek, hukukun yönetiminde, serbest ve demokratik seçimlerle işleyen bir demokratik devlet olacaktır.

3) Terkip: Bosna-Hersek iki birimden, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti'nden oluşur.

4) Meta, Hizmet, Sermaye ve İnsanın Hareketi: Bosna içinde dolaşım serbestisi olacak. Bosna ve birimler meta, hizmet, sermaye ve insanların ülke içindeki dolaşımını engellemeyecekler. Birimler diğer birim ile sınır üzerinde denetim yapmayacak.

5) Başkent: Bosna'nın başkenti Saraybosna olacak.

6) Simgeler: Bosna, Meclis tarafından belirlenmiş ve başkanlıkça onaylanmış simgelere sahip olacak.

7) Vatandaşlık: Meclis tarafından düzenlenecek bir Bosna vatandaşlığı ve her birimin kendi yönetimince düzenlenecek birim vatandaşlığı olacak, Bu aşağıdaki gerektirmelere uyacak:

(a) Her iki birimin vatandaşları da Bosna vatandaşlarıdır.

(b) Hiç kimse devletsiz bırakılacak şekilde Bosna veya birim vatandaşlığından keyfi çıkarılamayacak. Hiç kimse cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi görüş, milli veya toplumsal köken, bir milli azınlıkla ilişki, mülkiyet, doğum veya başka sebeple Bosna ve birim vatandaşlıklarından mahrum bırakılmayacak.

(c) Bu anayasa yürürlüğe girmeden hemen önce Bosna vatandaşı olanlar, bundan sonra da vatandaşdır. 6 Nisan 1992'den sonra ve bu anayasanın yürürlüğünden önce gerçekleştirilen vatandaşlıklar meclis tarafından düzenlenecek.

(d) Bosna vatandaşları, Bosna ile diğer bir devletin Meclis tarafından onaylı karşılıklı anlaşması olması kaydıyla, başka bir devletin vatandaşlığına sahip olabilirler. Çifte vatandaşlık sahibi kimseler, eğer ikamet ettikleri ülke Bosna ise Bosna'dan ve birimlerdeki seçimlerde oy verebilirler.

(e) Yurtdışındaki bir Bosna vatandaşı, Bosna'nın korumasına mazhar olacak. Birimler, Meclis tarafından belirlendiği şekliyle kendi vatandaşlarına Bosna pasaportu verebilirler. Bosna, vatandaşlarına bir birim tarafından verilmeyen pasaport verebilir. Bosna ve birimler tarafından verilen tüm pasaportlar için bir kayıt merkezi olacaktır.

2. FIKRA: İNSAN HAKLARI VE TEMEL ÖZGÜRLÜKLER

1) İnsan Hakları Bosna ve her iki birim, uluslararası tanınmış insan haklarını ve temel Özgürlükleri en üst seviyede sağlamayı taahhüt ederler. Bunun için, bu anlaşmanın Ek F'si uyarınca bir Bosna İnsan Hakları Kurulu oluşturulacak.

2) Uluslararası Ölçüler: Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi'nde konulan tüm hak ve hürriyetler Bosna'da uygulanacak. Bu tüm diğer kanunların üzerinde olacak.

3) Hakların Sayılması: Bosna'daki herkes yukarıdaki paragrafta atfedilen insan hak ve hürriyetlerine sahip olacak. Bu aşağıdakileri içerir:

(a) Yaşama hakkı.

(b) İşkenceye veya insan haysiyetini düşüren muamele ve cezalara uğramama hakkı.

(c) Köle olmama, zorla veya mecburi çalıştırılmama hakkı.

(d) Kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı.

(e) Sivil ve adli konularda ve suç sürecini ilgilendiren diğer konularda açık dinlenme hakkı.

(f) Özel hayat, aile hayatı. ev ve haberleşme hakları.

(g) Düşünce, vicdan ve din hürriyeti.

(h) ifade hürriyeti.

(i) Barışçı toplanma ve başkalarıyla örgütlenme hürriyeti.

(j) Evlenme ve aile kurma hakkı.

(k) Mülkiyet hakkı.

(l) Eğitim hakkı.

(l) Dolaşım ve ikamet özgürlüğü hakkı.

4) Ayrımlanmama: Bu elde sıralanan veya burada geçen uluslararası anlaşmalarda geçen tüm hak ve hürriyetler Bosna'daki herkese cinsiyet ırk, renk, dil, din, siyasi görüş milli veya toplumsal köken. bir milli azınlıkla ilişki, mülkiyet, doğum veya başka bir sebep söz konusu olmadan uygulanacaktır.

5) Mülteciler ve Yerlerinden Olanlar: Tüm mülteciler ve yerlerinden olanlar serbestçe kendi asıl evlerine dönme hakkına sahiptir. Anlaşmanın Ek G'si uyarınca, bu kişiler 1991'den beri süren düşmanlıklar yüzünden kaybettiği mülkünü geri alma veya tahmin etme hakkına sahiptir.

6) Uygulama: Bosna-Hersek ve birimler içinde faaliyet gösteren tüm mahkeme, hükümet organı ve diğer kuruluşlar 2. paragrafta belirtilen insan hakları ve temel hürriyetlere uyacak ve uygulayacaklar.

7) Uluslararası Anlaşmalar: Bosna, Ek A'da sıralanan uluslararası anlaşmaların tarafı olacaktır.

8) İşbirliği: Bosna'daki tüm yetkili organlar, Bosna için kurulmuş uluslararası insan hakları denetim kurumlarına, bu ekte geçen uluslararası anlaşmalara göre kurulmuş gözlemci organlara, Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi'ne ve BM Güvenlik Kurulu'nca yetkilendirilmiş İnsan haklarıyla ilgili kuruluşlara engelsiz ulaşma imkanı sağlayacak ve bunlarla işbirliği yapacaktır.

3. FIKRA: BOSNA VE BİRİMLERDEKİ KURULUŞLARIN YÜKÜMLÜLÜKLERİ VE BİRBİRİYLE İLİŞKİLERİ

1) Bosna-Hersek Kuruluşlarının Yükümlülükleri:

- (a) Dış siyaset.
- (b) Dış ticaret siyaseti.
- (c) Gümrük siyaseti.
- (d) Ek G'de geçen mali siyaset.
- (e) Bosna'nın kurumlarının ve uluslararası işlerinin finansesi.
- (f) Göç, mülteci ve muhacir siyaseti ve düzenlemeleri.
- (g) İnterpol'le işbirliği de dahil, uluslararası ve birimlerarası ceza kanunlarının uygulanması.
- (h) Ortak ve uluslararası iletişim imkanlarının oluşturulması ve yürütülmesi.
- (ı) Birimlerarası ulaşımın düzenlenmesi.
- (i) Hava ulaşımının denetimi.

2) Birimlerin Yükümlülükleri:

- (a) Birimler Bosna'nın egemenliğini ve toprak bütünlüğünü ihlal etmemek üzere komşu ülkelerle özel paralel ilişki kurabilirler.
- (b) Birimler Bosna hükümetine ülkenin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmesinde gerekli tüm yardımı sağlayacaklar.
- (c) Birimler, uluslararası tanınmış ölçütlere ve uluslararası tanınmış insan hak ve hürriyetlerine göre çalışan sivil kanun tatbik kuruluşları oluşturarak, herkese yargı konusunda emin ve güvenli bir ortam sağlayacaklar.
- (d) Birimler, Meclis'in onayıyla diğer devletler ve uluslararası kuruluşlarla anlaşımı yapma hakkına sahiptir. Meclis kendi onayını gerektirmeyen anlaşmaları bir kanunla tanımlayabilir.

3) Birim ve Kurumların Kanun ve Yükümlülükleri:

- (a) Bu anayasada Bosna yönetimininkiler içinde sayılmayan tüm hükümet işlev ve yetkileri birimlere aittir.
- (b) Birimler ve alt bölümleri, bu anayasayı ve Bosna'nın kurumlarının kararlarına tamamen uyacaklar. Anayasa kendisine uymayan tüm Bosna ve birim kanunlarını lağveder. Uluslararası kanunların genel ilkeleri Bosna ve birimlerin kanunlarının bütünler bir parçası olacaktır.

4. Eşgüdüm: Başkanlık, Bosna yönetiminin sorumluluğu içinde olmayan alanlarda, birimler itiraz etmedikten sonra, birimlerarası eşgüdümü kolaylaştıracak kararlar alabilir.

5. Ek Yükümlülükler:

(a) Bosna yönetimi birimlerce anlaşılmış kimi diğer konularda, anlaşmada Ek E'den H'ye kadar tanımlanan alanlarda veya gerektiğinde ülkenin egemenliğini, toprak bütünlüğünü, siyasi bağımsızlığını ve uluslararası şahsiyetini korumak için gerekli yerlerde, Bosna kurumlarının görev bölüşümüne uygun olarak, kendi üzerine görev alabilecek.

(b) Bu anayasa yürürlüğe girdikten sonraki altı ay içinde birimler, tabii kaynakların kullanımı ve iktisadi işbirliği tasarımları da dahil, Bosna kurumlarına yeni görevler verilmesi konusunu görüşmeye başlayacaklar.

4. FIKRA: MECLİS

Meclis iki kısımdan oluşacak: Halk Meclisi ve Temsilciler Meclisi.

1) Halk Meclisi: Halk Meclisi 10'u Federasyon'dan (beşer Boşnak ve Hırvat) ve beşi Sırp Cumhuriyeti'nden olarak 15 üyeden oluşacak.

(a) Federasyon'dan Hırvat ve Boşnak milletvekilleri Federal Halk Meclisi tarafından, Sırp Cumhuriyeti'nden vekiller de Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi'nce seçilecek.

(b) Taraflardan en az üçer kişinin olması kaydıyla Halk Meclisi'nin dokuz üyesi yetersayıyı oluşturacak.

2) Temsilciler Meclisi: Bu meclis üçte ikisi Federasyon'dan, üçte biri de Sırp Cumhuriyeti'nden olmak üzere 42 üyeden oluşacak.

(a) Temsilciler Meclisi'nin üyeleri, kendi birimlerinden, yasamasını Meclis'in yaptığı bir seçimle belirlenecekler. ilk seçim Genel Çatı Anlaşması'nın Ek C'sine göre yapılacaktır.

(b) Temsilciler Meclisi üyelerinin salt çoğunluğu yetersayı oluşturacak.

3) Usuller:

(a) Meclisler seçimlerden sonra en geç 30 gün içinde Saraybosna'da toplanacak.

(b) Meclisler çoğunluk oyu ile kendi içtüzüklerini belirleyecek, her ulustan bir kişi olacak, dönüşümlü çalışılacak şekilde başkan ve yardımcılarını seçecek.

(c) Tüm yasamalarda her iki kanadın da onayı gerekir.

(d) Meclislerde kararlar mevcut üyelerin çoğunluğunun oyuyla alınacak. Vekiller her iki birimin de temsilcilerinin toplam oylarının en az üçte birinin çoğunluğu oluşturmasını sağlamak için ellerinden geleni yapacaklar. Eğer sağlanan çoğunluk her iki birimin temsilcilerinin oylarının üçte birini içermezse, başkan ve yardımcılarını bir kurul olarak toplanacak ve üç gün içinde buna onaylamaya çalışacaklar. Bu yapılamazsa, karar bulunup oy verenlerin çoğunluğunca alınacak. Bunda muhalif akların üye sayısının üçte ikisini geçmemesine dikkat edilecek.

(e) Bir karar teklifi, üç ulustan birinin temsilcilerinin çoğunluk oylarıyla o ulusun hayati çıkarlarına aykırı ilan edilebilir. Böyle bir kararın onayı için Halk Meclisi'ndeki üç tarafın çoğunluk oyları gereklidir.

(f) Tarafların çoğunluğu Paragraf (e)'deki çağrıya itiraz ederse, Temsilciler Meclisi Başkanı konuyu çözmek üzere her ulustan bir kişi olarak bir kurul toplayacak. Bu kurul beş gün içinde çözümde başarılı olamazsa, konu Anayasa Mahkemesi'ne götürülecek.

(g) Halk Meclisi, Başkanlık Divanı veya meclisin kendisince feshedilebilir. Kendini feshetmesi için üç tarafın en az iki üyesinin verdiği çoğunluk oyu gereklidir, ama bu anayasa yürürlüğe girdikten sonraki ilk seçimde oluşturulan Halk Meclisi kendini feshedemez.

(h) Meclis'in kararları yayınlanmadan yürürlüğe girmeyecek.

(i) Her iki kanat, oturumların tam tutanaklarını yayınlayacak ve kendisince belirlenmiş özel durumlar hariç, oturumları aleni yapacak.

(j) Mebuslar Meclis'teki görev alanları çerçevesinde bulunan eylemlerinden dolayı cezai mesuliyette olmayacaklar.

4) Yetkiler: Meclis aşağıdakilerden yükümlü olacak:

(a) Başkanlığın kararlarını uygulamak veya bu anayasaya göre kendi yükümlüklerini icra için gerektiği şekilde yasama yapmak.

(b) Bosna'nın kuruluşlarının çalışması ve dış borçları için gerekli kaynakları ve miktarlarını tespit.

(c) Bosna'nın kurumları için bir bütçe onaylamak.

- (d) Anlaşmaları onaylamak
- (e) Kendi diğer görevlerini veya birimlerin karşılıklı anlaşmasıyla verilmiş görevleri yerine getirmek.

6. FIKRA: BAŞKANLIK

Bosna-Hersek Başkanlığı, Federasyon'dan seçilmiş bir Boşnak ve bir Hırvat ile Sırp Cumhuriyeti'nden seçilmiş bir Sırp üyeden oluşur.

1) Seçim ve Görev Süresi:

(a) Başkanlık Üyeleri Meclis tarafından konulmuş bir seçim yasasıyla doğrudan birimlerden seçilecekler. İlk seçim Ek C'ye göre yapılacak. Başkanlıkta boşalan bir yer, meclis tarafından konulmuş kanunla ilgili birimce doldurulacak.

(b) ilk seçimde seçilen üyelerin görev süresi iki yıl olacak. Bundan sonraki seçimlerde dört yıl olacak. Birinci seçim de seçilen üyeler ikinci seçimde aday olabilir; bundan sonra olamazlar.

2) Usuller:

(a) Başkanlık kendi kural ve tüzüğünü belirleyecek.

(b) Başkanlık üyeleri aralarından bir başkan seçecekler. ilk dönemde en çok oyu alan başkan olacak. Bundan sonrakilerde başkanın seçilme usulü Meclis tarafından belirlenecek.

(c) Başkanlık bütün kararları mutabakatla almaya çalışacak. Mutabakat çabaları boşa gittiğinde iki üye de karar alabilir.

(d) Muhalif kalan bir başkanlık üyesi, alınan bir kararı alınmasından sonra üç gün içinde kendi seçildiği birimin hayati çıkarlarına aykırı ilan edebilir. Böyle bir itiraz eğer Sırp üyeden gelirse Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi'ne, Boşnak veya Hırvat üyelerden gelirse Federal Halk Meclisi'nin Boşnak veya Hırvat Üyelerine götürülür. Eğer bu itiraz götürüldüğü mecliste on gün içinde kabul edilirse, Başkanlık kararı iptal edilir.

3) Yetkiler:

(a) Bosna'nın dış siyasetini belirlemek.

(b) En fazla üçte ikisi Federal bölgeden olmak üzere, Bosna'nın elçilerini ve uluslararası temsilcilerini atamak.

(c) Bosna'yı uluslararası kuruluşlarda ve Avrupa örgütlenmelerinde temsil etmek, ülkenin üye olmadığı kuruluşlara üyelik talebinde bulunmak.

(d) Bosna'nın anlaşmalarını görüşmek ve Meclis'in rızasıyla onaylamak.

(e) Meclis'in kararlarını icra.

(f) Bakanlar Kurulu'nun tavsiyesi çerçevesinde Meclis'e yıllık bir bütçe teklif etmek.

(g) Bir yılıktan az olmamak kaydıyla Başkanlığın harcamalarını istendiğinde Meclis'e bildirmek.

(h) Gerektiğinde uluslararası kuruluşlar ve Bosnalı sivil toplum örgütleriyle işbirliği.

(ı) Meclis tarafından veya birimlerce anlaşarak verilmiş diğer görevleri icra.

4) Bakanlar Kurulu: Başkanlık, Temsilciler Meclisi'nin onayıyla göreve gelecek bir bakanlar kurulu başkanı atar. Başkan bir dışişleri ve bir dış ticaret bakanıyla Temsilciler Meclisi'nce belirlenmiş diğer bakanları aday gösterir.

(a) Başkan ve bakanlar Bosna'nın 3. Fıkra'da belirtilen siyaset ve kararlarını uygulayacak olan Bakanlar Kurulu'nu oluştururlar.

(b) Federasyon'dan bakanların oranı üçte ikiyi geçmez. Başkan aynı zamanda bakan yardımcılarını atayacak. Bu yardımcılar bakan ile aynı ulustan olmayacak. Bakan yardımcılarını Temsilciler Meclisi'nin onayıyla göreve başlayacaklar.

(c) Meclis tarafından güvensizlik oyu verilirse Bakanlar Kurulu istifa edecek.

5) Daimi Kurul:

(a) Her bir başkanlık üyesi, silahlı kuvvetler üzerinde sivil komuta yetkisinde olacak. Birimler birbirlerini tehdit etmeyecek ve güç kullanmayacaklar; diğer birimin ve başkanlığın onayı olmadan bir birimin orduları diğer birimin toprağına geçmeyecek. Bosna'daki bütün silahlı güçler, ülkenin egemenliği ve toprak bütünlüğüne uygun olarak hareket edecekler.

(b) Başkanlık üyeleri Bosna'daki askeri konuları düzenlemek için bir daimi kurul oluşturacaklar. Başkanlık üyeleri bu kurulun içinde olacak.

7. FIKRA: ANAYASA MAHKEMESİ

1) Oluşumu: Bosna Anayasa Mahkemesi dokuz üyeli olacak.

(a) Dört üye Federal Temsilciler Meclisi, iki üye Sırp Cumhuriyeti Milli Meclisi tarafından seçilecek. Kalan üç üye başkanlık ile istişareden sonra Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi başkanınca seçilecek.

(b) Hakimler yüksek ahlaki nitelikte seçkin hukukçular olacak. Bu şekilde herhangi bir seçmen Anayasa Mahkemesi Üyesi olabilir. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nce seçilen kimseler Bosna veya komşu ülkelerin vatandaşları olmayacak.

(c) İlk atanan hakimlerin görev süresi, istifa etmemeleri veya diğerlerinin oybirliği ile uzaklaştırılmamaları durumunda beş yıl sürecek. İlk oluşumda seçilenler ikinci defa seçilemeyecekler. Bundan sonra seçilenler istifa etmemeleri veya diğerlerinin oybirliği ile uzaklaştırılmamaları durumunda 70 yaşına kadar çalışabilecekler

(d) İlk beş yıldan sonraki dönemde Meclis Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından seçilen kimseleri başka şekilde seçmek için bir tüzük belirleyebilir.

2) Usuller:

(a) Mahkeme üyelerinin çoğunluğu yetersayı olacak.

(b) Mahkeme, üyelerinin çoğunluk oyuyla kendi tüzüğünü oluşturacak. Mahkemenin kararları yayınlanacak, kararların sebepleri açıklanacak.

3) Yargı: Anayasa Mahkemesi aşağıdaki anayasaya sahip olacak:

(a) Anayasa Mahkemesi Bosna Anayasası üzerinde birimler arasında, birimlerle Bosna arasında veya Bosna'nın kurumları arasında doğacak uyuşmazlıklarda karar alımı yetkisine sahiptir. Bu aşağıdakileri de içerir:

- Birimlerden birinin komşu bir Ülke ile kuracağı özel bakışumlu ilişkinin Anayasa'ya uygunluğunu, Bosna'nın egemenliği ve toprak bütünlüğünü ilgilendiren hükümler de dahil, kararlaştırmak.

- Bir birimin anayasa veya bir yasanın bu anayasa ile çelişip çelişmediğini belirlemek.

Bir Başkanlık Üyesi; Bakanlar Kurulu Başkanı, meclislerden birinin başkan veya yardımcısı, Meclis'in iki kanadından herhangi birinin dörtte bir

üyesi veya birim meclislerinin dörtte bir üyesi bir konuyu Anayasa Mahkemesi'ne götürebilir.

(b) Anayasa Mahkemesi, Bosna'daki herhangi bir mahkemede alınmış bu anayasaya aykırı düşen kararları temyiz etme hakkına sahiptir.

(c) Anayasa Mahkemesi, Bosna'daki herhangi bir mahkeme tarafından gönderilen bir kanunun bu anayasaya, Avrupa İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler Sözleşmesi'ne veya Bosna kanunlarına uygun olup olmadığıyla veya mahkemenin kararının uluslararası kamu hukukunun genel kurallarına uygunluğuyla ilgili tartışmaları çözümlemek hakkına sahiptir.

4) Kararlar: Anayasa Mahkemesi'nin kararları nihai ve bağlayıcı olacak.

8. FIKRA: MERKEZ BANKASI

Para basma ve para siyaseti belirleme konusunda tek yetkili olacak bir Bosna Merkez Bankası kurulacak.

1) Merkez Bankası'nın sorumlulukları Meclis tarafından belirlenecek.

Fakat bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonraki altı yıl içinde para basarak kredi veremez, bundan sonra Meclis bu yetkiyi verebilir.

2) Merkez Bankası'nın ilk yönetim kurulu IMF tarafından Başkanlık'a danışıldıktan sonra atanan bir müdür ve Başkanlık tarafından altı yıllığına atanmış ikisi Federasyon'dan (bir Boşnak, bir Hırvat), birisi Sırp Cumhuriyeti'nden üç üyeden oluşacak. Müdür, Bosna veya komşu ülkelerin vatandaşı olmayacak.

3) Bundan sonra, Bosna Merkez Bankası'nın yönetim kurulu başkanlık tarafından altı yıllığına atanmış beş kişiden oluşacak. Yönetim kurulu kendi üyeleri arasından bir başkan seçecek.

9. FIKRA: MALİYE

1) Başkanlığın teklifiyle, Meclis her yıl Bosna'nın kurumlarını ve uluslararası harcamalarını finanse etmek için harcanacak bir bütçe belirleyecek.

2) Bu bütçe zamanında yapılmazsa, önceki yılın bütçesi geçici olarak kullanılacak.

3) Federasyon, bütçenin üçte ikisini; Sırp Cumhuriyeti, üçte birini karşılayacak.

10. FIKRA: GENEL HÜKÜMLER

1) Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi tarafından hüküm giyen veya suçlanan hiç kimse Bosna topraklarındaki kamu kurumlarında çalışamaz ve seçimlerde aday olamaz.

2) Bosna kurumlarında çalışan birisinin tazminatı, çalışma süresi içinde azaltılamaz.

3) Bosna kurumlarındaki makamlara atanmış memurlar, genellikle Bosna halklarının temsilcileri olacaklar.

11. FIKRA DEĞİŞİKLİKLER

1) Değişiklik Usulü: Bu anayasa Temsilciler Meclisi'nde mevcut olup oy verenlerin üçte iki çoğunluğu da dahil. Meclis kararıyla değiştirilebilir.

2) İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler: Hiçbir anayasa değişikliği 2. Fıkra'da geçen hakları ve hürriyetleri kısıtlayıcı veya kaldırıcı nitelikte olamaz.

12. FIKRA: YÜRÜRLÜCE GİRİŞ

1) Bu anayasa Genel Çatı Anlaşması'nın imzalanmasıyla birlikte yürürlüğe girer.

2) Bu anayasanın yürürlüğe girişinden sonra üç ay içinde birimler anayasalarını bu anayasaya göre düzenleyecekler.

EK E. TAHKİM ANLAŞMASI

Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti, 8 Eylül 1995'te Bosna, Hırvatistan ve Yugoslavya arasında anlaşılan Cenevre Temel İlkeleri'nde konulan aşağıdaki zorunluluklara uymayı kabul ederler:

Paragraf 2.4. "İki birim aralarındaki uyuşmazlıkları çözmek için tahkime başvurmayı karşılıklı taahhüd edecekler."

Paragraf 3. "Birimler aşağıdakiler üzerinde ilkede anlaştılar: ... 3.5. İki birim arasındaki anlaşmazlıkların çözümü için bir tahkimin oluşturulması ve uygulanması."

EK F. İNSAN HAKLARI ANLAŞMASI

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

BÖLÜM BİR: İNSAN HAKLARINA SAYGI

1. FIKRA: TEMEL HAK VE ÖZGÜRLÜKLER

Taraflar yargı sistemleri içerisinde herkese uluslararası tanınmış temel hak ve hürriyetleri temin edecekler. Bu aşağıdakileri içerir:

- (a) Yaşama hakkı.
- (b) İşkenceye veya insan haysiyetini düşüren muamele ve cezalara uğramama hakkı.
- (c) Köle olmama veya zorla veya mecburi çalıştırılmama hakkı.
- (d) Kişinin özgürlük ve güvenlik hakkı.
- (e) Sivil ve adli konularda ve suç sürecini ilgilendiren diğer konularda açık dinlenme hakkı.
- (f) Özel hayat, aile hayatı, ev ve haberleşme hakları.
- (g) Düşünce, vicdan ve din hürriyeti.
- (h) İfade hürriyeti.
- (ı) Barışçı toplanma ve başkalarıyla örgütlenme hürriyeti.
- (i) Evlenme ve aile kurma hakkı.
- (j) Mülkiyet hakkı.
- (k) Eğitim hakkı.
- (l) Dolaşım ve ikamet özgürlüğü hakkı.
- (m) Bu fıkroda ve uluslararası anlaşmalarda sıralanan hak ve özgürlüklerin kullanımı cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi görüş, milli veya toplumsal köken, bir milli azınlıkla ilişki, mülkiyet ve doğum gibi hiçbir sebeple ayrıma tutulamaz.

BÖLÜM İKİ: İNSAN HAKLARI KURULU

KISIM A: GENEL

2. FIKRA: KURULUN OLUŞUMU

1) Bu anlaşmadaki yükümlülüklerin ifasına yardım için taraflar bir insan hakları kurulu oluşturacaklar. Kurul iki kısımdan oluşacak:

‘Ombudsman’ Bürosu ve İnsan Hakları Odası.

2) Ombudsman Bürosu ve İnsan Hakları Odası aşağıdakileri göz önünde bulunduracak:

(a) Avrupa İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin Korunması Sözleşmesi’ndeki tanıma giren vaki veya iddia edilen insan hakları ihlalleri.

(b) Uluslararası anlaşmalarda tanımlanmış cinsiyet, ırk, renk, dil, din, siyasi görüş, milli veya toplumsal köken, bir milli azınlıkla ilişki, mülkiyet ve doğum gibi sebeplere dayalı vaki veya iddia edilen ayrımlar.

3) Taraflar herkesin Kurul’a veya diğer insan hakları kurumlarına insan hakkı ihlali sebebiyle başvuru yapmasını kabul ederler. Taraflar bu iddialarla başvuruda bulunan kimselere yönelik hiçbir cezai müeyyidede bulunmayacaklar.

3. FIKRA: ETKİNLİKLER, ÇALIŞANLAR VE MASRAFLAR

1) Kurulun muvafık etkinlikleri ve mesleki yeterlilikte çalışanları olacak. Ombudsman ve Oda Başkanı tarafından atanmış, etkinlikler ve çalışanlarla ilgili gerekli idari düzenlemelerden sorumlu bir icrai memur olacak.

2) Kurul ve çalışanlarının maaş ve masrafları ortak olarak taraflarca belirlenecek ve Bosna tarafından karşılanacak. Maaş ve masraflar Kurul’un görevini yapmasına yetecek kadar olmalı.

3) Kurul, Ombudsman Yönetimi ve Oda’nın merkezi Saraybosna’da olacak. Ombudsman Bürosu Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti arazisinde en az birer büro açacak. Oda bir olayla ilgili çalışmada öyle gerektiği kanaatiyle başka yerlerde toplanabilir.

4) Ombudsmanlar ve Oda üyeleri görevleri çerçevesindeki hareketlerinden dolayı suçlama ve tevkife maruz kalmayacaklar. Ombudsmanlar ve Oda üyeleri Bosna vatandaşı değilse, kendilerine ve ailelerine Viyana Diplomatik İlişkiler

Sözleşmesi uyarınca diplomatlara ve ailelerine tanınan tüm hak ve ayrıcalıklar tanınacaktır.

5) Tarafsızlığı koruma ihtiyacını gözönünde bulundurarak, Kurul muvafık olduğunda bir hükümetten, uluslararası kuruluştan veya sivil toplum kurumundan yardım isteyebilir.

KISIM B: İNSAN HAKLARI GÖZLEMCİSİ (OMBUDSMAN)

4. FIKRA: İNSAN HAKLARI GÖZLEMCİSİ (OMBUDSMAN)

1) Taraflar İnsan Hakları Gözlemci (Ombudsman) Bürosu kuracaklar.

2) Gözlemciler AGİT Bosna Şefi tarafından taraflarla istişareden sonra yinelenmemek üzere beş yıllığına atanır. Gözlemci kendi çalışma arkadaşlarını serbestçe seçecek. Aşağıda, 14 Fıkra'da geçen devire kadar gözlemci Bosna veya bir komşu ülkenin vatandaşı olmayabilir. Bu devir gerçekleştikten sonra gözlemciler başkanlık tarafından atanacak.

3) Gözlemci Bürosu'nun Üyeleri yüksek ahlaklarıyla tanınmış ve insan hakları alanında yetkin olacaklar.

4) Gözlemci Bürosu bağımsız bir kuruluş olacak. Görevini yapınasllıda hiç kimse veya tarafların kurumları müdahale etmeyecekler.

5. FIKRA: GÖZLEMCİNİN SELAHİYETLERİ

1) Başvuranın özellikle Oda'yı tercih ettiği durumlar hariç, Kurul tarafından duyumlanan insan hakları ihlali iddiaları Gözlemci Bürosu'na tevdi edilecek.

2) Gözlemci 2. Fıkra'nın 2. paragrafındaki tanıma giren, bir parti, kişi, topluluk, sivil toplum kuruluşu tarafından kendilerine yapıldığı iddia edilen insan hakları ihlallerini kendi girişimiyle veya şikayetler üzerine araştırabilir. Taraflar bu yetkinin verimli kullanımını hiçbir şekilde engellemeyi temin ederler.

3) Gözlemci sistemli veya ayrımcılık temeline dayalı ihlallere öncelik vermek şartıyla, hangi ihlal iddialarını hangi öncelikle soruşturma gerektirdiğini kendisi kararlaştıracak.

4) Gözlemci araştırmanın hemen ardından neticeyi içeren bir tezkire yazacak. İnsan hakkı ihlal ettiği belirlenen taraf belli bir süre içinde tezkiredeki sonuçlara nasıl uyacağını yazılı olarak açıklayacak.

5) İnsan Hakları Odası'nın yetki alanı içine giren bir şikayet alınır, gözlemci herhangi bir aşamada şikayeti Oda'ya gönderebilir.

6) Gözlemci herhangi bir zamanda yetkili bir hükümet kurumu veya görevlisine Özel tezkire de sunabilir. Bu tezkireleri alanlar gözlemci tarafından belirlenen bir süre içinde, gözlemci tarafından sorulan özel konular da dahil, cevaplarını verecekler.

7) Gözlemci, bir kişi veya birim onun hazırladığı tezkireleri dikkate almazsa, Genel Çatı Anlaşması'nın 10 Fıkrası'nda tanımlanan Yüksek Temsilci'ye ve gerektiğinde ilgili birimin cumhurbaşkanına verilmek üzere bir özel tezkire hazırlar. Gözlemci İnsan Hakları Odası nezdinde de bu rapora dayalı olarak muamele başlatabilir. Gözlemci Oda riezindeki bir muameleye müdahale edebilir.

6. FIKRA: YETKİLER

1) Gözlemci tasnifli olanlar da dahil bütün resmi belgelere, adli ve idari dosyalara erişme ve inceleme ve hükümet görevlileri de dahil her, hangi bir kimseden gerekli bilgi ve belgeyi sağlayarak işbirliği yapmasını isteme hakkına sahiptir. Gözlemci idari oturumlara ve diğer toplantılara katılma ve kişilerin tutuklu bulunduğu yerlere girme ve teftiş etme hakkına sahiptir.

2) Gözlemci ve takımından, Oda'nın talimatıyla elde edildiği durumlar hariç, bütün gizli belgelerin gizliliğini koruması ve tüm belge ve dosyalara kuralları içinde davranması istenir.

KISIM C: İNSAN HAKLARI ODASI

7. FIKRA: İNSAN HAKLARI ODASI

1) İnsan Hakları Odası 14 üyeden oluşacak

2) Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 90 gün içinde; Federasyon dört, Sırp Cumhuriyeti iki üye atayacak. Avrupa Konseyi Bakanlar Kurulu taraflara danıştıktan sonra Bosna veya komşu ülkelerin vatandaşı olmayacak kalan üyeleri belirleyecek. Bunlardan birini başkan seçecek.

3) Oda'nın tüm üyeleri yüksek yargı organlarında çalışmaya salahiyyetli kimseler olacak. Odanın üyeleri beş yıllığına atanacak, atama yinelenabilir.

4) Aşağıdaki 12. Fıkra’da belirlenen devirden sonraki atamalar Bosna Başkanlık Divanınca yapılacaktır.

8. FIKRA: ODA NIN YETKİLERİ

1) Oda, bir tarafın hak ihlaline maruz kalma iddiasında bulunan veya kayıp veya öldürülmüş kimseler adına hareket eden taraf, kişi, topluluk veya sivil toplum kuruluşlarından, gözlemci vasıtasıyla veya doğrudan, bildiri ve başvurular alacaktır,

2) Oda hangi başvuruların hangi sırayla kabul edileceğini belirleyecektir.

3) Oda aşağıdaki sebeplerle bir başvuruyu incelemeyi durdurma veya reddetme kararı alabilir:

- (a) Şikayetçinin davasını takibe niyetlenmemesi,
- (b) konunun çözümlenmiş olması veya
- (c) Oda tarafından belirlenmiş herhangi diğer bir sebep.

Sonuçların insan haklarına saygı amacına uyması şartıyla, bu durumda başvurunun incelenmesine devam edilmeyecektir.

9. FIKRA: DOSTANİ ÇÖZÜM

1) Bir olayın başlangıcında veya bir muamelenin herhangi bir merhalesinde, Oda bu anlaşmada geçen hak ve hürriyetlere saygı temelinde bir konunun karşılıklı anlaşılabilir çözümü için çabalayabilir.

2) Oda böyle bir çabada başarılı olursa, o konuda bir tezkere yazacaktır ve Yüksek Temsilci’ye, AGİT’e ve Avrupa Konseyi Genel Sekreteri’ne gönderecektir. Bu tezkerede olay hakkında kısa bir bilgi ve varılan sonuç verilecektir. Bir sonucun tezkeresi, insan haklarının korunması amacıyla veya Oda ile ilgili tarafların anlaşmasıyla, tamamen veya kısmen gizli olabilir.

10. FIKRA: ODA’DAKİ MUAMELELER

1) Oda’nın başvuruların hükme bağlanması için açık ve etkili usülleri olacaktır. Bu usüller yazılı bir dava dilekçesi ve, Oda uygun görürse, olayın veya delillerin açıklanması için dinlenmeyi içerir. Oda geçici tedbirler istemek, uzmanlar atamak ve delil ve şahit bulmaya zorlamak haklarına sahiptir.

2) Oda ikisi Federasyon'dan, biri Sırp Cumhuriyeti'nden, dördü de Bosna ve komşu ülkeler dışından olarak yedi kişilik oturumlarda bulunur. Bir oturum bir başvuruyu kabul ederse, Oda bir tarafın veya gözlemcinin talebiyle bu kararı gözden geçirebilir. Bu gözden geçirme Oda'nın kararına göre ek deliller aranmasını içerebilir.

3) Kanunlara göre olağan sayılmayan durumlar hariç, Oda'nın dinlemeleri alenen yapılacaktır.

4) Başvurucular muamelelerde vekilleriyle veya kendi seçtikleri temsilcileriyle temsil edilebilirler, ancak Oda tarafından geçerli bir sebeple mazur görülmedikçe şahsen de bulunacaklar.

5) Taraflar Oda'ya tüm gerekli bilgileri sağlamayı ve işbirliği yapmayı kabul ederler.

11. FIKRA: KARARLAR

1) Muamelelerin neticelenmesinin akabinde Oda hemen kararı yayınlayacaktır. Bu kararda;

(a) Erişilen gerçeklerin bir tarafın bu anlaşmadaki yükümlülüklerini ihlal edip etmediği ve ediyorsa

(b) Tarafların bu ihlali gidermek için, durdurulması ve mali tazminat sağlanması emirlerini de dahil, neler yapacağı yazılır.

2) Oda kararları üyelerinin çoğunluğunun katılımıyla alacaktır. Oda üyelerinin bir kararda oy çoğunluğu sağlayamadıkları durumlarda, Oda Başkanı'nın oyu belirleyici olacaktır.

3) 10. Fıkra'nın ikinci paragrafında geçen gözden geçirmeye maruz konularda Oda'nın kararları nihai olacaktır.

4) Bir üye bir konu hakkında ayrı bir karar yayınlama yetkisinde olacaktır.

5) Oda kararlarının sebeplerini yayınlayacaktır. Kararlar yayınlanacak ve ilgili taraflara, Yüksek Temsilci'ye, Avrupa Konseyi Genel Sekreteri'ne ve AGİT'e gönderilecek.

6) Taraflar Oda'nın kararlarına tamamen uygulayacaklardır.

12. FIKRA: KANUN VE DÜZENLEMELER

Oda bu anlaşmaya uygun olarak kendi işlevini ifada gerekebilecek kanun ve düzenlemeleri yürürlüğe koymaya yetkilidir.

BÖLÜM ÜÇ: GENEL HÜKÜMLER

13. FIKRA: İNSAN HAKLARIYLA İLGİLİ KURULUŞLAR

1) Taraflar insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için çalışan uluslararası kuruluşları ve sivil toplum kurumlarını destekleyecek ve teşvik edecekler.

2) Taraflar BM İnsan Hakları Kurulu, AGİT, BM Mülteciler Yüksek Yönetimi ve diğer devletlerarası ve bölgesel kuruluşların Bosna'da insan hakları konusunun yakından araştırılması çağrısına ve bu amaçla yerel bürolar açılması, gözlemci atanması gibi çalışmalara katılacaklar ve onlara tam bir kolaylık sağlayacaklar.

3) Taraflar insan haklarıyla ilgili araştırmada bulunan sivil toplum kuruluşlarına serbest çalışma imkanı tanıyacak ve görevlerini ifada onları engellemekten kaçınacaklar

4) Bosna'daki tüm yetkililer bu anlaşmada tanımlanmış kuruluşlarla, Bosna için kurulmuş insan hakları gözetim birimleriyle, ilgili uluslararası anlaşmalara göre kurulmuş gözlemci kuruluşlarla, Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi'yle ve BM Güvenlik Kurulu tarafından insan hakları konusunda yetkilendirilmiş diğer kurumlarla işbirliği yapacak ve çalışmalarında tam serbesti sağlayacak.

14. FIKRA: DEVİR

Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden beş yıl sonra, Kurul'un kesintisiz çalışma sorumluluğu, taraflar başka türlü anlaşmazsa, taraflardan Bosna'nın kurumlarına devredilecek. Taraflar başka türlü anlaşmazlarsa, Kurul yukarda belirlendiği gibi çalışmaya devam edecek.

15. FIKRA: HABERLENDİRME

Taraflar Bosna çapında bu antlaşmanın hükümlerini etkili şekilde duyuracaklar.

16. FIKRA:YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK G. MÜLTECİ VE YERLERİNDEN OLANLAR ANLAŞMASI

Bosna-Hersek Cumhuriyeti, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

KISIM BİR: KORUMA

1. FIKRA: MÜL TECİLERİN VE YERLERİNDEN OLANLARIN HAKLARI

1) Bütün mülteciler ve yerlerinden olanlar savaştan önce yaşadıkları evlerine dönme hakkına sahiptir. Mülteciler 1991'den beri süren düşmanlıklar yüzünden mahrum kaldıkları mülklerini onarma ve onarılamayacaklar için tazminat alma hakkına sahip olacaklar. Mültecilerin erken dönüşü Bosna'daki mücadelenin durulmasının önemli bir amacıdır. Taraflar, üçüncü ülkelere geçici olarak sığınanlar da dahil, kendi bölgesini terk etmiş kişilerin dönüşünü kabul edeceklerini onaylarlar.

2) Taraflar mültecilerin emniyet içinde, taciz, sindirme, zulüm ve ayrımcılığa maruz kalmadan döneceğini taahhüt ederler.

3) Taraflar kendi bölgeleri içinde mültecilerin emin ve gönüllü dönüşünü engellemeye yönelik hareketlere karşı tüm gerekli tedbirleri alacaklar. Kendi yetki alanları içerisinde herkes için insan hakları ve temel hürriyetlere saygıyı sağlama ve mültecilerin dönüşü için uygun ortamı geciktirmeden gerçekleştirme vaatlerini göstermek için, taraflar aşağıdaki güven yapıcı tedbirleri alacaklar:

a) Ayrımcı niyet ve etkideki yasa ve uygulamaları kaldırmak.

b) Basın yoluyla veya başka türlü yapılan yazılı ve sözlü, etnik ve dini düşmanlık içeren tacizleri engellemek ve hemen bastırmak.

c) Ordu, yan ordu, polis, kamu görevlileri veya diğer fertlerin tehditlerine, basın yoluyla, uyarıda bulunmak ve hemen durdurmak.

d) Nerede olursa olsun etnik veya azınlık nüfusun korunması ve bunlara uluslararası insani yardım kuruluşları ve gözlemcilerce ulaşılması.

e) Etnik veya azınlık topluluklara mensup kimselerin haklarını ihlal eden ordu, yarı ordu veya polis hizmetlerindeki kişilerle kamu görevlilerinin sorgulanması, azli veya yerinin değiştirilmesi.

4) Gideceği yerin seçimi fert veya ailenin kararına bağlı olacak ve ailenin bütünlüğü ilkesi korunacak. Taraflar mültecilerin nereye gideceklerine müdahale etmeyecek; kimseyi ciddi tehlike ve emniyetsizliğin olduğu veya normal bir hayat

için gerekli altyapının bulunmadığı yerlerde kalmaya veya oraya gitmeye zorlamayacak. Taraflar, yerel dönüş şartları hakkında bilinçli karar verebilmeleri için mültecilere yeterli bilgi imkan sağlayacaklar.

5) Taraflar, sığınılan ülkeler ve ilgili taraflarla istişare neticesi, erken, barışçı, düzenli ve aşamalı bir dönüş tasarımı geliştirmek için UNHCR'ye başvuracaklar. Taraflar böyle bir tasarımı uygulamakta ve kendi kanunlarını buna uyarlamakta anlaşılır. Aynı zamanda mülteci kabul eden ülkeleri uluslararası kanunlara göre mülteci dönüşüne yardımcı olmaya çağırırlar.

2. FIKRA: DÖNÜŞE UYGUN ORTAMIN OLUŞTURULMASI

1) Taraflar kendi topraklarında, hiçbir özel topluluğa müdahale etmeksizin, mültecilerin gönüllü dönüşü ve düzenli bütünleşmeleri için gerekli siyasi, iktisadi ve toplumsal şartları oluşturmayı üstlenirler. Taraflar mültecilerin UNHCR tasarımına uygun olarak barışçıl, düzenli ve aşamalı bir şekilde gönüllü dönüşleri için mümkün olan tüm yardımı sağlayacak ve bunun için çalışacaklar.

2) Taraflar dönecek kimselere askeri hizmette bulundukları gerekçesiyle ayırım yapmayacaklar ve mültecilerin kendi hayatlarını yeniden kurabilmeleri için askeri ve diğer mecburi hizmetlerden muafiyet isteklerine olumlu işaret verecekler.

3. FIKRA: ULUSLARARASI KURULUŞLAR VE GÖZLEM İLE İŞBİRLİĞİ

1) Taraflar BM Genel Sekreteri tarafından mültecilerin dönüşü ve yerleştirilmesi için çalışan tüm kuruluşları eşgüdümlemek üzere yetkilendirilen UNHCR'nin insani yardımdaki öncül katkısını takdir ederler.

2) Taraflar UNHCR'ye, Uluslararası Kızılhaç'a (TCRC), BM Gelişme Programı'na (LJNDP) ve diğer benzer uluslararası, ulusal ve sivil toplumsal kuruluşlara insanların araştırılması, tıbbi yardım sağlanması, yiyecek dağıtımı, uyum sağlama yardımı, geçici veya kalıcı meskenlendirme çalışmalarında ve diğer benzer etkinliklerinde idari engeller çıkarmadan, mültecilere ulaşma imkanı sağlayacaklar. Bu faaliyetler geleneksel koruma görevlerini, temel insan haklarının ve insani şartların gözlemlenmesini ve bu kısımda belirtilen hükümleri de içerir.

3) Taraflar bu kuruluşların tüm çalışanlarına güvenlik sağlayacaklar.

4. FIKRA: YERLEŐTİRME YARDIMI

Taraflar, UNHCR ve diğerk benzer kuruluşlar tarafından geliştirilmiş, ihtiyaç içindeki bütün dönüş yapan mültecilere yönelik, ayrımsız, hayatlarını döndükleri yerli toplumda yeniden kurmayı sağlayacak kısa dönem yerleőtirme yardımının şartlarını kolaylaştıracaklar.

5. FIKRA: KAYIP KİŞİLER

Taraflar, kayıp kişiler hakkında ICRC bünyesindeki arama çalışmaları için bilgi sağlayacaklar. Taraflar kayıp kişilerin kimlikleri, yerleri ve başlarına gelenleri belirlemede ICRC ile işbirliğı yapacaklar.

6. FIKRA: AF

1 Ocak 1991 ‘den beri Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi’nce tespit edilmiş ciddi bir insanlık suçu veya savaşla alakasız bir kamu suçu işleyenler hariç, bir suçla zanlı ve hükümlü bulunan dönüş yapan kimseler affedilecekler. Hiçbir durumda, siyasi veya öbür uygun olmayan sebeplerle suç isnadı yapılmayacak ve af uygulaması kaldırılmayacak.

KISIM İKİ: MÜLTECİLER KURULU

7. FIKRA: KURULUN OLUŞUMU

Taraflar mülteciler için bağımsız bir kurul kuracaklar. Kurulun merkezi Saraybosna’da olacak, isterse diğerk yerlerde şube açabilir.

8. FIKRA: İŐİBİRLİĞİ

Taraflar aynı amaçla çalışan uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlarla işbirliğı içinde bulunan Kurul ile işbirliğı yapacaklar, kararlarına saygı gösterecek ve hemen uygulayacaklar.

9. FIKRA: TERKİBİ

1) Kurul dokuz kişiden oluşacak. Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 90 gün içinde Federasyon, ikisi üç yıllığına ve öbür ikisi dört yıllığına dört kişi, Sırp Cumhuriyeti biri üç yıllığına, diğeri dört yıllığına iki kişi atayacak. Kalan üyeleri beş yıllığına olarak Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi atayacak ve bir başkan belirleyecek. Kurul'un üyeleri tekrar atanabilir.

2) Kurul üyeleri yüksek ahlaki kişilikleriyle tanınmış olmalıdır.

3) Kurul kendi tüzüğünde belirlendiği gibi gruplar halinde toplanabilir. Bu ekteki göndermeler oturum gruplarını da içerir, ancak kanun ve düzenlemeleri sadece Kurul yapabilir.

4) Aşağıdaki 16. Fıkra'da geçen devirden sonraki üyeler Bosna Başkanlığı tarafından atanacak.

10. FIKRA: ETKİNLİKLER, ÇALIŞANLAR, MASRAFLAR

1) Kurul işlevini ifaya yardım etmek üzere idari, mali, hukuki vb. alanlarda mesleki yeterlilikte bir kadroya sahip olacak. Kadro Kurul tarafından atanacak bir icra müdürü tarafından yönetilecek.

2) Kurul ve çalışanlarının maaş ve giderleri taraflarca ortak belirlenecek ve eşit olarak karşılanacak.

3) Kurul üyeleri görev alanları içinde işlediklerinden dolayı hukuki ve cezai sorumlulukta olmayacak. Bosna vatandaşı olmayan Kurul üyeleri ve aileleri Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nde tanımlanan diplomatların sahip olduğu konumda bulunacaklar.

4) Kurul, anlaşılmış şartlarda, kendi görev alanına giren ihtisas çalışmalarında uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlardan yardım isteyebilir.

5) Kurul Genel Çatı Anlaşması'yla kurulmuş diğer birimlerle ve BM Güvenlik Kurulu tarafından yetkilendirilmiş kuruluşlarla işbirliği yapacak.

11. FIKRA: YETKİLER

Kurul 1 Nisan 1992 tarihinden itibaren gönüllü olarak satılmamış veya devredilmemiş emlakla ilgili iddiaları kabul eder ve karar verir. Şikayetler emlakın geri verilmesi veya tazmini şeklinde olabilir.

12. FIKRA: KURUL ÖNÜNDEKİ MUAMELELER

1) Kurul, bir iddia alındığında, iddianın emlakın gerçek değeri üzerinden yapıldığını tespit ederek kanuni sahibini belirler. Kurul, kendi çalışanları veya usulünce görevlenmiş bir uluslararası veya sivil toplumsal kuruluş vasıtasıyla, Bosna'daki tüm emlak kayıtlarına ve teftiş, keşif ve değer biçme amacıyla tüm mülklere ulaşma yetkisinde olacak.

2) Kurul tarafından bir mülkün kanuni sahibi olduğu tespit edilen ve mülkünü geri almak isteyen kimsenin bu isteği karşılanacak. Kurul tarafından bir mülkün kanuni sahibi olduğu tespit edilen ve mülkünün karşılığında tazminat isteyen kimsenin bu isteği Kurul'un belirleyeceği rakama göre karşılanacak. Kurul, üyelerinin çoğunluk oyuyla karar alacak.

3) Bir mülkün kanuni sahibini belirlemede Kurul yasadışı devir işlemlerini, baskı altında yapılan işlemleri, çıkış müsaadesi veya belgesi karşılığında olanları veya bir türlü etnik temizlikle alakalı bulunanları geçerli kabul etmeyecek.

4) Kurul, kendine gelen iddialar için mülk değeri belirlemede sabit oranlar tespit edebilir. Oranlar mümkünse 1 Nisan 1992 tarihinden önceki değerlere göre belirlenecek. Bu olmazsa Kurul'un koyacağı bir mikyasa göre de belirlenebilir.

5) Kurul, bir iddiaya konu olduğunda veya terk edildiği ne karar verildiğinde tapu, ipotek, kira akdi veya başka türlü bir elden çıkarma ile ilgili devir veya tayin için gerekli tüm işlemleri sonuçlandırma yetkisine sahiptir. Kurul, özellikle kanuni sahibinin karşılığında tazminat aldığı veya yerel kanunla terk edilmiş görüldüğü durumlarda bir mülkü her iki taraftan bir Bosna vatandaşına satma, ipotek etme ve kiralama yetkisindedir. Kurul nihai mülkiyet belirlemesi muallakta olan bir mülkü kiraya verebilir.

6) İddia sahibinin mülkü karşılığında tazminat aldığı durumlarda, Kurul mülkün gelecek sahibi için bir para bağışı veya tazmin senedi verebilir. Taraflar uluslararası camianın Bosna'nın iskanının finansesi ve tamirine yardımda, Kurul

tarafından ücret yerine telafi senetlerini kabul etmesini ve bu telafi senetlerine sahip kimselerin o evi elde etmede öncelik verilerek ödüllendirilmesini hoş karşılarlar.

7) Kurul'un kararları nihai olacak ve Kurul tarafından verilen tapu, ipotek ve senetler Bosna'da meşru olarak tanınacak.

8) Bir taraf veya şahsın Kurul'la işbirliği yapmaması, onun kararlarını engellemeyecek.

13. FIKRA: BOŞ MÜLKLERİN KULLANIMI

Taraflar, Kurul'a bildirerek ve UNHCR ve bu konuda çalışan diğer uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlarla işbirliği yaparak mültecileri geçici olarak boş meskenlerde barındırabilirler.

14. FIKRA: MÜLTECİ EMLAK FONU

1) Bosna Merkez Bankası'nda bir mülteci emlak fonu oluşturulacak ve Kurul tarafından yönetilecek. Fon, sahiplikleri Kurul'un çalışması içinde bulunan mülklerin alımı, satımı, kira veya ipoteklenmesi yoluyla elde edilen gelirle takviye edilecek. Fon'a taraflar veya devletler ve uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlar tarafından katkıda bulunulabilir.

2) 12. Fıkra'ya uygun olarak verilmiş telafi senetleri, Kurul tarafından belirlenmiş şartlara göre fonda gelecekteki borçlanmaları oluşturabilecek.

15. FIKRA: KANUN VE DÜZENLEMELER

Kurul bu anlaşmaya uygun olarak kendi görevlerinde gerekli olacak kanun ve düzenlemeleri belirleyecek. Bu kanun ve düzenlemeleri çıkarırken Kurul, yerel mülkiyet hakları kanunlarını göz önünde bulunduracak.

16. FIKRA: DEVİR

Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden beş yıl sonra, taraflar başka türlü anlaşmadıkları takdirde, Kurul'un mali ihtiyaçlarının karşılanması ve çalıştırılması

tarafından Bosna hükümetine devredilecek. Devir olmazsa Kurul burada belirlenen şartlarda çalışmaya devam edecek.

17. FIKRA: HABERLENDİRME

Taraflar, bu anlaşmayla ilgili Bosna'da ve Bosna vatandaşlarının yaşadığı bilinen ülkelerde etkili bilgilendirmede bulunacaklar.

18. FIKRA: YÜRÜLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK H. MİLLÎ ANITLARI KORUMA KURULU ANLAŞMASI

Bosna-Hersek, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: KURULUN OLUŞUMU

Taraflar milli anıtları korumak üzere bir kurul kuracaklar. Kurul'un merkezi Saraybosna'da olacak, diğer şehirlerde büroları olabilir.

2. FIKRA: TERKİBİ

1) Kurul beş kişiden oluşacak. Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 90 gün içinde, üç yıllığına olmak üzere Federasyon iki, Sırp Cumhuriyeti bir üye atayacak. UNESCO Genel Başkanı beş yıllığına olmak üzere kalan üyeleri atayacak ve bir başkan seçecek. Kurul üyeleri tekrar atanabilir. Savaş Suçluları Mahkemesi'nce suçlanan hiç kimse Kurul'da yer alamaz.

2) 9. Fıkra'da tanımlanan devirden sonra üyeler başkanlık tarafından atanacak.

3. FIKRA: ETKİNLİKLER, ÇALIŞANLAR VE MASRAF

1) Kurul kendi işlevini ifada yardımcı olacak, Bosna'daki tüm etnik toplulukları içeren, mesleğinde ehil bir kadroya sahip olacak. Kadro Kurul tarafından atanacak bir icra müdürü tarafından yönetilecek.

2) Kurul çalışanlarının masrafları birimlerce belirlenecek ve her ikisince eşit karşılanacak.

3) Kurul üyeleri görev alanları içindeki fiillerinden dolayı hukuki ve cezai müeyyideye tabi tutulamaz. Kurul'un Bosna vatandaşı olmayan üyeleri ve aileleri, Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'ne göre diplomatların sahip olduğu ayrıcalık ve konuma sahip olacaklar.

4. FIKRA: YETKİ

Kurul kültürel, tarihi, dini ve etnik önemi olan anıtların tayini ile ilgili talepleri alacak ve değerlendirecek.

5. FIKRA: KURUL ÖNÜNDEKİ MUAMELELER

1) Bir taraf veya Bosna'dan ilgili bir kişi Kurul'a bir varlığın milli anıt olarak tayini için talepte bulunabilir. Bu talep dilekçeleri varlıkla ilgili bilgilerin yanında şunları özellikle içerecek:

- (a) Varlığın mevkii,
- (b) Şimdiki sahibi ve durumu,
- (c) Tamir için gerekli maliyet ve mali kaynak,
- (d) Bilinen teklif edilmiş kullanım,
- (e) Milli anıt olarak tayini için esaslar.

2) Varlık için karar verildiğinde, Kurul, sahibi olan kişiye veya ilgili diğer kişi ve birimlere kendi görüşlerini sunma imkanı tanır.

3) Böyle bir dilekçenin Kurul'a verilmesinden sonra bir yılda veya bu eke göre bir karar alınıncaya kadar, hangisi önce olursa olsun, taraflar söz konusu anıta hasar verecek kasıtlardan kaçınacaklar.

4) Kurul her seferde kendi uygun gördüğü şeyleri içeren ve kararın sebebini ayrıntılı anlatan yazılı karar bildirgesi yayınlayacak. Kurul, kararları üyelerin çoğunluk oyuyla alacak. Kurul'un kararları nihai ve yerel kanunlara göre uygulanabilir olacak.

5) Kurul'un bir varlığın tarihi anıt olarak tasnifini içeren bir karar yayınladığı durumlarda, anıtın kendi topraklarında bulunduğu birim

(a) onun korunması ve kollanması için gerekli tüm kanuni, idari, mali, ilmi ve teknik her türlü tedbiri alacak ve

(b) zarar verebilecek kasıtlardan kaçınacak.

6. FIKRA: SEÇİLEBİLİRLİK

Aşağıdaki nitelikleri içerenler milli anıt seçilebilecek: Ortak kültürel, tarihi, dini ve etnik mirasa sahip bir topluluk için önemi olan menkul veya gayrimenkul

varlıklar, mimari, tarihi ve sanatsal binalar, arkeolojik alanlar, bina toplulukları ve mezarlıklar.

7. FIKRA: KANUN VE DÜZENLEMELER

Kurul bu anlaşmaya uygun olarak, kendi işlevini ifa için bir iç tüzük belirler.

8. FIKRA: İŞBİRLİĞİ

Tarafların, kanton ve belediyelerinin kuruluşları ve çalışanları, istenen bilgi ve yardımın tedariki de dahil, Kurul ile işbirliği içinde olacak.

9. FIKRA: DEVİR

Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden beş yıl sonra, taraflar başka türlü anlaşmadıkça, Kurul'un kesintisiz çalışma sorumluluğu taraflardan Bosna hükümetine devredilir. Bu olmazsa, Kurul yukarıda belirlenen esaslara göre çalışmaya devam eder.

10. FIKRA: HABERLENDİRME

Taraflar bu anlaşma ile ilgili Bosna çapında etkili bilgilendirme yapacaklar.

11. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK I. KAMU TEŞEBBÜSLERİ KURULMASI ANLAŞMASI

Altyapının tamirinin, ulaşım ve diğer faaliyetlerin yürütmesinin ülkenin iktisadi dirilişinde ve barış uygulamasına dahil kurum ve kuruluşların pürüzsüz işleminde önemli olduğunu akılda tutarak, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: KAMU TEŞEBBÜSLERİ KURULU

1) Taraflar kamu hizmetleri, enerji ve iletişim gibi ortak alanlarda faaliyet gösterecek Bosna kamu teşebbüslerinin kuruluşuna nezaret etmek üzere bir Kamu Teşebbüsleri Kurulu oluşturacaklar.

2) Kurul beş üyeli olacak. Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonraki 15 gün içinde Federasyon iki, Sırp Cumhuriyeti bir üye atayacak. Atanan kimseler Bosna'nın iktisadi, siyasi ve kanuni özelliklerine aşina ve yüksek ahlaki konumlarıyla tanınıyor olmalıdırlar. Kurul'un uluslararası tecrübeden faydalanacağını tanıyarak, taraflar Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası başkanından, kalan iki üyeyi belirlemesini ve birini başkan seçmesini isterler.

3) Kurul özellikle böyle şirketler için uygun dahili yapıyı, başarılarını ve kalıcı faaliyetlerini teminde gerekli şartları ve uzun dönem yatırım sermayesini tedarikte en iyi yolları araştırarak.

2. FIKRA: BİR ULAŞIM ŞİRKETİNİN KURULUŞU

1) Ulaşım, demiryolları ve limanlar gibi iki tarafın da çıkarına ulaşım faaliyetlerini düzenlemek ve çalıştırmak için bir kamu kuruluşunun aciliyetine inanan taraflar, bu maksatla Bosna-Hersek Ulaşım Şirketi'ni kuracaklar.

2) Ulaşım Şirketi'nin merkezi Saraybosna'da olacak; gereken diğer yerlerde de büroları bulunabilir. Şirket işlevini ifa için mesleki yeterlilikte, Bosna'nın etnik dokusunu yansıtan bir yönetim kurulu ve kadro oluşturacak. Başta tanımlanan Kurul yönetim kurulunu seçecek; yönetim kurulu kadroyu belirleyecek.

3) Ulaşım Şirketi kendi geliştireceği tasarımlara göre mülk inşa etme, elde etme, işletme ve satma yetkisinde olacak. Kendi faaliyetleri için kullanılmak üzere

kira ve ücret belirleme ve toplama; işlevlerini İcrada gerekli anlaşma ve sözleşmelere ve diğer faaliyetlere girme yetkisine sahip olacak.

4) Ulaşım Şirketi, taraflarca anlaşılan ulaşım çalışmalarında bulunacak. Taraflar, anlaşmalarının bir parçası olarak, şirkete gerekli hukuki yetkiyi verecekler. Taraflar bu anlaşmanın yürürlüğe girmesini müteakip, 15 gün içinde şirketin hangi faaliyetlerde bulunacağını belirlemek üzere toplanacaklar.

5) Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 15 gün içinde taraflar şirketin başlangıç çalışma bütçesine verilecek parayı belirleyecekler. Taraflar değişik zamanlarda şirkete değişik fonlar ile kendilerine ait kimi faaliyet ve hakları devredebilir. Taraflar hangi yollarla şirketin sermaye artırma yetkisinde olacağına karar verecekler.

3. FIKRA: DİĞER KAMU TEŞEBBÜSLERİ

Kurul'un tavsiyesiyle, taraflar Ulaşım Şirketi'nin kuruluş şeklini enerji ve iletişim gibi alanlardaki diğer kamu şirketlerinin kurulması için örnek alabilir.

4. FIKRA: İŞBİRLİĞİ

Kurul, Ulaşım Şirketi ve diğer kamu kuruluşları, barış uygulaması çalışmasına dahil veya Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi de dahil, BM Güvenlik Kurulu tarafından yetkilendirilen müesseselerle işbirliği içinde olacaklar.

5. FIKRA: AHLAKİYAT

Kurul üyeleri ve Ulaşım Şirketi'nin müdürleri, Kurul veya Şirket ile anlaşma veya sözleşme içindeki başka bir işle veya mali bağlantı ile veya şirketin çalışmalarıyla doğrudan etkilenen başka bir işle alakalı olamazlar.

6. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK J. BARIŞ SÜRECİNİN SİVİL UYGULAMASI ANLAŞMASI

Bosna-Hersek, Hırvatistan, Yugoslavya, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaştılar:

1. FIKRA: YÜKSEK TEMSİLCİ

1) Taraflar barışın sivil yönlerinin uygulanmasının gerektiği sürece insani yardımların sürdürülmesi, altyapının düzeltilmesi ve iktisadi yapılanma, Bosna'nın siyasi ve anayasal kurumlarının kurulması, insan haklarına saygının ve mültecilerin dönüşünün sağlanması ve Ek C'de geçen açık ve hür seçimlerin yapılması gibi geniş bir alanı kapsadığını kabul ederler. Çok sayıda uluslararası kuruluş bunun için yardıma çağrılacaktır.

2) Maruz kaldıkları bu karmaşıklıklara nazaran, taraflar BM Güvenlik Kurulu bildirgelerine uygun olarak, tarafların kendi çalışmalarına yardım, onları teşvik etmek ve gerektiğinde barış uygulamasının sivil cihetleri için çalışan kuruluşların faaliyetlerini eşgüdümlemek üzere bir yüksek temsilci atanmasını isterler.

3) FIKRA: EŞGÜDÜM VE İRTİBAT USULLERİ VE YETKİLERİ

1) Yüksek Temsilci'nin görevleri:

(a) Barış uygulamasını gözlemlemek

(b) Barış uygulamasının tüm sivil cihetlerine uymaları ve kendi aralarında ve ilgili uluslararası kuruluşlarla işbirliği yapmaları için taraflarla yakın temasta bulunmak.

(c) Barışın sivil yönlerinin verimli uygulanmasını temin için Bosna'daki sivil kurum ve kuruluşların çalışmalarını eşgüdümlemek. Yüksek Temsilci, kendi çalışma alanları içinde özerkliklerine saygı duymakla birlikte, onların çalışmalarının barış sürecine etkileri konusunda genel bir rehberlik verecek. Sivil kurum ve kuruluşlardan Bosna'daki çalışmalarında tüm gerekli bilgileri sağlayarak Yüksek Temsilci'ye yardım etmeleri istenir.

(d) Kendisi uygun görürse, sivil uygulamada doğan zorlukların çözümüne yardım etmek.

(e) Özellikle onarım konusunda yardımda bulunan kuruluşların toplantılarına katılmak.

(f) Düzenli olarak bu anlaşmada belirlenen görevlerle ilgili barış uygulamasının ilerleyişi hakkında BM'ye, AB'ye, ABD'ye, Rusya'ya ve ilgili diğer hükümet, taraf ve kuruluşlara bilgi vermek.

(g) Bu anlaşmanın Ek K'si uyarınca kurulan Uluslararası Polis Görev Gücü (IPTF) Komiserliği'ne rehberlik etmek ve ondan tezkereler almak.

2) Kendi görevi çerçevesinde, Yüksek Temsilci Bosna'da bir kurul (Karma Sivil Kurul) toplayacak ve başkanlık edecek. Kurul, tarafların üst düzey siyasi temsilcilerinden, IFOR komutanı veya temsilcisinden ve Yüksek Temsilci'nin gerekli gördüğü sivil kurumların temsilcilerinden oluşur.

3) Yüksek Temsilci gerektiğinde Bosna'da yöresel seviyede alt karımı sivil kurullar kurabilir.

4) Kurulacak bir Karma İstişari Kurul belirli zamanlarda veya Yüksek Temsilci ile TFOR komutanı anlaştığında toplanacak.

5) Yüksek Temsilci veya onun atayacağı temsilci IFOR komutanı veya onun atayacağı temsilci ile sürekli temasta olacak ve kendi sorumluluklarının yerine getirilmesini kolaylaştırmak amacıyla irtibat düzenlemeleri yapacak.

6) Yüksek Temsilci, aralarında anlaştıkları şekilde, IFOR ile burada tanımlanan kurullar vasıtasıyla düzenli bilgi alışverişi ve irtibatı koruyacak.

7) Yüksek Temsilci, Ortak Askeri Kurul toplantılarına şahsen veya temsilci ile katılacak ve özellikle askeri-siyasi türdeki konularda tavsiyelerde bulunacak. Yüksek Temsilci'nin temsilcileri de Ek A.1'de açıklanan Ortak Askeri Kurul'un altkurul çalışmalarına katılacaklar.

8) Yüksek Temsilci görev ve işlevini ifada kendisine yardımcı olacak Bosna içinde ve dışında diğer bazı sivil kurullarla kurabilir.

9) Yüksek Temsilci IFOR Üzerinde yetkiye sahip olmayacak ve IFOR komuta zincirine ve askeri harekatlara müdahalede bulunmayacak.

3. FIKRA: ÇALIŞANLAR

1) Yüksek Temsilci burada tanımlanan görevleri ifada yardım sağlamak için gerekli gördüğü şekilde bir kadro atayacak.

2) Taraflar uygulanabilir anlaşmalarla IFOR'a sağlanan yardıma eş oranda Yüksek Temsilci'nin Bosna'daki işlerini kolaylaştıracaklar.

3) Yüksek Temsilci Bosna kanunlarına göre, emlak alım-satımı yetkisi de dahil, kendi görevini ifada gerekebilecek kanuni yetkiye sahip olacak.

4) Ayrıcalık ve muafiyetler aşağıdaki şekilde düzenlenecek:

(a) Taraflar Yüksek Temsilci'nin bürosu, şubeleri ve arşivleri ile diğer eşyalarına Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi'nde diplomatik binalara, şubelere, arşivlere ve eşyalara tanınan ayrıcalıkların aynısını verecekler.

(b) Taraflar Yüksek Temsilci ile çalışanlara ve ailelerine Viyana Diplomatik İlişkiler Sözleşmesi çerçevesinde diplomatlara ve ailelerine tanınan aynı ayrıcalıkları verecekler.

4. FIKRA: İŞBİRLİĞİ

Taraflar Yüksek Temsilci ve çalışanları ile tam işbirliği içinde olacaklar.

5. FIKRA: NİHAİ YORUM YETKİSİ

Yüksek Temsilci bu anlaşmanın sivil barış uygulamasıyla ilgili hükümlerini yorumlamada nihai yetkilidir.

7. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK K. ULUSLARARASI POLİS GÖREV GÜCÜ ANLAŞMASI

Bosna-Hersek, Federasyon ve Sırp Cumhuriyeti aşağıdakiler üzerinde anlaşmışlardır:

1. FIKRA: SİVİL KANUN UYGULAMASI

1) Genel Çatı Anlaşması'nın anayasa olarak üzerinde anlaşılan Ek D'sinin 3. Fıkrası'nda belirtildiği gibi taraflar uluslararası ölçütlere ve uluslararası kabul görmüş insan haklarına ve temel özgürlüklere saygı içinde çalışan sivil kanun uygulama kurumlarını işleterek ve diğer tedbirleri alarak kendi yetki alanlarındaki herkese emin ve güvenli bir çevre sağlayacaklar.

2) Yükümlülüklerini yerine getirmede kendilerine yardım için taraflar, BM'den Güvenlik Kurulu kararıyla Bosna içinde aşağıdaki 3. Fıkra'da belirtilen görevleri yapacak bir uluslararası polis görev gücü (JPIF) kurmasını isterler.

2. FIKRA: IPTF'İN KURULUŞU

1) IPTF bu anlaşmada geçen işlevlerini icrada özerk olacak. Etkinlikleri Ek J'de tanımlanan Yüksek Temsilci tarafından eşgüdümünecek.

2) IPTF, BM Genel Sekreteri tarafından Güvenlik Kurulu'na danışarak atanan bir komiser tarafından yönetilecek. IPTF, kanunun tatbikinde tecrübeli yüksek ahlaki nitelikte kimselerden oluşacak.

3) IPTF komiseri devletlerden, uluslararası ve sivil toplumsal kuruluşlardan yardım isteyebilir ve alabilir. IPTF komiseri, Yüksek Temsilci'nin rehberliğinde olacak.

4) IPTF komiseri düzenli olarak yükümlülüğündeki konularla ilgili Yüksek Temsilci'ye ve BM Genel Sekreteri'ne tezkere verecek, IFOR komutanına ve gerekli gördüğünde diğer kuruluşlara bilgi sağlayacak.

5) IPTF tüm faaliyetlerinde uluslararası tanınmış ölçütlere ve uluslararası tanınmış insan hakları ve temel hürriyetlere göre hareket edecek ve Bosna'nın kanunlarına saygı gösterecek.

6) Taraflar IPTF komiseri ve çalışanlarına 1946 BM Ayrıcalıklar ve Muafiyetler Sözleşmesi'nin 18. ve 19. kısımlarında tanımlanan hakları verecekler.

Özellikle tutuklama ve sorgulamalara maruz kalmayacaklar ve cezai yaptırımlardan kesinlikle masun olacaklar. IPTF çalışanları için BM ve diğer devletlerin uygulanabilir kanun ve düzenlemelerindeki ceza ve müeyyideler uygulanacak.

7) IPTF ve kısımları, arşivleri ve diğer eşya ve malları 1946 BM Ayrıcalıklar ve Muafiyetler Sözleşmesi'nde belirlenen ayrıcalık ve muafiyetlere sahip olacaklar.

8) Yüksek Temsilci'nin IPTF 'in çalışmalarını diğer sivil kurumlar ve IFOR ile eşgüdümlemesi için IPTF komiseri veya temsilcisi Ek J'de tanımlanan Karma Sivil Kurul'un ve Ek A'da tanımlanan Ortak Askeri Kurul'un ve bunların altkurullarının toplantılarına katılabilir. IPTF komiseri, ilgili kurulların kendi alanına giren konuları tartışması için toplanmasını isteyebilir.

3. FIKRA: IPTF YARDIM TASARISI

1) IPTF yardım tasarısı aşağıdaki unsurları içerecek:

(a) Kanun tatbik çalışmalarının ve etkinliklerinin gözlenme ve denetlenmesi.

(b) Kanun tatbik güçlerine ve çalışanlarına tavsiyede bulunmak.

(c) Kanun tatbik çalışanlarının eğitimi.

(d) IPTF 'in yardım işlevi dahilinde tarafların kanun uygulamalarını kolaylaştırmak.

(e) Kamu düzenine yönelik tehditleri tespit ve Bosna'nın kanun tatbik kurumlarına bunlarla ilgilenmesini tavsiye.

(f) Bosna hükümet yetkililerine daha verimli kanun tatbik kurumları için tavsiyede bulunmak.

(g) IPTF 'in uygun gördüğü yerlerde tarafların kanun tatbik güçlerine eşlik ederek yardımcı olmak.

2) Yukarda konulan yardım tasarısının unsurlarına ek olarak, IPTF kendi sorumlulukları ve kaynakları çerçevesinde taraflardan veya tarafların kanun tatbik güçlerinden gelen yardım isteklerini değerlendirecek.

3) Taraflar, uluslararası çalışanlarının güvenliğinin sağlanması da dahil, açık ve serbest seçimler için gerekli toplumsal şartları oluşturmada kendi yükümlülüklerini onaylarlar. Taraflar IPTF 'den bu yükümlülüklerini yerine getirmede kendilerine yardıma öncelik vermesini isterler.

4. FIKRA: TARAFLARIN ÖZEL SORUMLULUKLARI

1) Taraflar IPTF'le tam işbirliği içinde olacaklar ve kanun uygulama kurumlarını buna yöneltecekler.

2) Bu anlaşmanın yürürlüğe girişinden sonra 30 gün içinde, taraflar IPTF komiserine veya onun atadığı birine konumu, büyüklüğü ve güç yapısı da dahil, kendi kanun tatbik güçleri hakkında tam bir bilgi verecekler. IPTF komiseri istediğinde, taraflar kanun tatbik kurumlarının ve çalışanlarının eğitim, hareket, istihdam ve hizmet kayıtları da dahil ilave bilgi sağlayacaklar.

3) Taraflar IPTF çalışanlarının hiçbir surette görevlerini yerine getirmelerini engellemeyecekler. İstendiğinde IPTF çalışanlarının her hangi bir yer, kimse, hareket, işlem, kayıt veya diğer şeylere hemen ve tam erişmelerine izin verecekler. Bu, kanun ve hukuk güçlerinin hareket yaptığı yeri ve hareketi gözlemlemek ve teftiş etmek de olabilir.

4) IPTF istediğinde, taraflar eğitimin ardından kanun tatbik görevi alacak yetkin personelin bu eğitim için hazırlanmasını sağlayacaklar.

5) Taraflar IPTF faaliyetlerini, istendiğinde ulaşım, iâşe, barınma, iletişim ve diğer imkanlarla ilgili yardım sağlayarak kolaylaştıracaklar.

5. FIKRA: İŞBİRLİĞİNDE BAŞARISIZLIK

1) IPTF çalışmalarına bir engel veya müdahale, isteklerine uymayı ret veya tarafların sorumlulukları ve bu anlaşmadaki diğer zorunluluklarını karşılamada başarısızlık IPTF ile işbirliğinde başarısızlık sayılacak.

2) IPTF komiseri, IPTF ile işbirliğindeki başarısızlıkları Yüksek Temsilci ve IFOR komutanına bildirecek. IPTF komiseri bu tür bir bilgi aldığında Yüksek Temsilci'den Karma Sivil Kurul'un toplantıya çağırılması ve BM'ye, ilgili devletlere ve uluslararası kuruluşlara ileri önlem için danışılması da dahil, gerekli tedbirleri almasını isteyebilir.

6. FIKRA: İNSAN HAKLARI

1) IPTF çalışanları, kanun tatbik güçlerinin ve çalışanlarının uluslararası tanınmış insan hakları ve temel hürriyetler ihlaline karıştıklarıyla ilgili güvenilir bir

duyum aldıklarında, bunu Ek F’de geçen İnsan Hakları Kurulu’na, Uluslararası Eski Yugoslavya Mahkemesi’ne ve ilgili kurumlara bildirecekler.

2) Taraflar, yukarıdaki paragrafta belirtilen kuruluşların kanun tatbik güçlerinin araştırmalarında işbirliği içinde olacaklar.

7. FIKRA: UYGULAMA

Bu anlaşma Bosna’nın ve birimlerin kanun tatbik kuruluşları için uygulanır. Kanun tatbik kuruluşları kanunların tatbiki, suç araştırması, kamu ve devlet güvenliği veya tutuklama gibi konularda yetkili kuruluşlardır.

8. FIKRA: YÜRÜRLÜĞE GİRİŞ

Bu anlaşma imzalandığı anda yürürlüğe girer.

EK L. YUGOSLAVYA’NIN DAĞILMASI VE BOSNA SAVAŞI KRONOLOJİSİ (1986-1995)

1986

“Sırbistan Sanatlar ve Bilimler Akademisi”, Sırp milliyetçi bakış açısıyla Yugoslavya Sosyalist Federal Cumhuriyeti’nin (YSFC) eleştirisini yapan bir memorandum yayımladı. Memorandumda Sırbistan’ın diğer Yugoslav cumhuriyetleri tarafından istismar edildiği ve Sırpların “tehdit altında olduğu” belirtilmiştir. Memorandumda kullanılan dil, Sırpı ayaklanmaya davet etmiştir.

28 Haziran 1989

1389 yılında gerçekleşen Birinci Kosova Savaşı’nın 600. yıldönümü vesilesiyle, savaşın gerçekleştiği Gazimestan’da yaklaşık 1 milyon Sırp toplandı. Kitleye seslenen Slobodan Milošević, YSFC’nin diğer cumhuriyetlerine gövde gösterisi yaptı.

Mayıs 1991

Radovan Karadžić’in liderliğindeki “Sırp Demokratik Parti” (SDS), Bosna’da “Sırp Otonom Bölgeleri”ni ilan etti. Bu olayla birlikte Bosna-Hersek kurumları, ülkenin bazı bölümlerindeki kontrolü kısmen yitirmeye başlamıştır.

25 Haziran 1991

Hırvatistan ve Slovenya parlamentoları, bölgede savaşa yol açacak olan bağımsızlıkları resmen ilan ettiler. Bunun ardından, bir zamanlar devletin ortak ordusu olan “Yugoslavya Halk Ordusu” (JNA) kısa sürede Sırp ordusuna dönüşerek önce 27 Haziran’da Slovenya’ya, sonra da Hırvatistan’a saldırdı. 3 Temmuz’da Hırvatistan’ın Krayina bölgesinde Sırp-Hırvat çatışmaları yoğunlaşmıştır. 8 Ekim’de Sırp Hırvatistan’ın tarihi Dubrovnik şehrini de top ateşine tutmaya başlamışlardır. Hırvatistan’ın Vukovar kenti en şiddetli çatışmalara sahne olmuştur. Ağustos 1991’de Sırp Hırvatistan’ı kuşatmaya başlamış, Kasım 1991’de ise ele geçirmişlerdir.

29 Temmuz 1991

Yugoslavya Halk Ordusu Slovenya'dan ayrılmaya başladı.

7 Eylül 1991

AT'nin Yugoslavya Konferansı, dönemin İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Carrington'un başkanlığında Hollanda'nın Lahey kentinde başladı. Lord Karington'un planı, YSFC'nin altı cumhuriyetinin önce bağımsız devletler olarak tanınması, ardından da tercihe göre "Yugoslavya" adı altında aralarında tekrar bir çeşit bütünleşmeye girmeleriydi. Planda ayrıca Hırvatistan'ın Krayina bölgesindeki Sırlara geniş bir özerklik vaat edilmişti. Miloşeviç'e çok fazla tavizin verildiği gerekçesiyle, Slovenler ve Hırvatlar bu plana karşı çıktı.

17 Eylül 1991

Makedonya parlamentosu, Makedonya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığını ilan etti. Makedonya YSFC'den savaşmadan ayrılan tek federe cumhuriyet olmuştur.

25 Eylül 1991

BM Güvenlik Konseyi, tüm YSFC coğrafyasına silah ambargosu koyan 713 Sayılı Kararı aldı. Böylece BM, Yugoslavya krizinin çözümünde daha aktif rol almaya başlamıştır. 8 Ekim 1991'de dönemin BM Genel Sekreteri Javier Perez de Cuellar, Cyrus Vance'i YSFC Özel Temsilcisi olarak atamıştır.

14 Ekim 1991

Bosna'daki bağımsızlık tartışmaları üzerine konuşma yapan Radovan Karaciç, Bosna-Hersek parlamentosunda "Bosna'yı cehenneme, Boşnakları yok oluşturma sürüklüyorsunuz" şeklinde konuştu. Bu oturumundan sonra, Bosnalı Sırp milletvekilleri ülke parlamentosunu boykot etmeye başlamışlardır.

16-17 Aralık 1991

Avrupa Topluluğu'nun oluşturduğu "Badinter Komisyonu" hazırladığı bir raporda, Yugoslavya'nın dağılma sürecinde olduğunu belirterek; insan hakları, demokrasi ve azınlıkların korunması alanında belirli kriterlerin sağlanması koşuluyla, bağımsızlık ilan eden cumhuriyetlerin tanınacağını duyurdu.

19 Aralık 1991

Ayaklanan Hırvatistanlı Sırlar, Krayina bölgesinde bağımsızlık ilan ettiler.

9 Ocak 1992

Bosnalı Sırlar yeni bir anayasa kabul ederek Sırp Cumhuriyeti'nin temellerini attılar.

21 Şubat 1992

BM Güvenlik Konseyi 743 Numaralı Kararıyla, barışı koruma misyonu UNPROFOR'un (United Nations Protection Force) oluşturulmasına ve eski YSFC'deki çatışma bölgelerinde görevlendirilmesine yeşil ışık yaktı.

3 Mart 1992

Gerçekleşen referandumun sonuçlarından yola çıkılarak, Bosna-Hersek'in bağımsızlığı ilan edildi. Söz konusu referandum Bosnalı Sırlar tarafından boykot edilmişti.

17 Mart 1992

AT Dönem Başkanı olan Portekiz Dışişleri Bakanı José Cutileiro Lisbon'da bir konferans örgütleyip, Bosna-Hersek'in üç etnik bölgeden oluşan üniter bir devlete dönüştürülmesini önerdi. "Cutileiro Planı" olarak bilinen bu plan, etnik bölgelere karşı çıkan Boşnaklar tarafından reddedildi. Diğer taraftan planın Bosna-Hersek toprak bütünlüğünün korunmasına vurgu yapıyor olması, Sırları rahatsız etmişti.

6 Nisan 1992

Avrupa Topluluğu Bakanlar Konseyi Bosna-Hersek'in bağımsızlığını tanıdı. Aynı gün Bosna Savaşı başladı.

27 Nisan 1992

Sırbistan ve Karadağ Yugoslavya Federal Cumhuriyeti'ni (YFC) oluşturdu.

3 Temmuz 1992

Mate Boban'ın liderliğindeki Bosnalı Hırvatlar, Hırvatistan Cumhuriyeti'nin desteği ile, Bosna-Hersek'in güneyinde "Hersek-Bosna Cumhuriyeti"ni ilan ettiler.

26-28 Ağustos 1992

“Eski Yugoslavya Üzerine Uluslararası Konferans” Londra’da düzenlendi. Bosna Savaşı’nın sona erdirilmesinde Batı odaklı herhangi bir askeri müdahale yer verilmeyeceği, savaşın diplomatik araçlarla çözülmesi gerektiği üzerinde durulmuştur. Bu karar, Slobodan Milošević ve Radovan Karacić açısından tam bir zaferdi.

22 Ocak 1993

Hırvatistan ordusu Krayina bölgesindeki Sırlara karşı harekete geçti. Aynı zamanda Bosna-Hersek’te Boşnak-Hırvat çatışmaları şiddetlendi. Daha önce Sırlara karşı ortak mücadele eden Boşnak ve Bosnalı Hırvatlar, kendi aralarında Ocak 2003’te savaşıma başladı.

26 Nisan 1993

Sırp Cumhuriyeti Meclisi “Vance-Owen Planı”nı reddetti. İlkbahar 1993 boyunca BM arabulucusu Vance ve AB arabulucusu Owen’in hazırladığı barış planı gündemdeydi. Vance-Owen Planı, Bosna-Hersek’in bir federasyon çatısı altında on özerk kantona bölünmesini öngörüyordu. Planla en büyük haksızlık Boşnaklara yapılmıştı. Bosna’daki nüfus oranları yüzde 43,7 olmasına rağmen, Bosna topraklarının sadece yüzde 26,36’sının Boşnakların kontrolüne bırakılması planlanıyordu. Buna rağmen, gözü daha fazla toprakta olan Bosnalı Sırlar açısından Plan uygun görülmedi.

6 Mayıs 1993

BM Güvenlik Konseyi, Srebrenica’nın yanı sıra Saraybosna, Tuzla, Jepa, Gorajde ve Bihaç’ı “güvenli bölge” ilan eden 824 Sayılı Kararı aldı.

20 Ağustos 1993

Owen ve Stoltenberg, hazırladıkları üç cumhuriyetli konfederasyonun anayasal ilkelerini ve Bosna-Hersek topraklarını Sırlara yüzde 52, Müslümanlara yüzde 30 ve Hırvatlara yüzde 17 oranında bölen haritaları içeren barış anlaşması taslağını taraflara sundular. Bosnalı Sırlar plana olumlu cevap vermiş, Bosnalı Hırvatlar ise Hersek-Bosna Cumhuriyeti’nin tanınması durumunda planı kabul edeceklerini duyurmuşlardı. Boşnaklar ise, Bosnalı Sırp ve Hırvat milislerin zorla ele geçirdikleri topraklardan çekilmeleri halinde planı kabul edebileceklerini açıklamışlardı.

5 Şubat 1994

Boşnakların kontrol ettiği Saraybosna'daki Markale pazar yerine yapılan saldırı sonucunda, 68 kişi öldürüldü ve en az 100 kişi yaralandı. Bu olay, Amerika'nın Bosna Savaşı karşısında daha aktif rol almasına yol açmıştır.

18 Mart 1994

Washington'da düzenlenen bir törenle, Bosna-Hersek topraklarında bir Boşnak-Hırvat federasyonunun (Bosna ve Hersek Federasyonu'nun-FBİH) kurulmasına ilişkin bir anlaşma imzalandı.

5 Temmuz 1994

Cenevre'de bir araya gelen ABD, Rusya, İngiltere, Fransa ve Almanya dışişleri bakanları, Temas Grubu uzmanlarının hazırladıkları barış planını ve Bosna-Hersek'i yüzde 51:49 oranında bölen haritaları onayladı ve taraflara sundu. Boşnak ve Bosnalı Hırvatlar planı kabul edeceklerini bildirirken, Bosnalı Sırplar Saraybosna ve Bihaç kentleri ile ilgili düzenlemelerin, hayati çıkarlarına ters düştüğünü duyurmuşlardı.

28 Ocak 1995

Saraybosna'nın Sırpların kuşatması altında kaldığı 1000. gün.

11 Temmuz 1995

Srebrenica "güvenli bölge" olarak ilan edilmiş olmasına rağmen, UNPROFOR'un bünyesinde Srebrenica bölgesinde görev yapan Hollandalı askerlerin geri çekilmesiyle, kent Ratko Mladiç'in silahlı kuvvetlerinin eline geçti. Bunun sonucunda yaklaşık iki hafta içinde 8 bin üzerinde sivil Boşnak öldürülmüş ve İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana Avrupa'da görülmeyen bir soykırım işlenmiştir. Srebrenica trajedisi karşısında seyirci kalan NATO ve BM, "güvenli bölgenin" korunması, daha doğrusu Srebrenica katliamının önlenmesi için hiçbir şey yapmamıştı. Nisan 2004'te, Hollanda'nın Lahey kentinde bulunan BM'nin eski Yugoslavya ile ilgili Uluslararası Savaş Suçları Mahkemesi, Srebrenica katliamının soykırım olduğunu teyit etmiştir.

29 Ağustos 1995

Sırp mevzilerini hedef alan ve birkaç gün sürecek olan esaslı NATO müdahalesi başlatıldı. Radar ve haberleşme sistemleri, silah depoları, bazı askeri üsler gibi askeri unsurlar, temel müdahale hedefleri oldu.

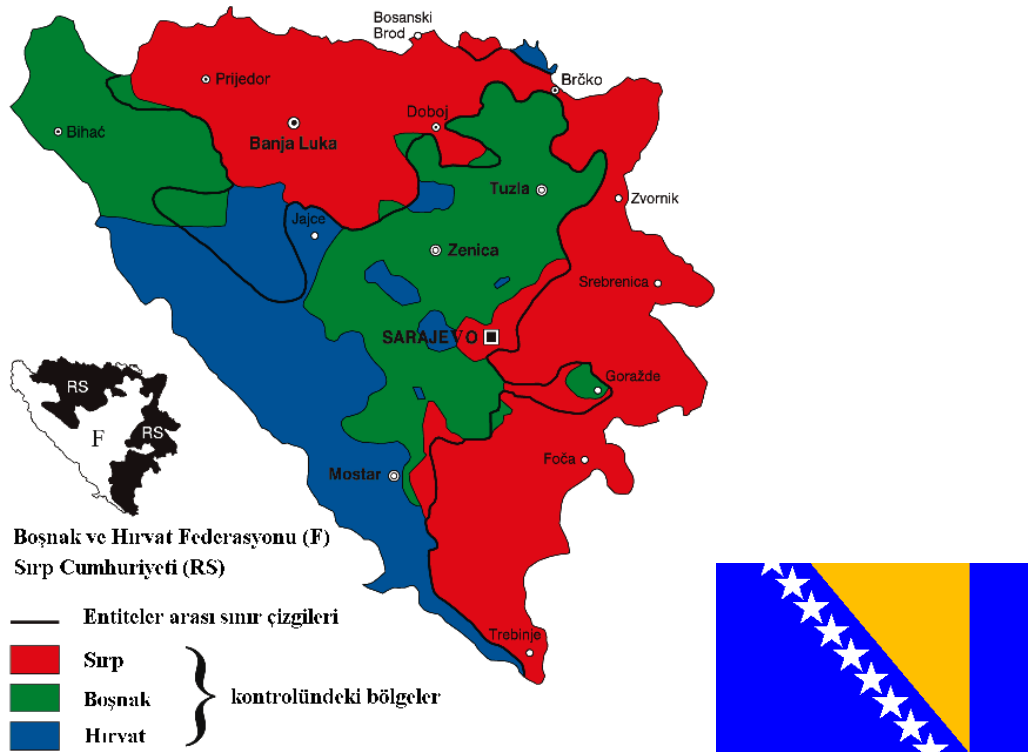
21 Kasım 1995

Dayton Barış Antlaşması eski Bosna-Hersek, YFC ve Hırvatistan cumhurbaşkanları, sırasıyla Aliya İzetbegović, Slobodan Milošević ve Franyo Tucman tarafından imzalandı. Antlaşmanın bir eki olan ülke anayasası gereğince, Bosna-Hersek iki birimden oluşan bir devlet haline gelmiştir. Bunlardan biri on kantona bölünmüş ve Boşnaklar ile Hırvatların kontrolünde olan “Bosna ve Hersek Federasyonu”ydu.

EK M. BOSNA VE BOSNA VAHŞETİNİ ANLATAN FOTOĞRAFLAR

Dayton Barış anlaşması'na göre Bosna-Hersek ve 1995 sonunda sınır çizgileri

Resim 1. Avrupa'da Bosna-Hersek'in yeri, Dayton Anlaşmasına göre sınırlar ve Bosna-Hersek bayrağı

Resim 2. Sırp katliamlarının en yoğun yaşandığı yer : Srebrenica

Resim 3. Sırp askerlerinin yere yatırdığı Boşnakları tekmeleme anı

Resim 4. Yakılmış bir Boşnak'a ait ceset

Resim 5. Boşnak cenaze törenlerine ait fotoğraflar

Resim 6. Sırp katliamının en önemli delilerinden birisi, bir toplu mezar

Resim 7. Katliamı anlatan toplu mezarlardan bir diğeri

Resim 8. Bir başka toplu mezara ait görüntü

Resim 9. Bosna-Hersek'te bir Osmanlı eseri : Mostar Köprüsü. Kentin erkekleri, nişanlılarına cesaretlerini kanıtlamak için düğün öncesinde köprüden Neretva nehrine atlardı. Yüzyıllarca ayakta kalan köprü, Savaş döneminde Hırvat tank ve topçu atışlarıyla yıkılmış ve 2004 yılında yeniden inşası tamamlanmıştır. UNESCO tarafından Dünya Mirası ilan edilen Mostar Köprüsü halen binlerce turistin uğrak yeridir.

Resim 10. Köprüye ilk saldırıyı 1992’de Bosnalı Sırlar düzenledi. Kasım 1993’te Hırvat tankları köprüye daha büyük bir zarar veren saldırılarını başlattı. Kasım ayının sonunda köprü tamamen yıkıldı. Dev taşları, Neretva’nın sularına gömüldü. Köprünün yıkımı, Mostar’ın çok uluslu mirasının reddedilmesinin simgesi olarak görüldü.

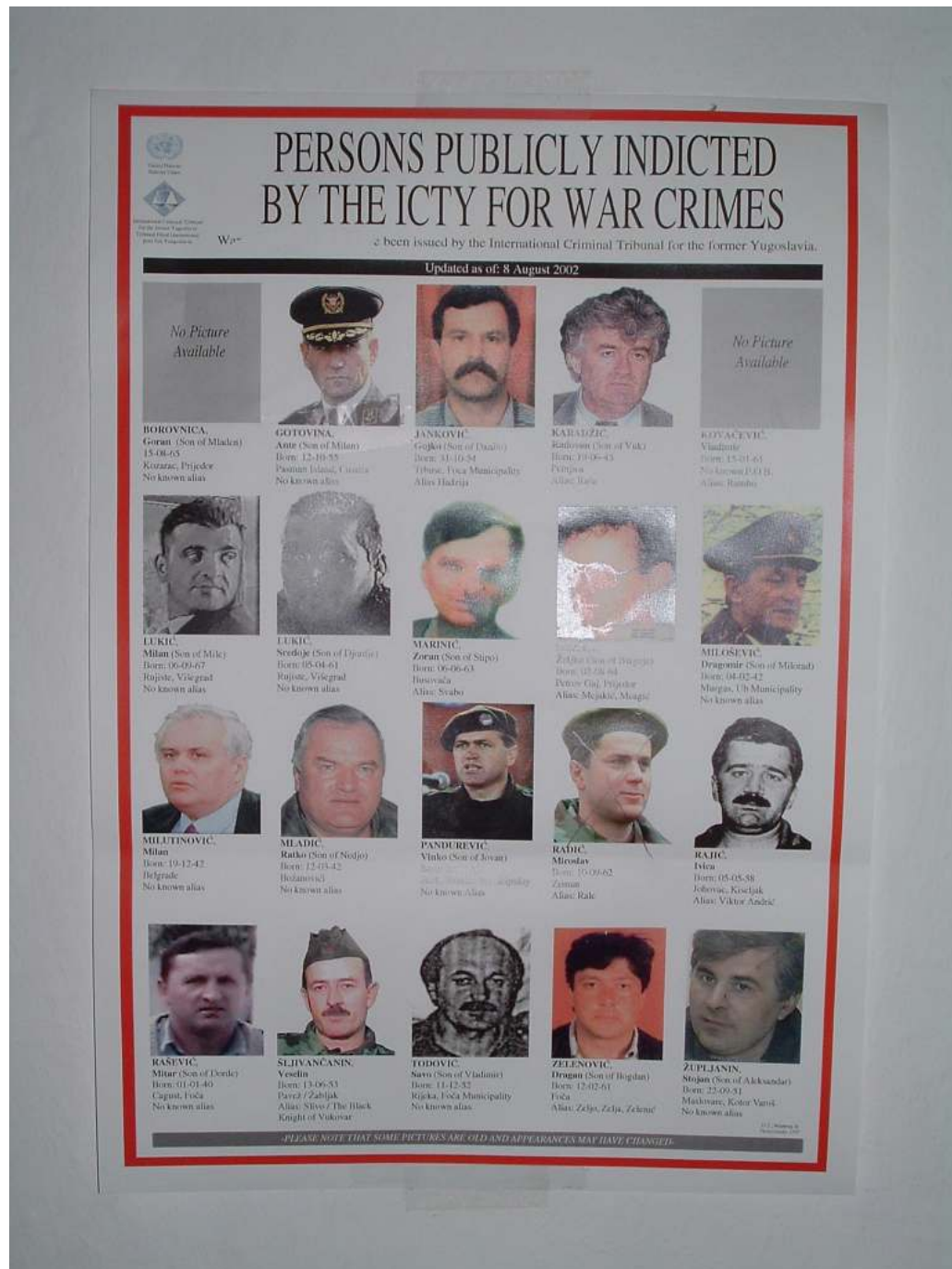
Resim 11. Köprünün inşaatını Türk şirketi ER-BU yaptı. Orijinal modele sadık kalan şirket, temelleri de sağlamlaştırdı. Yeni köprü hizmete 2004’te açıldı. Mostar bugün çok uluslu bir yönetim tarafından yönetiliyor; ancak savaş döneminde başlayan bölünmeler hala devam ediyor: Hırvatlar nehrin batısında, Müslümanlar doğusunda yaşıyor. Sırlarsa kente geri dönmedi.

Resim 12. EUPM (Avrupa Birliği Polis Misyonu) Gözlemcilerinden bir grup

Resim 13. Bosna Hersek'te görevli bir Türk Subayı J.Kd. Yzb. Seçkin Kılıç (2003)

Resim 14. Savaş suçlusu olan Sırp Liderler

Resim 15. Bir EUPM (Avrupa Birliği Polis Misiyonu) aracı

Resim 16. 27.02.2007 tarihli Milliyet Gazetesi'nde Uluslararası Adalet Divanı'nın Bosna Savaşı'yla ilgili kararına dair verilen haber

BM'nin en yüksek yargı organı

Sırbistan ile ilgili soykırım davasını dün karara bağlayan Uluslararası Adalet Divanı, 1946'dan beri faaliyet gösteriyor. BM'nin en yüksek yargı organı olan Adalet Divanı, üye devletler arasındaki anlaşmazlıkları çözmeye çalışıyor, ayrıca uluslararası hukukla ilgili tavsiyelerde bulunuyor. Hollanda'nın Lahey kentinde faaliyet gösteren Adalet Divanı, 1922'de Milletler Cemiyeti himayesinde kurulan Uluslararası Daimi Adalet Divanı'nın yerine geçti. Adalet Divanı, BM Genel Kurulu ve Güvenlik Konseyi'nin seçtiği, 9 yıl süreyle görev yapan 15 yargıdan oluşuyor.

Sırbistan hakkında kararı veren Uluslararası Adalet Divanı üyelerinden üçü (soldan sağa), Mahkeme'nin Başkanı Yardımcısı Yargıcı Al Khasawneh, Başyargıcı Rosalyn Higgins ve Yargıcı Raymond Ranjeva. Yahudi soykırımından sonra ilk kez bir devlet, soykırım suçuyla ilgili olarak yargılandı.

Sırbistan aklandı

Uluslararası Adalet Divanı, Sırların Boşnaklara karşı yürüttüğü etnik temizlik eylemleri arasında sadece Srebrenitza katliamını 'soykırım' olarak niteledi, Sırbistan'ın bundan doğrudan sorumlu olmadığına hükmetti

DİŞ HABERLER SERVİSİ

BM'nin en yüksek yargı organı olan Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı, eski Yugoslavya'da yaşanan iç savaş sırasında Temmuz 1995'te Bosna Hersek'in Srebrenitza kentinde 8 bin Boşnak'ın öldürülmesini soykırım olarak niteledi ancak bundan bugünkü Sırbistan devletinin doğrudan sorumlu olmadığına hükmetti. 15 üyeli mahkeme, buna karşılık temizi olmayan kararında, Sırbistan'ın Bosnalı Sırları caydırarak, soykırım ölmek için üzerine düşen görevi yapmaktan sorumlu olduğunu vurguladı.

Dava, Bosna devleti tarafından mahkeme nezdinde "1992-95 yılları arasındaki iç savaş sırasında, etnik temizlik, cinayetler ve tecavüzler yoluyla Sırbistan'ın Boşnaklara karşı soykırım suçu işleyip işlemediğine karar verilmesi" amacıyla açılmıştı. Sırbistan'ın soykırımı veya soykırım suçuna doğrudan katılmaktan sorumlu tutulmayan Mahkeme, bu ülkeyi soykırım yapanları cezalandırmaya ilişkin uluslararası yükümlülüklerini yerine getirmekte suçladı.

60 yıllık tarihinin en büyük davası, dün karara bağlayan Adalet Divanı, firarı Bosnalı Sırp lider Radovan Karadzic ile Sırp komutan Ratko Mladic'i yakalamaktan ve cezalandırmaktan sorumlu tuttu.

İkiye karşı 13 oyla alınan kararda, Sırbistan liderlerinin, "Boşnakları önceden tahmin edilebilecek trajik olaylar" şekillenmeye başladığında, bu olayları önlemek için ellerinden geleni yapmadıkları belirtildi. Lahey Adalet Divanı'nın kararında, "Sırbistan'ın katliamları önleme gücünün olmadığı" iddiası reddedilerek, bu ülkenin Bosna Sırp güçleri üzerindeki etkisine

Lahey'deki Uluslararası Adalet Divanı'nın kararı açıkladığı saatlerde binanın dışından Srebrenitza katliamının kurbanlarının yakınları gösteri yaptı. (Üstte) Geçen pazar çekilen fotoğrafta, katliamın kurbanlarının topluca defnedildiği Potocari'deki mezarlıkta dua eden bir Boşnak görülüyor.

dikkat çekildi.

Adalet Divanı Başyargıcı Rosalyn Higgins kararı açıklarken yalnızca Srebrenitza'da 1995'te Boşnaklara yönelik yapılan katliamın, soykırım tanımının şartlarını karşıladığını, Bosna'nın öteki yerlerindeki kurbanların soykırım kapsamına girmediğini belirtti.

Kararda Sırbistan'ın Bosna'ya maddi tazminat ödemesine gerek olmadığı belirtildi ve "Maddi tazminat soykırım önlememe suçunun uygun karşılığı değil" denildi. Adalet Divanı, Bosna'ya tazminat ödenmesine karar verseydi, Sırbistan milyarlarca dolarlık bir mali yükü karşı karşıya kalacaktı.

Boşnaklarda hayal kırıklığı

Uluslararası Adalet Divanı'nın, Sırbistan'ın bir devlet olarak Bosna Savaşı sırasında soykırım suçu işlemediği yolundaki kararını Boşnaklar hayal kırıklığıyla karşıladı. Bosna'daki üçü başkanlık konseyinin Boşnak üyesi Haris Siladzic, "Sırbistan ve Karadağ'ın soykırımdan ve soykırımı karıştırmaktan mahkum

olmamasından üzüntü duyduğunu" söyledi. Srebrenitza Kurbanları Derneği Başkanı Münire Subasic de, Uluslararası Adalet Divanı'nın, Sırbistan'ı aklayan kararı için "Avrupa, bir kez daha Müslümanlara karşı olduğunu gösterdi" ifadesini kullandı. Sırbistan Devlet Başkanı Boris Tadic ise Sırp parlamentosuna,

1995'te Bosnalı Sırların Srebrenitza'da Boşnakları katletmesini kinaması çağrısında bulunarak, bunun Bosna ile Sırbistan arasında yeni bir sayfa açılmasını sağlayacağını söyledi. Tadic, "Kararı en sıkıntılı bölümü Sırbistan'ın soykırımı önlemek için elinden geleni yapmadığıdır" dedi.

Resim 17. 27.02.2007 tarihli Milliyet Gazetesi'ndeki haberin devamı

Uluslararası Adalet Divanı, Sırbistan'ı akladı

Bosna için vicdan sızlatan bir karar

Divan, Bosna'da sadece Srebrenitsa'da 'soykırım' yapıldığına, ancak orada Sırbistan'ın doğrudan sorumluluğu olmadığına karar verdi. Bosnalı üzgün

Srebrenitsa kurbanlarının yakınları, karardan sonra ağlayarak, "Bu halkımız için felaket. Korkunç bir karar" dedi. Savaşta çoğu Boşnak ve Hırvat 100 binden fazla kişi öldürülmüştü. Srebrenitsa'daysa 7 bini aşkın Boşnak katledilmişti.

Hayal kırıklığı

Boşnakların 1992-95 arasında Sırbistan'a karşı soykırım suçlamasıyla Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na açtığı dava hayal kırıklığıyla bitti. BM'nin en üst düzey yargı organı Adalet Divanı'nın başyargısı Higgins: "Srebrenitsa soykırım, diğerleri katliam..."

Çelişki çok

Divan, şu saptamalarına rağmen Sırbistan'ı 'soykırım' dan sorumlu tutmadı: Soykırımı engelleme yükümlülüğünü çiğnedi. Maaş ödedi, silah verdi. Mladic'le diğer subayları Belgrad idare etmiş olabilir, ama soykırımcılar, doğrudan Sırbistan görevlisi değildi.

Tazminat yok

Divan, Sırların yoğun katliamlara rağmen (Srebenitsa haric), 'soykırım' tanımındaki 'Boşnakları yok etme niyeti'nin bulunduğu da ikna olmamış. Mağdurların Sırbistan'a yönelik tazminat talebi de geri çevrildi. Bosnalı Sırlar karardan çok memnun

12. SAYFADA

Resim 18. 27.02.2007’de Radikal Gazetesi’nde aynı karar için yapılan haber

Lahey göz göre göre Belgrad'ı akladı

LAHEY - AB'nin eski Yugoslavya'nın parçalarını iyeliğe alması girişiminin de yaranlarını sarmadığı 1992-95 Bosna iç savaşının başta Srebrenitsa katliamı olmak üzere hâlâ hesabı verilememişken, Bosnaklar Sırbistan'ın kendilerine soykırım işlediği suçlamasıyla Lahey Uluslararası Adalet Divanı'na açtıkları davada hayal kırıklığına uğradı. BM'nin üst düzey yargı organı Uluslararası Adalet Divanı, 60 yıllık tarihinde ilk kez bir ülkenin diğeri hakkındaki soykırım suçlamasına baktı, çelişkilere dolu bir kararla Sırbistan'ı akladı.

'Srebrenitsa özü gerek'

Başyargıç Rosalyn Higgins "Srebrenitsa soykırımını, am Basknakların uyardığı diğer katliamları soykırım değil" diye diğ Higgins, birleşik devletlerin "soykırım"ı doğrudan sorumluğu olduğunu söylüyor. Srebrenitsa'ya da soykırımını üzerine yüklenmişlerini çığırından çıkardığını hükümetlerini belirtti. Böylece, Basknakların Belgrad'dan en az 2 milyara dolarkı tazminat talabı geri çevirildi. BM'nin eski Yugoslavya için kurduğu kararını suçları mahkemeleri (USSM) Srebrenitsa'nın soykırım olduğu kararını tekliflerina'nın ötesine geçmeyi Srebrenitsa özü ve savaş suçları Basknak Ser general Ratko Mladic'in USSM'ye teslimini istemekle yetinen Di van'ın gerekçeli karar özete şöyle:

Gengçler yük etme niyeti yok-

BM Uluslararası Adalet Divanı, Boşnakları kızdıran çelişkili bir karar aldı:
Srebrenitsa soykırım ama Bosna genelinde soykırım işlenmedi. Soykırımcıların
maas ve idaresi Belgrad'dan ama Srebrenitsa'dan Sırbistan sorumlu değil

dair 2. maddesine göre Boşnakların tamamı ya da parçasını yok etme işi için olup olmadığı Saraybosna, Drina Nehri Vadisi, Prijedor, Banja Luka ve Brcko ve toplama kamplarında araştırıldı. Bosna'da yoğun katliamlar işlendiğine hükmedilse de bunlarda Boşnakları yok etme niyetinin bulunduğu ikna olunmadı. Katliamların savaş suçları ve insanlığa karşı suç boyutu da tartışılmadı.

kötü muamele, dayak, tecavüz, işkence sonucu 2. maddeye göre ağır fiziksel ve zihinsel zarar gördüklerini bilirdikler, ama yok etme niyeti olduğu sonucuna varmadık.

**Soykırım Belgrad emretme-
di:** 1995'te 7 binden fazla Boşnak
erkeğin öldürüldüğü Srebreni-
sa'da, Bosna Sırp Ordusu'nun Boş-
nakların bir parçasını yok etme ni-
yeti olduğunu, bunun soykırıma
girdiğini bilirdikler. Srebreni-

Başyargıç Higgins'in açıklamasını duyan Boşnaklar, 'Avrupa soykırım isliyor' tepkisi verdi.

luğunda değil, çünkü davalı devlet organlarının işlenmemiş. Davalı devlet emir vermemiş, operasyonlarda etkin denetimci yok, gönderdiği yardımın soykırımda kullanılacağını tümüyle bilincinde değil.

Soykırımın idaresi ve maliyesi

Asi Sırbistan'dan: Belgrad'daki 30. Personel Merkezi'nce idare edilen Srebrenitsa'da Mladic ya da diğer subaylar Sırbistan subayı de

Ordusu'nun bazı subaylarının ma-
aş ve primlerinin ödenmesiydi.
Ama bunun onları Yugoslav orga-
nı yapmadığı değerlendirilmesine
vardık. Mladjić ile Šrebenitsa'daki
her subayın Belgrad tarafından
'idare edilmiş' olabileceği, vardığımız
sonuçları değiştirmedir. Sırbis-
tan İçişleri Bakanlığı birimi olduk-
ları atfedilen 'Akrepler'in Belgrad
organi olduğunu bilerek yaşadık.

Sırbistan ölenledi: Ama Sırbistan, güçlü siyasi, askeri, mali ilişkileri olması, soykırımın eli kulağında olduğunu bilme ihtimali bulunmaması bakımından Srebrenitsa'yı ölenek için hiçbir şey yapmayarak Cenevre Sözleşmesi ne yükümlülüğünü ihmal etmiştir. Srebrenitsa'yı ölenecek güçlerinin olmadığını iddia etmek, Bosna Sırp Cumhuriyeti üzerinde etkileriyle çelişir.

Deklarasyon yetecek

Tazminat: Sürbistan önleme girişiminde bulunsaydı Srebrenitsa'nın önüne geçilebileceği gösterilemediğinden, maddi tazminatın uygun telifi olmadığa belirlendi. En uygun tazminat yolu, davalının soykırımı engellemeye yükümlülüğüne uymadığını deklare etmesi.

Mahkemeye giden Srebrenitsa kurbanlarının yakınları, gözyaşlarına boğulup, hislerini "Hürsuzlar, yolsız yarçılar. Lahay soykırımı işliyor, Avrupa soykırımı işliyor" diye dile getirdi. Sürbistan Devlet Başkanı Boris Tadić "Mahkeme ile

Resim 19. 27.02.2007’de Radikal Gazetesi’ndeki haberin devamı

ÖZGEÇMİŞ

Seçkin KILIÇ 06 Ekim 1969 tarihinde Çorum'da doğdu. İlkokul ve Ortaokul eğitimini Ankara'da tamamladı. 1988 yılında İzmir'de Maltepe Askeri Lisesi'nden mezun oldu. Akademi eğitimini 1988-1992 yılları arasında Kara Harp Okulu'nda aldı ve mesleki kariyerine Teğmen rütbesi ile başladı. Değişik Jandarma birliklerinin komutanı olarak sırası ile Siirt ilinin Eruh, Pervari ilçeleri ile Şırnak, Eskişehir, Artvin ve Kilis illerinde görev yaptı. 2003 yılında Londra'da Savunma Bakanlığı Dil Okulu'nda (Defence School Of Languages) 3 ay süre ile dil kursuna katıldı. Daha sonra Türk Silahlı Kuvvetleri'ni temsilen 2003-2004 yılları arasında Avrupa Birliği Proje Uygulamacısı ve Danışmanı olarak 1 yılına Bosna Hersek'te görevlendirildi. 2005 yılında Bitlis İl Merkez Jandarma Komutanlığı görevine atandı. 2005 yılından bu yana bu görevine devam etmektedir. Seçkin KILIÇ ileri düzeyde İngilizce ve iyi seviyede Boşnakça (Sırpça-Hırvatça) bilmektedir. Evlidir ve iki çocuğu vardır.

VITAE

Seçkin KILIÇ was born in Çorum on 06 October 1969. He completed his primary and secondary school education in Ankara. He graduated from Maltepe Military High School in İzmir in 1988. He got his Academy Education at Turkish Military Academy between 1988-1992, and he started his job carrier with the rank of second lieutenant. Being the commander of different kinds of Gendarmerie Troops, orderly he served in Eruh, Pervari (the districts of the town Siirt) and the towns Şırnak, Eskişehir, Artvin and Kilis. He attended to English Language Course at Defence School of Languages for three months in London in 2003, then representing Turkish Army Forces, he was posted to Bosnia and Hercegovina being the project Co-locator and Advisor of European Union for one year between 2003-2004. He was posted to the occupation for the Commendership of the Gendarmerie of the town centrum of Bitlis in 2005. He has been working on this task since 2005. Seçkin KILIÇ speaks English in advanced level, and also he speaks Bosnian (Serbo-Croatian) language fluently. He is married and has two children.